

**T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

İşletme Anabilim Dalı

**TİCARİ BANKALARDA KÂRLİLİĞİN BİLANÇO
YAPISI, AKTİF KALİTESİ VE LİKİDİTE İLE OLAN
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ VE ÖRNEK BİR
UYGULAMA**

Doktora Tezi

Oktay TOSUN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Turgay KARALINÇ

İstanbul – 2024

TEZ TANITIM FORMU

YAZAR ADI : Oktay
SOYADI : TOSUN
TEZİN DİLİ : Türkçe
TEZİN ADI : Ticari Bankalarda Kârlılığın Bilanço Yapısı, Aktif Kalitesi ve Likidite ile Olan İlişkisinin İncelenmesi ve Örnek Bir Uygulama
ENSTİTÜ : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
ANABİLİM DALI : İşletme
TEZİN TÜRÜ : Doktora
TEZİN TARİHİ : 30.05.2024
SAYFA SAYISI : 166
TEZ : Dr. Öğr. Üyesi Turgay KARALINÇ
DANIŞMANLARI
DİZİN TERİMLERİ : Ticari bankalar, Kârlılık, Bilanço yapısı, Aktif Kalitesi, Likidite
TÜRKÇE ÖZET : Ticari bankalarda kârlılığın bilanço yapısı, aktif kalitesi ve likidite ile olan ilişkisinin örnek bir uygulama ile incelenmesi.
DAĞITIM LİSTESİ : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Oktay TOSUN

**T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

İşletme Anabilim Dalı

**TİCARİ BANKALARDA KÂRLİLİĞİN BİLANÇO
YAPISI, AKTİF KALİTESİ VE LİKİDİTE İLE OLAN
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ VE ÖRNEK BİR
UYGULAMA**

Doktora Tezi

Oktay TOSUN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Turgay KARALINÇ

İstanbul – 2024

BEYAN

Bu tezin/projenin hazırlanmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi değıştirme yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Oktay TOSUN

.../.../2024

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Oktay TOSUN' un Ticari Bankalarda Kârlılığın Bilanço Yapısı, Aktif Kalitesi ve Likidite İle Olan İlişkisinin İncelenmesi ve Örnek Bir Uygulama adlı tez çalışması, jürimiz tarafından İşletme anabilim dalı, İşletme bilim dalında DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Üye

Doç. Dr. Kemal ERKİŞİ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Turgay KARALINÇ
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞAHİN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20..

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Çalışmanın amacı; “Ticari Bankalarda Kârlılığın Bilanço Yapısı, Aktif Kalitesi ve Likidite ile olan İlişisinin incelenmesi”dir. Bankalar, finansal sistem içinde yerine getirdikleri görevler açısından kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye’de tarihi süreçler içinde bankacılık sektöründe önemli sorunlar meydana gelmiş fakat 2001 yıllarında bankacılık sektörü yeniden yapılandırılmış ve uygulanan yeni programlarla önemli bir gelişme süreci başlamıştır. Bankacılık sektöründe kârlılığın bilanço yapısı, aktif kalitesi ve likidite ile olan ilişkilerinin tespit edilmesi ve yönetilmesi 2008 Küresel Krizinden sonra daha önemli hale gelmiştir. Bankaların sorunlu kredilerden dolayı aktif kalitesinin bozulması, bilanço yapısındaki dengenin bozulması ve likiditenin zayıflaması yalnızca kârlılıklarında değişime yol açmakla kalmayıp; finansal sistemde ve ekonomik istikrarı sağlanmasında olumsuz etki yaratmıştır. Bu çalışmada “Türk bankacılık sistemi içerisinde ticari bankaların kârlılıklarının bilanço yapısı, aktif kalitesi ve likiditeleriyle olan ilişkileri” incelenmiştir.

Çalışma kapsamında 2011-2021 dönemi için Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli 49 ticari banka dahil edilerek karşılaştırmalı incelenmesi amaçlanmıştır. Banka kârlılıklarının ölçüsü olarak iki model üzerinden “aktif kârlılığı” ve “öz kaynak kârlılığı” esas alınmıştır. Hazırlanan veri seti SPSS 21 paket programı kullanılarak çoklu regresyon ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Yapılan Panel Veri analizleri sonucunda; ticari bankalarda “Ortalama Aktif Kârlılığı” ve “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı”nı etkileyen değişkenlerin neler olduğu araştırılmıştır. Bu kapsamda; “Donuk Alacaklar/Toplam Krediler”, “Likit Varlıklar /Toplam Varlıklar”, “Sermaye Yeterliliği Oranı”, “Toplam Gelirler / Toplam Giderler” “Toplam Mevduat/Toplam Varlıklar”, “YP Varlıklar/YP Yükümlülükler”, “Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri”, “Toplam Kredi/GSYH” ve “Tahvil Faiz Oranları” değişkenlerinin bulunan p değerleri 0,05’ten küçük olduğu için “Ortalama Aktif Kârlılığı” üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulgulanmıştır. Buna karşılık; “Donuk Alacaklar/Toplam Krediler”, “Nakit Oranı”, “Likidite Oranı”, “Sermaye Yeterliliği Oranı”, “Toplam Krediler/Toplam Mevduat”, “Toplam Krediler/Toplam Varlıklar”,

ii

SUMMARY

The purpose of this study is to examine the relationship between profitability and balance sheet structure, asset quality and liquidity in commercial banks. Banks have an important role in the financial system in terms of the functions they undertake. In Turkey, important problems have occurred in the the sector associated with banking in historical processes, but the sector associated with banking was restructured in 2001 and a significant development process started with the new programs implemented. Identifying and managing the relationship between profitability and balance sheet structure, asset quality and liquidity in the banking sector has become more important following the worldwide crisis of 2008. The deterioration of asset quality of banks due to non-performing loans, the deterioration of balance sheet structure and the weakening of liquidity not only led to changes in their profitability, but also had a negative impact on the financial system and economic stability. Based on this, this research examines "the correlation among the financial gains or profits of commercial banks in the Turkish banking system and their balance sheet structure, asset quality and liquidity".

Within the scope of the study, 49 commercial banks with public capital, private capital and foreign capital operating in the Turkish banking system for the period of 2011-2021 are included. "Return on assets" and "return on equity" are used as the measures of bank profitability through two models. Multiple regression and correlation analyses were conducted using the SPSS 21 package program.

As a result of the Panel Data analyses, the variables affecting "Profitability in relation to the average total resources" and " Profitability in relation to the average equity" within the financial institutions were investigated. In this context; "Current Receivables/Total Loans", "Liquid Assets/Total Assets", "Capital Adequacy Ratio", "Total Revenues/Total Expenses", "Total Deposits/Total Assets", "FX Assets/FX Liabilities", "Interest Income/Interest Expenses", "Total Loans/GDP" and "Bond Interest Rates" variables are found to have a significant effect on "Return on Average Assets" since their p values are less than 0.05. On the other hand; "Non-Performing Loans/Total Loans", "Liquid Assets/Short-Term Liabilities", "Liquid Assets/Total Assets", "Capital Adequacy Ratio", "Total Loans/Total Deposits", "Total Loans/Total Assets", "Total Deposits/Total Assets", "FX Assets/FX Liabilities"

variables have a significant effect on "Return on Average Equity", "Total Loans/GDP" and "Bond Interest Rates" have no significant effect on "Return on Average Equity", whereas "Interest Income/Interest Expenses" and "Total Income/Total Expenses" have a significant effect on "Return on Average Equity".

Keywords: Commercial Banks, Profitability, Balance Sheet Structure, Asset Quality, Liquidity

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE BANKA İŞLETMELERİ

1.1. BANKA İŞLETMELERİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.2. BANKALARIN TANITILMASI	7
1.3.BANKA İŞLETMELERİNİN FONKSİYONLARI VE GENEL ÖZELLİKLERİ	7
1.3.1. Aracılık ve Güven Fonksiyonu	8
1.3.2. Dönüştürme Fonksiyonu	8
1.3.3. Kaynakları Hareketlendirme Fonksiyonu	9
1.3.4. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu	9
1.3.5. Kaynak Kullanımını İyileştirme/Fon Maliyetlerini Azaltma İşlevi	10
1.3.6. Makroekonomik Politikaları Destekleme	10
1.4. BANKACILIK FAALİYETLERİ VE İŞLEMLERİ	11
1.4.1. Mevduat Toplanması	13
1.4.2. Kredi Kullanılması	14
1.4.3. Diğer Bankacılık Hizmetleri	15
1.4.4. Sermaye Piyasası İşlemleri	17
1.5. BANKALARIN SINIFLANDIRILMASI	18
1.5.1. Bankaların Fonksiyonel Sınıflandırması	18
1.5.1.1. Mevduat Bankaları (Ticari Bankalar)	18

1.5.1.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	19
1.5.1.3. Katılım Bankaları	20
1.5.2. Bankaların Sermaye Yapısı Sınıflandırması	21
1.5.2.1. Kamusal Sermayeli Bankalar	21
1.5.2.2. Özel Sermayeli Bankalar	21
1.5.2.3. Yabancı Sermayeli Bankalar	23
1.6. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	24
1.6.1. Cumhuriyetin İlanından Önceki Dönem (1847-1923)	24
1.6.2. Milli Bankalar Dönemi (1923-1932)	25
1.6.3. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944)	28
1.6.4. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1959)	28
1.6.5. Planlı Dönem (1961-1979)	29
1.6.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2002)	30
1.6.7. Yeniden Yapılanma Dönemi (2002-2007)	32
1.7. TÜRKİYE BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI	34
1.7.1. Türk Bankacılık Sektörlerinin İşleyişi	34
1.7.2. Türkiye Bankacılık Sisteminin Finansal Büyükleri ve Analizi	36
1.7.2.1. Türk Bankacılık Sisteminin Aktif Büyüklüğü	37
1.7.2.2. Türk Bankacılık Sektöründe Toplam Kredilerin Toplam Mevduatlara Oranı (% , 2015-2020)	38
1.7.2.3. Bankacılık Sektörünün Ortalama Öz kaynak Kârlılığı	39
1.7.2.4. Türk Bankacılık Sektörünün Ortalama Aktif Kârlılığı	40
1.7.2.5. Türk Bankacılık Sektörünün Bazı Temel Büyüklükleri (2008-2020)	41

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIK VE KÂR YÖNETİMİ

2.1. TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIK VE KÂR YÖNETİMİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE	45
2.2. TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIK GÖSTERGELERİ	45
2.2.1. Aktif Kârlılığı (ROA)	47
2.2.2. Öz Kaynak Kârlılığı (ROE)	48
2.2.3. Net Faiz Hasılatı (NIM)	49
2.2.4. Net Faiz Dışı Gelirler	51
2.3. BİLANÇO YAPISI VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ	52
2.3.1. Aktif Yapısı	53

2.3.2. Aktif Büyüklüğü	56
2.3.3. Takipteki Krediler	57
2.3.4. Varlık-Yükümlülük Vade Uyumsuzluğu	59
2.3.5. Bilanço Dışı İşlemler	60
2.4. AKTİF KALİTESİ VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ	61
2.5. LİKİDİTE VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ	63
2.6. GELİR-GİDER YAPISI VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ	65
2.7. SERMAYE YAPISI, YETERLİLİĞİ VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ	65
2.8. BANKACILIK RİSKLERİ VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ	67
2.8.1. Döviz Kuru (Kambiyo) Riski İle Banka Kârları İlişkisi	69
2.8.2. Faiz Oranı Riski İle Banka Kârları İlişkisi	71
2.8.3. Kredi Riski İle Banka Kârları İlişkisi	72
2.8.4. Likidite Riski İle Banka Kârları İlişkisi	74
2.9. TİCARİ BANKALARIN KÂRLILIĞINI ETKİLEYEN DIŞSAL FAKTÖRLER	76
2.9.1. Faiz Oranları	77
2.9.2. Döviz Kurları	78
2.9.3. Enflasyon	79
2.9.4. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) Büyüme Hızı	81
2.9.5. Sektörel Değişkenler	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIĞIN BİLANÇO YAPISI, AKTİF KALİTESİ VE LİKİDİTE İLE OLAN İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ VE ÖRNEK BİR UYGULAMA

3.1. LİTERATÜR TARAMASI	83
3.2. ULUSLARARASI LİTERATÜR TARAMASI	84
3.3. LİTERATÜRDE TÜRKİYE’DE TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIK İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	95
3.4. ARAŞTIRMA MODELİ TASARIMI	99
3.4.1. Veri Seti Hazırlama ve Veri İşleme	99
3.4.2. Yönteme Katkı Sağlayacak Analiz Verilerinin Seçimi	100
3.4.3. Araştırma Modelinin Oluşumu	105

3.4.4. Türkiye'de Bulunan Bankalarımız ve İstatiksel Olarak Gözlem Grubuna Eklenilecek Bankaların Seçimleri	107
3.5. VERİLERİN ANALİZİ	109
3.5.1. Yıllara Göre Tanımlayıcı İstatistikler	110
3.5.2. Bankalara Göre Tanımlayıcı İstatistikler	112
3.5.3. Panel Veri Analizi Ön Testleri	117
3.5.3.1. Panel Veri Analizi Öncesi Birim Kök Testi	118
3.5.3.2. Panel Veri Analizi Öncesi Otokorelasyon Analizi	121
3.5.3.3. Panel Veri Analizi İçin Model Seçimi	122
3.5.4. Panel Veri Analizi ile Ortalama Aktif Kârlılığın Tespiti	122
3.5.4.1. Ortalama Aktif Kârlılığının Tespiti Öncesi Heteroskedastiti Analizi	123
3.5.4.2. Ortalama Aktif Kârlılığın Tespiti Öncesi Hausman Testi	124
3.5.4.3. Ortalama Aktif Kârlılığı için Panel Veri Analizi	125
3.5.4.4. Bankaların Ortalama Aktif Kârlılığına Etkisi	127
3.5.5. Panel Veri Analizi ile Öz Kaynak Kârlılığının Tespiti	128
3.5.5.1. Öz Kaynak Kârlılığının Tespiti Öncesi Heteroskedastiti Analizi	128
3.5.5.2. Ortalama Öz Kaynak Kârlılığının Tespiti Öncesi Hausman Testi	129
3.5.5.3. Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı için Panel Veri Analizi	130
3.5.5.4. Bankaların Ortalama Öz Kaynak Kârlılığına Etkisi	132
SONUÇ VE ÖNERİLER	134
KAYNAKÇA	138

KISALTMALAR

A.G.E	Adı geçen eser
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
vb.	Ve Benzeri
VB.	Ve benzeri
VD.	Ve diğerleri
VS.	Vesaire
APY	Aktif-Pasif Yönetimi
ATM	Otomatik Vezne Makineleri
BCBS	Basel Bankacılık Denetleme Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements)
BİST	Borsa İstanbul
CAMEL	Capital, Assets, Management, Earning, Liquidity
ECB	Avrupa Merkez Bankası (European Central Bank)
EFT	Elektronik Fon Transferi
GAP	Boşluk Analizi
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IIF	Uluslararası Finans Kurumu (Institute of International Finance)
KRET	Kredi Riskine Esas Tutar
LDK	Likidite Değişim Katsayısı
LKO	Likidite Karşılama Oranı
NİFO	Net İstikrarlı Fonlama Oranı
ORET	Operasyonel Riske Esas Tutar
PRET	Piyasa Riskine Esas Tutar
ROA	Aktif Kârlılığı (Return on Assets)
ROE	Öz kaynak Kârlılığı (Return on Equity)
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
YP	Yabancı Para

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Türk Bankacılık Sisteminde Kamusal Sermayeli Bankalar	21
Tablo 2. Türk Bankacılık Sisteminde Özel Sermayeli Bankalar	22
Tablo 3. Türk Bankacılık Sisteminde Sermayesi Yabancılar Ait Bankalar	23
Tablo 4. Türk Bankacılık Sisteminde Banka Sayıları (2016-2020)	35
Tablo 5. Türk Bankacılık Sisteminde Banka Şube Sayıları (2016-2020)	36
Tablo 6. Türk Bankacılık Sektörünün Bilanço Yapısı (2017-2020)	37
Tablo 7. Türk Bankacılık Sektöründe Toplam Kredilerin Toplam Mevduatlara Oranı (% , 2015 -2020)	38
Tablo 8. Türkiye’deki Bankacılık Sisteminin Ortalama Öz kaynak kârlılığı (% , 2015 2020)	39
Tablo 9. Türk Bankacılık Sektörü Ortalama Aktif Kârlılığı (%: 2015-2020)	40
Tablo 10. Türkiye’deki Bankacılık Sektörüne İlişkin Ana Ölçütler (2008-2020) (Milyon TL)	42
Tablo 11. Modelde Kullanılan Değişkenler	102
Tablo 12. Modelde Kullanılacak Değişkenlerin Tanımlanması	103
Tablo 13. Türk Bankacılık Sistemindeki Bankaların Aktif Büyüklüklerine Göre Sıralaması	108
Tablo 14. Yıllara Göre Tanımlayıcı İstatistikler	110
Tablo 15. Bankalara Göre Tanımlayıcı İstatistikler	113
Tablo 16. Değişkenlerin Birim Kök Testi Sonuçları	120
Tablo 17. Ortalama Aktif Kârlılığı için Heteroskedastiti Goldfeld-Quandt (GO) Testi Sonucu	123
Tablo 18. Ortalama Aktif Kârlılığı için Model Belirlenmesinde Hausman Testi Sonuçları	125
Tablo 19. Ortalama Aktif Kârlılığı (ROA) için Panel Veri Analizi	126
Tablo 20. Bankalar ve Ortalama Aktif Kârlılığa Etkisi	127
Tablo 21. Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı için Heteroskedastiti Goldfeld-Quandt (GO) Testi Sonucu	129
Tablo 22. Ortalama Öz kaynak Kârlılığı için Modelin Belirlenmesinde Hausman Testi Sonuçları	130
Tablo 23. Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı için Panel Veri Modeli	131
Tablo 24. Bankalar ve Ortalama Öz Kaynak Kârlılığına Etkisi	132

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Faiz Oranlarındaki Değişmelerin Banka Kârlarına Etkileri	78
Şekil 2. Araştırma Modelinin Şematik İfadesi.....	106
Şekil 3. Model İçin Artıkların Durağanlığı.....	108
Şekil 4. Ortalama Aktif Kârlılığı Modeli İçin Artıkların Otokorelasyon Grafiği....	121

ÖNSÖZ

Ülkemizde özellikle 2001-2008 dönemindeki ekonomik buhranlarda finansal sistemlerin çöküş nedenlerinin likidite riskiyle ilgili olması ve nakit akışı sıkışıklığının finansal kurum getirileri ile güçlü etkileşimde olması söz konusu çalışmamızı oluştururken ilgi çekici bulgular ortaya koymuştur. Tez çalışması esnasında derin bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan ve rehberlik eden değerli danışmanım, Dr.Öğr.Üyesi Turgay KARALINÇ' e teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Türk bankacılık sektörü 2001 yılında yaşanan krizden çıkarılan deneyimlerden sonra gerçekleştirilen yeni finansal düzenlemelerin uygulanmasıyla birlikte, tekrar şekillenme sürecine girmiştir (Dinçer ve Görener, 2011, s.110). Türkiye'deki bankacılık sektörü, 2001 krizini takip eden düzenlemelerle birlikte hızla büyümüş ve rekabet artışı yaşamıştır. Bu değişimle birlikte, bankalar müşterilere geniş bir finansal hizmet ve ürün yelpazesi sunma konusunda çeşitlenmişlerdir. Artan rekabet, bankaların verimlilik ve performansa daha fazla vurgu yapmalarına yol açmıştır (Özcan, 2021, s.402). 2009 yılından bu yana, makroekonomik göstergelerin gidişatı, küresel çapta politik gündemler, globalleşmenin ivme kazanması, aynı zamanda Basel II ve Basel III kriterlerine uyum süreçleri gibi faktörler, bankaların kârlılık durumlarıyla belirleyici etmenlerinde olası değişikliklere işaret etmektedir. Kaynakların adil dağılımında önemli bir rol oynayan bankaların ekonomik büyüme ile ekonomik refaha etkisi, ülkemizin mali sistemi ve genel finansal gidişat açısından oldukça kritik bir öneme sahiptir. Riskleri etkili bir biçimde yönetebilen ve sağlam bir bilançoya sahip olan bankalardan oluşan bir finans sektörü, ekonomik büyüme ve olası kriz durumlarında kamuya yük olma riskini azaltabilir ve kamu sektörüne finansman sağlayarak destek olabilir. Bu durum, finans sektörünün temel hedefleri olan kârlılığın ve kârları belirleyen faktörlerin ne kadar kritik olduğunu ifade etmektedir (Kambay, 2018, s.2).

Literatürde bankaların performansının ölçülmesiyle ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu araştırmaların büyük çoğunluğunda bankaların performansının ölçüsünde “Aktif Kârlılık”, “Net Kâr Marjı” ve “Öz Sermaye Kârlılığı” oranlarının kullanılması dikkat çekmektedir. Bankaların performansını belirleyen faktörler olarak dışsal ve içsel faktörler alınmaktadır. Ticari bankaların performansının ölçülmesinde yalnızca içsel faktörleri esas alan çalışmalar ise az sayıda bulunmaktadır (Sevim ve Eyüboğlu, 2016, s.213). Diğer taraftan ticari bankaların performansının ölçüsü olarak banka kârlılığının bilanço yapısı, aktif kalitesi ve likidite ile ilişkilerini ayrı ayrı inceleyen çalışmalar bulunmakla birlikte bu yapıların hepsinin birlikte banka kârlılıkları üzerine etkisini inceleyen çalışma mevcut değildir. Bu çalışmanın literatürdeki bu boşluğu bütüncül bir yaklaşımla yapılacak analiz neticesinde doldurması beklenmektedir.

Barros vd. (2007) Avrupa kıtasında faaliyet gösteren 1384 ticari banka üzerinde yürüttükleri araştırmalarında, bankaların performanslarını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Bu kapsamda, 1993-2001 yıllarını içeren istatistiksel verilere dayanan bir modele dayanarak hibrit logit model methodologyyla bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ülkedeki yasal düzenlemeler ile finansal kuruluşların yapılarının (mülkiyet, mali tablo ile varlık toplamı gibi) ticari bankaların performansları üzerinde en fazla etkisi olan etmenler olduğu vurgulanmıştır.

Javaid ve ekibi (2011), Pakistan'daki bankaların kâr marjına katkı sağlayan "İçsel Faktörleri" incelemiş bu çerçevede, 2004-2008 yıllarını kapsayan en büyük 10 bankada "aktif kârlılık", "aktif büyüklük", "öz sermaye oranı", "mevduat marjı" ile "kredi marjı" özelliklerini seçip, analizleri "En Küçük Kareler" yöntemiyle gerçekleştirmiştir. Yapılan analizlerin sonucunda, kredilerdeki artışın finansal kuruluşların getirisine olumlu yönde katkı sağladığı öte yandan öz sermaye ile mevduatların ise "ekonomik rantabilite" ye istatistiki anlamda pozitif yönde katkısı olduğu bulgulanmıştır.

Gülhan ve Uzunlar (2011) tarafından yapılan araştırmada, 29 bankanın verileri üzerinde analiz gerçekleştirilmiş; 1992, 2002 ve 2008 yılları arasında yerli ve yabancı bankaların performansı incelenmiştir. Çalışma, "sermaye/risk ağırlıklı varlıklar ", "işletme maliyetleri", "nakit akış durumu", "varlık toplamı", "sermaye piyasası varlıkları " ile "şüpheli alacaklar" vb. dahili unsurların , varlık kârlılığına istatistiksel olarak pozitif etkisi olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, dahili unsurların harici unsurlara nazaran banka kârlılığı açısından belirgin bir şekilde etkili olduğu bulgulanmıştır.

Taşkın (2011), bankaların performansını 1995-2009 tarihleri arasında etkileyen dışsal ve içsel faktörleri "Panel Veri Analizi" yöntemiyle incelemiş, performans değerlendirmesinde "öz varlık kârlılığı", "aktif kârlılık" ve "faiz dışı kâr oranı" üzerinde durmuştur. Yapılan analizler neticesinde, "takipteki krediler", "toplam krediler" ve "personel giderleri"nin "aktif kârlılık" üzerinde olumsuz etkili olduğu, "bilanço dışı faaliyetlerin aktif oranı" olumlu yönde etkisi bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca, "sermaye/risk ağırlıklı varlıklar "ile "takipteki kredi" oranının "öz sermaye kârlılığı" üzerinde olumsuz etkili olduğu, "bilanço dışı faaliyetlerin aktif oranı" olumlu yönde etkili olduğu, "kredi portföyü oranı", "varlık büyüklüğü" nün ise "net

kâr marjı" üzerinde olumsuz etkili olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yapılan analizler bankaların performansının özellikle içsel faktörlerden daha fazla etkilendiğini göstermiştir.

Alper ve Anbar (2011), araştırmalarında, 2002-2010 döneminde Türkiye'deki bankaların kârlılığını artıran faktörleri detaylı bir şekilde incelenmiş bununla beraber çalışmada banka kârlılığı, Aktif Kârlılık (ROA) ve Öz Kaynak Kârlılık (ROE) olmak üzere bankanın içsel ve dışsal belirleyicilerinin bir fonksiyonu olarak değerlendirilmiştir. Yapılan dengeli panel veri seti analizi sonuçlarına göre, varlık büyüklüğünün ve faaliyet gelirinin banka kârlılığını anlamlı bir şekilde etkilediği, ancak banka kârlılığında kredi alacağı ile kredi hacminin olumsuz yönde etkisi olduğu belirtilmiştir.

Bankaların kârlılığını belirleyen etmenler, içsel (banka bazında) ve dışsal (makro-ekonomik; finansal sektör yapısı) faktörlerin bir kombinasyonundan oluşmaktadır. İçsel faktörler, bankaların finansal tablolarındaki hesaplarla ilgilidir ve banka yönetimiyle alakalıdır. Dışsal faktörler; finansal kurumların performansını etkileyen ekonomik ve yasal koşullardır. Bu faktörler, ülkeden ülkeye, finansal sistemden finansal sisteme ve dünya genelindeki farklı bölgelere göre değişkenlik gösterir. Araştırmanın ana problemini Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren ticari bankaların 2011-2021 dönemindeki performans göstergesi olan kârlılıklarının, bilanço yapısı, aktif kalitesi ve likidite gibi unsurlardan nasıl etkilendiği veya bu unsurlarla nasıl bir etkileşim içinde olduğu oluşturmaktadır öte yandan bu çalışmanın temel amacı, Türk bankacılık sisteminde kârlılığı belirleyen faktörleri ortaya koymaktır.

Likidite, bir bankanın ortaya çıkan öz varlık aşırısını veya gerektiğinde sorumluluklarını ifa ederek diğer alıcıların beklentilerini yerine getirebilme olarak tanımlanmaktadır. Bu, finansal kurumların sağlıklı bir şekilde faaliyet göstermesi için önemli bir faktördür. Ancak, likidite riski, bankaların mevcut ya da ilerleyen süreçte sorumluluklarını ifa edememesi sonucu ortaya çıkan, gelir ve sermaye yapısında oluşabilecek kayıpları ifade eden bir risk türü olup bu açıklamadan yola çıkarak, risk ile getiri arasında güçlü yönde bir bağlantının vurgulandığı belirtilmektedir. Risk seviyesi yükseldikçe, getirinin artması beklenir. Ayrıca, yüksek getiri hedefi koyan ve riski artıran bankalar, temerrüte düşme veya nakit darboğazı v.b. çeşitli problemlere maruz kalabilirler (Çevik ve Boran, 2020,s.1740).

Dolayısıyla bankaların kârlılığı ile likidite ve likidite riski arasında ters bir ilişkinin varlığı bulunmaktadır.

Finansal sistem, tasarruf sahiplerinin fon fazlalarını fon gereksinimi olan kişi veya kurumlara aktarmada aracılık görevi üstlenmektedir. Finansal sistemin içerisinde en önemli finansal aracılık görevini üstlenen kuruluşlar arasında ticari bankalar öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki 2011-2021 dönemi içerisinde faaliyet gösteren ticari bankaların kârlılığı üzerinde etkili olan içsel ve dışsal faktörleri analiz etmektir. Çalışmamızda literatürde ülkemizde daha önce çalışılmadığı şekilde TBB Bankalarımız kitapçıklarında yayınlanan temel oranlar çerçevesinde bankaların kârlılık oranlarının diğer oranlar ile ilişkileri analizi edilecektir. Bu şekilde ticari bankaların kârlılığın ölçüsü olan oranların, bankaların aktif kalitesini, bilanço yapısını, likiditesini, sermaye yeterliliğini, gelir-gider yapısını gösteren diğer oranlar ile ilişkisini araştırmak amaçlanmaktadır.

Bankaların kârlarında bu derece dalgalanmaya neden olan içsel ve dışsal faktörlerin ticari bankaların kârlılıklarına etkilerinin olduğu ve aralarındaki ilişkilerin incelenmesinin ticari banka yönetimlerine ve düzenleyici ve denetleyici otoritelere faydalı bilgi sağlaması beklenmektedir. Dünya çapında ve Türkiye'de banka kârlılığına dair alanyazın oldukça geniştir. Ancak, bu çalışmanın göz önüne aldığı zaman aralığı ve veri frekansının, mevcut alan yazına önemli bir katkı yapabileceği tahmin edilmektedir. Çalışmanın sonuçlarının pratikteki bu faydaları ile birlikte Türkiye'deki bankaların 2011-2021 dönemine ilişkin kârlılıkları hakkında alanyazına önemli bilgiler sunması beklenmekte ve bilimsel katkı hedeflenmektedir.

Türk ticari bankalarının kârlılıklarını artırmak için öncelikle satış hacimlerini artırmaları ve maliyetlerini minimize etmesi ön koşullar arasındadır. Buna ek olarak; Ticari bankaların sermaye yapılarını güçlendirmesi, tasarruf sahipleri ve mevcut veya potansiyel müşteriler arasındaki güveni artırarak, daha uygun koşullarda mevduat toplama olanağını sağlayacaktır.

Çalışmada uygulama sadece ticari bankalar üzerinde yapılmıştır. Kalkınma bankaları, yatırım bankaları ve katılım bankaları başkaca çalışmalara ayrı bir çalışma konusu olarak dahil edilebilir. Çünkü ticari bankalar ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının faaliyetleri, faaliyet esasları ve mali yapıları birbirlerinden oldukça farklıdır. Örneğin kalkınma bankaları ve yatırım bankaları mevduat toplamamakta bu ise kalkınma ve yatırım bankalarını ticari bankalardan oldukça farklılaştırmaktadır.

Türkiye’de şube açmış olan yabancı sermayeli bankalar farklı özelliklere sahip oldukları için örneklem dışında bırakılmıştır. Bu bankalar da ayrı bir çalışmanın konusu olabilir.

Bu kapsamda bu çalışma üç bölümden oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Birinci bölümde Türk bankacılık sisteminin tanıtılması yapılmıştır. İkinci bölümde ticari bankalarda performans ölçüsü olarak kârlılık ve kâr yönetimi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise ticari bankalarda kârlılığın bilanço yapısı, aktif kalitesi ve likidite ile olan ilişkisi 2011-2021 dönemi için korelasyon ve regresyon analizi yöntemleri kullanılarak analiz edilmiş ve hipotez testleri yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE BANKA İŞLETMELERİ

Ülkemizde literatürde Türk Bankacılık sisteminin tarihi gelişimi; Cumhuriyet öncesi dönem (1847-1923), Milli Bankalar dönemi (1923-1932), Kamusal bankalar dönemi (1933-1944), Özel bankalar dönemi (1945-1960), Planlı bankacılık dönemi (1960-1980), Serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1981-2001) ve yeniden yapılanma dönemi (2002-2007) olarak sıralanmış ve yedi dönemde özetlenmiştir.

Türk bankacılık sistemi ve banka işletmeleri, ülkenin finansal sektörünün temel taşı ve ekonominin önemli bir bileşenidir. Bu sistem, merkez bankaları, ticari bankalar, yatırım bankaları, kalkınma ve katılım bankaları gibi çeşitli finansal kurumları içerir. Merkez Bankası (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası), para politikasını belirleyen ve uygulayan ana kurumdur. Ticari bankalar, geniş bir yelpazede finansal hizmetler sunarlar, örneğin mevduat kabul etme, kredi sağlama ve ödeme hizmetleri gibi. Yatırım bankaları, şirketlere sermaye piyasalarında finansman sağlar ve birleşme, satın alma işlemleri gibi hizmetler sunarlar. Kalkınma bankaları, ekonomik kalkınmayı desteklemek için projelere finansman sağlarlar. Katılım bankaları ise İslami finans prensiplerine uygun olarak faaliyet gösterir ve faizsiz finansman gibi hizmetler sunarlar. Türk bankacılık sistemi, ekonomik büyümeye katkı sağlayarak ve finansal piyasaların etkin işleyişini destekleyerek ülkenin ekonomik gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunur (Yetiz, 2016, s.103).

1.1. BANKA İŞLETMELERİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde bankaların tanıtılmasının ardından banka işletmelerinin fonksiyonları ve genel özelliklerinden, bankacılık faaliyetleri ve işlemleri, bankaların sınıflandırılması, Türk Bankacılık sektörünün tarihsel gelişim sürecinden ve Türkiye bankacılık sisteminin genel yapısından bahsedeceğiz.

Bankalar, tasarruf sahiplerinin birikimlerini mevduat olarak toplamakta daha sonra topladıkları bu mevduatları kredi şeklinde fon talebi olan gerçek kişilerin taleplerine sunmaktadır. Bu uygulamalarıyla bankalar, topladıkları mevduatlarla, piyasadaki finansal taleplerin tedariğinde önemli bir rol üstlenmektedirler.

1.2. BANKALARIN TANITILMASI

Bankalar, ekonomilerin temel taşlarıdır ve genellikle finansal sistemin merkezinde yer alırlar.

Ticari bankalar, finansal aracı kuruluş olarak faaliyet göstermelerinin yanı sıra para transferi mekanizmasının önemli bir unsuru olarak da hizmet vermektedirler. Ticari bankalar, merkez bankaları tarafından fiyat istikrarını sağlamak amacıyla uygulanan para politikalarının uygulanmasında özellikle açık piyasa işlemlerinde parasal tutarların reel sektör işletmelerine aktarılması ya da geri toplanması sürecinde büyük görev görmektedirler (O'hara, 1983, s.127).

Bankalar yürüttükleri finansal aracılık ile tasarruf sahiplerinden mevduat alır ve bu fonları borçlulara aktarır. Bankalar, mevduata ödedikleri faizlerin yanı sıra kredilerden elde ettikleri faiz gelirleriyle kâr elde ederler. Bu sebeple, bankaların kârları, tasarruf kazançlarının toplam giderlerden çıkarılmasıyla elde edilen farktan kaynaklanmaktadır (Frost, 2004, s.4). Bankalar aktiflerini kâr elde edecek şekilde büyötmeleri ve faaliyetleriyle ilgili giderlerini düşörebildikleri ölçöde, hedeflemiş oldukları kârlılığa ulaşabilmektedirler (Öcal, 2022, s.41). Aracı kurumlar gibi diğör finansal kuruluşlar da (hisselerin alıcıları satıcıları arasında) aracılık görevi üstlenebilir; fakat çoğı, farklı finansal hizmetler sunmuş olsalar da, bir bankayı diğörlerinden ayıran temel unsur, mevduat toplama ve kredi verme işlemleridir (Heffernan, 2005, s.1).

1.3. BANKA İŞLETMELERİNİN FONKSİYONLARI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Bankalar finansal aracılık ve paranın yaratılmasında kritik bir rol oynarken, bankacılığın birincil odak noktası müşterilerin finansal ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bankacılık sistemi aynı zamanda toplumda finansal aracılıkta kilit rol oynamak, işletmelere ve tüketicilere fayda sağlayan finansal ürünler ve hizmetler tasarlamak, devlet ve hükömetler tarafından düzenlenen başarılı bir finansal sistemi yürötmek, para yaratmayı kolaylaştırmak, fon transferinde yer almak ve finansal geleceğı yeniden keşfetmek gibi fonksiyonlarda rol üstlenir (Dilley, 2008, s.2-6).

Bankaların, genel fonksiyonları olan “aracılık ve güven fonksiyonu, dönöştürme fonksiyonu, kaynakları hareketlendirme fonksiyonu, kaydi para yaratma

fonksiyonu, kaynak kullanımını iyileştirme/fon maliyetlerini azaltma işlevi, makroekonomik politikaları destekleme fonksiyonlarının” bilinmesi, üstlendikleri risklerin arka planında yatan dinamiklerin de anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Banka işletmelerin genel fonksiyonları aşağıdaki gibidir (Altıntaş, 2012, s.11-12):

1.3.1. Aracılık ve Güven Fonksiyonu

"Finansal aracılık," bankacılık sektöründe önemli bir rol oynayan bir kavramdır. Bu terim, tasarruf sahipleri gibi bir kaynaktan fon almayı ve bu parayı kredi veya diğer yatırımlar için kullanmayı ifade eder. Aynı zamanda, finansal istikrara sahip olanlarla finansman ihtiyacı olanlar arasında arabuluculuk yapmayı içerir (Dilley, 2008, s. 4).

Bankalar finansal olarak aracılık üstlenen kuruluşlardır. Aracılık fonksiyonu bir bankanın neden var olduğunu açıklayan fonksiyondur. Bankalar, tasarruf sahipleri ile fon talep eden kesimler arasında arabuluculuk görevini üstlenirler. Bu görevi icra ederken bankalar genellikle sahip oldukları itibara dayanarak güven inşa ederler. Tasarruf sahipleri, resmi otoriteler tarafından sıkı takip edilen ve denetimi yapılan, ‘banka’ ünvanını kullanma ayrıcalığını elde etmiş, sermayesi güçlü, ortakları saygın ve mali güce sahip olan banka müessesesine güven duyarlar ve güven duydukları bankalara tasarruflarını rahatlıkla emanet ederler (Şenel, 2020, s. 810).

1.3.2. Dönüştürme Fonksiyonu

Bankaların dönüştürme fonksiyonu, ekonomide likidite yaratma sürecini ifade eder ve bu, bankaların ekonomik büyümeye katkıda bulunmalarının temelini oluşturur. Bu fonksiyon, ekonomideki tasarruf-borç dengesini sağlar ve sermayenin etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlar. Ayrıca, bu fonksiyon ekonomik büyümeyi teşvik ederek işletmelerin ve bireylerin yatırım yapmalarını sağlar ve dolaylı olarak istihdamı artırır. Dolayısıyla, bankaların dönüştürme fonksiyonu, modern ekonomilerin işleyişinde kritik bir rol oynamaktadır (Karabıyık, 2021,s.10).

Bankalar aracılık uygulamalarıyla kredi taleplerini karşılarken, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları zaman ve miktar bakımından farklı kullanımlara dönüştürerek kullanmaktadırlar. Finansal aracılık büyümeyi teşvik etmektedir çünkü sermayeden daha yüksek bir getiri oranı elde edilmesini sağlamakta ve büyüme de

maliyetli finansal yapıların uygulanması için gerekli araçları sağlamaktadır. Özellikle, bir ekonominin yavaş büyümesinden hızlı büyüyen bir gelişmiş ekonomiye geçişte, kalkınma döngüsüne destek sağlanmaktadır (Greenwood ve Jovanovic, 1990, s. 1084).

1.3.3. Kaynakları Hareketlendirme Fonksiyonu

Bankaların kaynakları hareketlendirme veya gömme eğilimini azaltma fonksiyonu, müşterilerden topladıkları mevduatı aktif bir şekilde kullanarak ekonomide verimliliği artırmayı amaçlar. Bu, bankaların likiditeyi artırması, kaynakları etkin bir şekilde dağıtması ve ekonomik büyümeyi teşvik etmesi demektir. Bu işlevler, bankaların topladıkları mevduatları ekonomide daha etkili bir şekilde kullanarak ve ekonomik büyümeyi destekleyerek, ekonomik sistem içindeki önemli rolünü vurgular (Balcı, 2020, s.14).

Bankalar “Kaynakları hareketlendirme fonksiyonu” ile dünya üzerindeki farklı ülkelerden borçlanma ve farklı ülkelere borç verme işleminin yerine getirerek piyasalarda sermaye yapısının el değiştirmesini sağlamaktadır. Diğer taraftan bankalar kurumsal itibar ve güvenilirlikleriyle tasarruf sahiplerinin kazançlarını yastık altında saklama eğilimini (Gömüleme Eğilimi) azaltmaktadırlar. Bu tür uygulamalarıyla bankalar kullanılmayan fonların ihtiyaç sahipleri tarafından kullanılmasını ve kredi talebinde bulunanların daha düşük maliyetlerle sermaye teminini aracılık etmektedir. Ticari bir banka, para ve kredi ile uğraşan, kâr amacı güden bir işletmedir. Halktan topladığı mevduat şeklindeki paraları ihtiyaç sahiplerine kredi olarak kullandırmaktadır. Dolayısıyla, bankalar ekonomide tasarrufun harekete geçirilmesi işlevini görmektedirler (Somasheker, 2009, s.1).

1.3.4. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu

Kaydi para; bankaların bilançolarına borç veya alacak kaydı yaratarak oluşturduğu bir ödeme aracıdır. Bankalar kaydi para ile toplamış olduğu fonların çok üzerinde kredi kullandırım olanağına sahiptirler. Kaydi para yaratmaya engel olan durum Merkez Bankası'nın belirlemiş olduğu zorunlu karşılık oranlarıdır (Balcı, 2020, s.14).

Finansal kuruluşlar biriktirdikleri mevduatların çok daha fazlasını kredi olarak kullandırma olanağına sahiptirler. Diğer bir ifadeyle bankalar sahip oldukları fonlarla ekonomide ihtiyacı olan aktiflere sermaye gücü yaratma hizmetini yerine getirmektedirler. Bankaların sahip olduğu bu sermaye, “kaydi para” şeklinde adlandırılmaktadır. Finansal sektörde mevduatın yaratılmasında önemli bir rol oynayan bankacılık sistemi sürecinde Merkez Bankasının para basma durumu söz konusu değildir. "Paranın yaratılması" tabiri, paranın arzının genişletilmesi, mali sistem içinde mevduat ve kredi işlemleri aracılığıyla gerçekleşir (Dilley, 2008, s.5).

1.3.5. Kaynak Kullanımını İyileştirme/Fon Maliyetlerini Azaltma İşlevi

Kaynak Kullanımını İyileştirme/Fon Maliyetlerini Azaltma İşlevi, bir işletmenin veya kuruluşun verimliliğini artırmak ve maliyetleri azaltmak amacıyla kaynakları daha etkin bir şekilde kullanmasını sağlamayı hedefler. Bu işlev, kaynakların doğru şekilde yönetilmesini, israfın önlenmesini ve verimliliğin artırılmasını içerir. Kaynak kullanımını İyileştirme/Fon Maliyetlerini Azaltma İşlevi, işletmelerin ve kuruluşların sürdürülebilirliklerini artırmak ve rekabet avantajı elde etmek için kritik bir öneme sahiptir. Bu işlev, işletmelerin uzun vadeli başarısı için temel bir bileşendir (Balcı, 2020, s.14).

Bankalar, fonları kredi olarak kullanırken seçici davranmak zorunda oldukları için kredi analizi ve proje analizi yaparak tasarrufları rasyonel, verimli ve rekabetçi alanlara yönlendirecek rasyonel kredilendirme kararları almalı ve bu şekilde ekonomik gelişmeye katkıda bulunmalıdırlar (Altıntaş, 2018, s.11). Ayrıca, bankalar, finansal aracılık konusundaki bilgi ve becerileri sayesinde, fon talep edenlerin ve fon arz edenlerin ayrı ayrı karşılayacakları araştırma ve yönetim maliyetlerinden tasarruf etmektedirler.

1.3.6. Makroekonomik Politikaları Destekleme

Ülkelerde ekonomik kalkınma hedefi uygun bir para politikasına ihtiyaç duymaktadır. İyi gelişmiş bir bankacılık sistemi, merkez bankalarının para politikasının etkin bir şekilde uygulanması için gerekli bir ön koşuldur. Ülkedeki bankacılık sisteminin aktif işbirliği olmadan, kredinin para otoritesi tarafından kontrol edilmesi ve düzenlenmesi mümkün değildir. Son yıllarda, özellikle

gelişmekte olan ülkelerdeki ticari bankalardan, devlet tarafından belirlenen belirli sosyo-ekonomik hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmaları istenmektedir. Bu sebeple, bankacılık sistemi, ülkedeki gelir ve refah eşitsizliklerinin azaltılması, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve işsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik ulusal politika hedeflerine hizmet etmek için kullanılmaktadır. Bankalar ülkede ticaretin ve sanayinin gelişmesine yardımcı olmakta tasarruf ve tasarruf alışkanlıklarını teşvik etmekte ve ülkede sermaye oluşumuna yardımcı olmaktadır. Modern ekonomide, bankalar sadece para satıcıları olarak değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmanın liderleri olarak kabul edilmelidir (Somasheker, 2009, s.8-25).

Hiçbir ekonomide gelir eşitsizliğini tek bir değişkenle çözmek mümkün değildir. Gelir eşitsizliği ekonomik, sosyal ve kurumsal boyutları olan karmaşık bir sorundur. Dolayısıyla bu sorunun çözümüne yönelik yaklaşım sadece finansal faktörleri dikkate almanın ötesinde bir çözüm içermelidir. Araştırma bulguları Türkiye'de gelir eşitsizliğinin çözümüne yönelik önemli çıkarımlar sunmaktadır. Öncelikle, finansal kapsayıcılık göstergesi ile gelir eşitsizliği arasında negatif bir ilişki bulunmamakla birlikte, düşük gelirli grupların gelirlerini artırarak finans dünyasının tüm alanlarına dahil edilmelerinin gelir eşitsizliğini iyileştirmesi muhtemeldir. Gelir eşitsizliğinin çözümüne katkı sağlayacak bir diğer makroekonomik gösterge ise enflasyondur. Enflasyon ekonominin birçok alanında kronik sorunlara yol açsa da en büyük etkisi bireylerin alım gücünü düşürmesidir. Enflasyondan en çok etkilenen kesimin düşük gelir grubu olduğu düşünüldüğünde, ekonomide fiyat istikrarının sağlanmasının gelir eşitsizliğini iyileştireceği öngörülebilir. Çalışmanın bulgularına göre, eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve daha fazla bireyin eğitime kazandırılmasına yönelik politikalar da Türkiye'de daha adil bir gelir dağılımı sağlayacaktır (Erkişi ve Boğa, 2023, s.14).

1.4. BANKACILIK FAALİYETLERİ VE İŞLEMLERİ

Sürekli olarak evrilen ve en güncel finansal ihtiyaçları ve ekonomik koşulları karşılamaya odaklanan dinamik bir sektör olan bankacılığın nasıl geliştiğini anlamak için, finansal terimler, temel bankacılık görevleri ve bankacılık sektörüyle ilgili geniş bir perspektifi kapsayan bilgi, günümüz teknoloji odaklı dünyasında önemli bir kaynaktır (Dilley, 2008, s.2).

Birçok bankacılık hizmeti, kendileriyle ilişkili fiyat dışı özelliklere sahiptir. Cari bir hesap, depozito için bir miktar faiz ödeyebilir ve müşteriye bir otomatik banka kartı ve çek defteri sunabilir. Banka bu hizmetlerin her biri için ücret alabilir, ancak çoğu, ödenen mevduat oranını düşürerek bu “fiyat dışı” özelliklerin maliyetini düşürerek müşterilerden daha düşük tutarlar talep ederler (Heffernan, 2005, s.4). Başka bir ifade ile bankalar mevduat müşterilerinden daha fazla mevduat toplayabilmek için mevduat dışı diğer bankacılık hizmetlerinin ücretlerini düşük tutmaya gayret gösterirler.

5411 sayılı Bankacılık Kanununun 4. maddesine göre finansal kuruluşlar, diğer kanunlarda belirlenen hükümlere riayet ederek aşağıdaki faaliyetleri uygulamaya koyabilirler (TBB, 2011,s.18):

- a) Varlık toplama,
- b) İslami fonlar kabul etme,
- c) Nakit veya ayni finansman sağlama,
- d) Nakit, kayıtlı ödemeler, portföy devri işlemleri ve muhabir bankacılık dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri,
- e) Çeklerin ve diğer kambiyo senetlerinin tahsilat hizmetleri,
- f) Saklama hizmetleri sunma,
- g) Kredi kartları, mevduat kartları ile seyahat çekleri v.b. ödeme araçlarının ihraç edip bu faaliyetlere dair işlemleri yürütme,
- h) Kambiyo işlemleri, para piyasası araçlarının alım-satımı, kıymetli maden ve taşların alım-satımı veya emanet alınması işlemleri,
- i) Vadeli işlem sözleşmeleri, opsiyon sözleşmeleri ve türev araçların alım-satımına aracılık etme,
- j) Menkul kıymet işlemlerinin takası, repo yada ters repo taahhüdünde bulunma hizmetleri,
- k) Menkul kıymet işlemlerinin ihracına yahut halka arz yoluyla satılmasına aracılık etme,
- l) Daha önce ihraç edilen sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım-satım işlemlerini yürütme,

- m) Bankalar lehine teminat, garanti ve benzeri yükümlölükleri üstlenme işlemleri,
- n) Finansal mentörlük yapma,
- o) Portföy yöneticiliği yapma,
- p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya TCMB ve kuruluş birlikleri nezdinde düzenlenen bir taahhütname dahilinde alım-satım piyasa yapıcılığı yapma,
- r) Faktoring ve forfaiting işlemleri yapma,
- s) Bankalararası para piyasasında para takasına uzlaştıracılık,
- t) Leasing yapma,
- u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik uzlaştıracılık hizmetleri sunma,
- v) BDDK tarafından belirlenen diğer faaliyetler.

Mevduat bankaları, (b) ve (t) faaliyetleri haricinde, katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları ise (a) ve (b) faaliyetlerini gerçekleştiremezler.

Bankaların finansal sistem içindeki önemli rollerinden olan mevduat toplama, kredi kullandırılması, diğer bankacılık hizmetleri ve sermaye piyasası işlemleri bankaların ekonomik büyümeye ve finansal istikrara katkıda bulunmalarına sağlar. Bankaların finansal sistem içindeki kritik rollerinden olan bu unsurlar aşağıda izah edilecektir:

1.4.1. Mevduat Toplanması

Mevduat sahipleri banka aracılığıyla yapacakları harcamalar için veya tasarruflarını belirli bir faiz geliri karşılığında değerlendirmek üzere bir bankada mevduat hesabı açarlar. Yatırımcıların belirli bir vade sonunda kâr elde etmek ve değerlendirmek üzere bankalara yatırdıkları paralara mevduat denilmektedir. Mevduatın sözlükteki anlamı “ emanet verilen değer” olup, mevduatın sahibi olan bireyleri de “ müşteri/ mudi” denilmektedir. Bu bağlamda bankaların en büyük fon kaynağı mevduatlardır (Kırbaşı ve Güzveli, 2020, s.19). Banka mevduatları para olarak kabul edilir ve nakit gibi kullanışlıdır. Bunun nedeni,

vadesiz mevduatın mal ve hizmet alımlarında ve ayrıca borçların ödenmesinde kullanılabilir olmasıdır.

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. Maddesine göre, mevduat, kamuya açıklanan, bir karşılık veya karşılıksız olarak kabul edilen, arzu edildiğinde ya da önceden belirlenmiş vadede iade edilecek şekilde alınan fonlardır.

Diğer bankalardan mevduatlar ise genellikle, bankanın farklı bir bölgede veya ülkede faaliyet gösteren başka bir bankaya yerel bir hizmet sunduğu muhabir bankacılık ilişkisini desteklemek için yapılır. Bazı mevduatlar, bankaların, genellikle göreceli olarak kısa vadeli şekilde birbirlerine borç verdikleri ve borç aldıkları toptan bankalararası piyasalardaki faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır (Frost, 2004, s.74).

1.4.2. Kredi Kullanılması

Bankanın benzersiz bir fonksiyonu kredi yaratmaktır. Bankalar tüccarlara, üreticilere ve şirketlere para sağlar; ayrıca para yaratır veya üretirler. Bir banka müşterisine limitli kredi kullandığında nakit ödeme yapmaz, borçlunun hesabına kredi verir, krediyi alan limite varana kadar istediği zaman kullanabilir. Bu durumda banka nakit almadan depozito oluşturmuş olur. Bu sebeple bankalar yalnızca para tedarikçileri değil, ayrıca önemli bir anlamda, fon üreticileridir (Somasheker, 2009, s.6).

Bankalar toplamış oldukları mevduatları, ihtiyaç duyan ve talepte bulunan özel ya da tüzel kişilere belirli şartlar altında verirler. Bu kapsamda kredi talebinde bulunanlar özellikle öz sermayelerinden karşılayamadıkları tutarları banka ve benzeri finans kurumlarından sağlama yoluna giderler. Bankalar da verdikleri kredilerin karşılığında, borçluların belirlenen vadelerde ödemelerini sağlamak üzere teminat talebinde bulunurlar (Kırbaşı ve Güzveli, 2020, s.20).

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 48/1 maddesine göre, izlendikleri hesap durumuna bakılmaksızın, söz konusu yasanın uygulamasında şu unsurlar “kredi” olarak değerlendirilmektedir: “Bankalar tarafından temin edilen likit finansmanlarla temlik belgeleri, yedek garanti mektupları, taahhütler, avallar, cirolar, kabul vb. maddi teminatlî finansmanlarla buna ilişkin güvenceler, temin edilen tahviller ile benzer nitelikte menkul kıymet finansmanları, muhafaza edilerek veya farklı şekillerde verilen borçlar, taksitli satış borçları, gecikmiş krediler, tahsil edilmemiş

faiz gelirleri, nakit karşılığında ödenen kredi borçları, türev ürün riskleri ile BDDK tarafından finansman olarak değerlendirilen işlemler.”

Yukarıda belirtilenlere ilaveten, kalkınma ve yatırım bankaları tarafından leasing aracılığıyla finansman ile faizsiz bankalar tarafından menkul-gayrimenkullerin tahsilatı ya da müşterek iştirakleri yoluyla sağlanan finansman ile finansal kiralama, mal veya belge karşılığı finansman, ortak yatırımlar ve benzeri yollarla gayrimenkul, ekipman veya mal edinimine yönelik finansman sağlanması Bankacılık Kanununda kredi olarak değerlendirilmektedir.

Bankalar, parasal veya parasal olmayan kredi türlerini müşterilere sunabilirler. Nakdi krediler, bankanın doğrudan para verme işlemlerini içerirken, gayri nakdi krediler bankanın müşterilere kendi itibarını kullanarak sağladığı kredi hizmetlerini kapsar (Altıntaş, 2017, s.355). Diğer bir perspektiften bakıldığında, gayrinakdi kredi işlemlerinde, kredi komisyonu göz ardı edildiğinde, banka, belirli bir komisyon karşılığında müşteri lehine üçüncü kişilere garanti veya kefalet sağladığından, müşterinin gayrinakdi krediyi kullandığı an itibariyle bankaya nakdi ne zaman veya vadesinde ödemesi gerektiği kesin değildir. Eğer müşteri, taahhüt ettiği yükümlülükleri karşı tarafa (üçüncü kişiye) veya bankaya vaktinde yerine getiremezse, bu durumda gayrinakdi kredi borcu ortaya çıkar. Gayrinakdi kredilerin önemli bir özelliği de, muhasebe amacına uygun olarak nakde dönüştürülünceye kadar nazım hesaplarında takip edilmesidir (Altıntaş, 2012, s.13).

1.4.3. Diğer Bankacılık Hizmetleri

a) ATM'ler

Temel bankamatik işlevinden, otomatik vezne makineleri (ATM'ler), bir banka şubesi aracılığıyla sunulan hizmetlerin çoğunu sağlamak üzere geliştirilmiştir. Bu işlemler, bir hesaptan diğerine fon aktarılması, faturaların ödenmesi, bekleyen emirler oluşturulması, para yatırılması, para çekilmesi gibi temel hesap yönetimi hizmetlerinden, yatırım fonu satın alma ya da ilk halka arza talep bildirme gibi daha karmaşık işlemlere kadar uzanır (Frost, 2004, s.75).

b) Telefon bankacılığı

Birçok ülkede, telefon bankacılığı, bir ATM makinesine benzer işlevler sağlayarak son derece otomatik hale gelmiştir. Çağrı merkezleri giderek daha sofistike ve otomatik hale gelmiştir. Bazı bankalar, markalama ve fiyatlandırma yoluyla ana şirketlerinden farklılaşan bağımsız telefon tabanlı bankalar kurmuşlardır. Müşterilerin geleneksel bankalarında işlemlerini görmesinden kaynaklanan iş kaybı, diğer geleneksel rakiplerden müşteri çekerek kazanılan yeni iş ile dengelenmeye çalışılmaktadır. Telekomünikasyon maliyetlerindeki azalma, büyük, küresel bankaların, işgücü maliyetlerinin düşük olduğu ülkelerde çağrı merkezleri kurmasına da yardımcıdır (Frost, 2004, s.75).

c) İnternet ve diğer elektronik bankacılık

İnternetin yaygınlaştığı dönemde, banka dışı şirketler tarafından bir dizi bağımsız internet bankaları kurulmuştur. Bu internet bankalarının iş modelleri, agresif bir şekilde pazarlama yaparak büyük bir perakende mevduat tabanını hızla çekmeye dayanmaktaydı. İnternet bankaları başlangıçta geleneksel bankalardan daha yüksek faiz oranları sunmuşlardır. Daha sonra bu müşteri tabanına ipotek, kredi kartı ve diğer perakende ürünleri pazarlamayı planlamışlardır. Diğer daha az hırslı operatörler, bir ipotek kredisi, araba kredisi veya sigorta poliçesi için en iyi koşulları elde etmek için Web'de arama yapmak gibi özel hizmetler sunmayı tercih etmişlerdir. Bir umutla internet bankacılığına giren salt internet bankacılığı yapan bankalardan sadece birkaçı zamanın testinden sağ çıkmıştır. Daha büyük yerleşik bankalar başlangıçta interneti bir fırsattan çok bir tehdit olarak görmüşlerdir. Bu bankalar yeni girenlerin rekabet etmesini zorlaştıracak müşteri ilişkilerine ve çoklu dağıtım kanallarına zaten sahiptiler. Belli kesim ana ortaklıklarından farklı markalarla kendi internet bankalarını kurmuş ancak çoğu sonunda interneti bir dağıtım kanalı olarak kullanmanın daha iyi olacağına karar kılmıştır (Frost, 2004, s.75).

Bazı tahminlere göre internet üzerinden bir işlem yapan bir müşterinin bankasına, bunu bir şubeden yaptırmanın maliyetinin % 1'inden daha az bir maliyete mal olduğunu göstermektedir. İnternet bankacılığının ortaya çıkmasının rekabet üzerinde üç ana etkisi olmuştur. Bunlardan birincisi, fiyatlandırma ve hizmetin kullanılabilirliği konusunda müşteri beklentilerini artırmasıdır. İkincisi, bankaları

şubeler, ATM'ler ve diğer dağıtım kanalları aracılığıyla hizmet sağlama arasında optimal bir denge kurmaya zorlamaya yardımcı olmasıdır. Üçüncüsü, potansiyel ölçek ekonomilerinin seviyesini ve dolayısıyla konsolidasyon baskılarını artırmasıdır (Frost, 2004, s.75).

d) Saklama hizmetleri verilmesi

Bankalar reel sektörde ve finans sektöründe oldukça etkin roller oynamakta, para ve sermaye piyasalarında şahıslara ve kurumlara çok çeşitli ürünler sunmaktadır. Bankalar, Türkiye'de endüstrinin gelişmesine ve kök salmasına, ticaret faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine, ödeme, mevduat, transfer, kredi ve saklama gibi işlemler için önemli hizmetler sunarak katkı sağlamaktadır. Bu hizmetler arasında saklama hizmetleri, krediler, tasarruf portföyleri, ithalata uzlaştırmacılık, fatura tahsilatı, nakit transferi, senet tahsisi, türev işlemler, ödeme aracılığı hizmetleri ve finansal konularda danışmanlık gibi çeşitli uygulamalar bulunmaktadır (Sümer, 2016, s.505).

e) Kambiyo işlemleri

Kambiyo işlemleri, dövizle ilgili bankaların yapmış olduğu alım ve satma yenilik işlemleri kapsamaktadır. Bankalar kambiyo işlemlerini vadeli olarak da gerçekleştirmektedir. Özellikle yabancı para cinsinden yapılan işlemlerde kamu hizmetlerinin yürütülmesi bankalar tarafından sürdürülmektedir. Dış ticarete yapılan alım satım işlemlerinde de kamu işlemleri bankalar tarafından yürütülmektedir (Durmuş, 2008, s.26).

1.4.4. Sermaye Piyasası İşlemleri

Ticari bankalar Sermaye Piyasası Kanunu'nda tanımlanan aşağıda belirtilen sermaye piyasası faaliyetlerini yapabilmektedirler:

- a) Türev araç komisyonculuğu yapma,
- b) Menkul kıymet ticareti repo ya da ters repo güvence hizmetleri yapma,
- c) Halka arz danışmanlığı yapma,

- d) İkinci piyasa alım satımını gerçekleştirme,
- e) Varlık yönetimi mentörlüğü,
- f) Varlık yönetimi ile portföy yönetimi hizmetlerini sağlama.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre aşağıdaki işlemleri yapabilmekle birlikte SPK'ndaki sınırlayıcı hükümler çerçevesinde bu işlemleri yapabilmektedirler.

1.5. BANKALARIN SINIFLANDIRILMASI

Bankalar fonksiyonları açısından ve sermaye yapıları açısından aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır.

1.5.1. Bankaların Fonksiyonel Sınıflandırması

Ülkemizde daha önce yapılmış literatür çalışmalarında fonksiyonel sınıflandırılmasına göre bankalar genellikle kalkınma, ticaret ve yatırım bankaları ile katılım bankaları olarak sınıflandırılır, işlevlerine göre ayrıştırılır.

1.5.1.1. Mevduat Bankaları (Ticari Bankalar)

Ticari banka, nakit toplamak ve bu mevduatı kredi işlemlerinde en etkin biçimde kullanmak amacıyla faaliyet gösteren, ana işlevi olarak kredi alımı veya kredilendirme üzerine odaklanan bir finansal kurumdur (Yiğitbaş, 2012, s.5).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. maddesine göre, mevduat bankası, kendi adına faaliyet gösteren, nakit toplayıp finansman sağlayan kuruluşlardır; aynı zamanda yurtdışında faaliyet gösteren ve bu özelliklere sahip olan kuruluşların Türkiye'deki şubelerini kapsar.

1.5.1.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma finansal kuruluşlarıyla sermaye finansal kuruluşları menkul kıymetler piyasası aracılığında uzmanlaşmıştır. Yatırım bankaları toptan para satış işletmeleridir ve müşterileri şirketler, belediyeler, hükümetler ve diğer mali fon

yönetimi araçlarıdır (yatırım fonları, emeklilik fonları, hayat sigortası fonları ve özel bankalar). Kalkınma ve yatırım bankalarının dört ana uzmanlık alanı menkul kıymet ihracı, aracılık, menkul kıymetleştirme ve tescilli ticarettir (Frost, 2004, s.19).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3.maddesi uyarınca, kalkınma ve yatırım finansal kuruluşları; temel olarak finansal aracılık yapmayan ve öncelikle kredi kullandırma ya da kendisine spesifik hükümlerle tesis edilen diğer sorumlulukları tamamlama amacı güden bir kuruluş olarak tanımlanır; aynı zamanda yurtdışında faaliyet gösteren ve bu niteliklere sahip olan ticari kurumların Türkiye genelinde kollarını içermektedir. Kalkınma ve Yatırım Bankaları, bir ülkenin endüstrileşmesini ve gelişmesini desteklemeyi amaçlayan özel uzmanlaşmış bankalardır ve gerekli finansal kaynakları yatırımcılara sağlamayı hedeflerler. Finansal ve ekonomik faaliyetlerin canlandırılması amacıyla geri kalmış ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde kalkınma ve yatırım bankaları inşa edilmekte öte yandan banka ismi taşımalarına rağmen bireysel banka hizmetleri yapmamaktadırlar. Kalkınma-Yatırım bankaları, yabancı işletmelerin sanayi üretimine yatırım yapma planlarına destek sağlayarak, yabancı fonları ülkeye çekip ve gerçekleştirilecek projeler aracılığıyla kalkınmanın sürdürülebilirliğine olanak sağlar (<https://www.bankalar.org/kalkinma-yatirim-bankalari/>).

Modern kalkınma ve yatırım bankaları, aşağıda belirtilen genişletilmiş bir dizi faaliyette bulunur (Heffernan, 2005, s.20):

1. Taahhüt işlemleri,
2. Birleşme ve satın almalar,
3. Ticaret - hisse senetleri, sabit gelir (tahviller), özel mülkiyet,
4. Fon yönetimi,
5. Danışmanlık,
6. Küresel gözetim.

Kalkınma ve yatırım bankaları, taahhüt, birleşme ve devralmalar hakkında danışmanlık, alım satım, varlık yönetimi ve küresel saklama gibi hizmetler sunarken aracı olarak hareket ederler. Ancak bu farklı bir aracılık şeklidir. Kalkınma ve yatırım bankaları, hizmet olarak standart bir banka gibi likidite sunmazlar. Bir şirket için yeni finansman biçimleri düzenleyerek sistemdeki likiditenin artmasına katkıda bulunurlar, ancak bu, mevduat sahiplerinin likidite taleplerini karşılamaktan oldukça farklıdır. Aslında kalkınma ve yatırım bankalarının işlevleri geleneksel bankadan o

kadar farklıdır ki, "banka" terimi yanlış bir adlandırma olabilir (Heffernan, 2005, s.21).

1.5.1.3. Katılım Bankaları

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. maddesine istinaden, "katılım bankası", fon toplayıp kredi kullanılmak için özel cari ve katılım hesapları kullanarak etkinlik sağlayan, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında faaliyet gösteren kuruluşları ve yurtdışında faaliyet gösteren aynı nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini içerir.

Katılım bankacılığı, temel yapısı açısından faizsiz bankacılık olarak da bilinir; tıpkı parasal işlemler ile mal ve hizmet hareketlerinin ticari işlemlerde olduğu gibi birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu, “karşılıklılık ilkesi” ve “şirket ortaklığı” ilkelerince dağıtıldığı bir bankacılık sistemidir (Özsoy vd., 2013, s.188).

Katılım bankacılığı olarak bilinen faizsiz bankacılık, dini duyarlılığı olan tasarruf sahiplerinin geleneksel ticari bankalara fonlarını faizsiz yöntemlerle yatırmadığı, bu fonların faizsiz metotlarla birleştirildiği ve daha sonra ihtiyaç sahiplerine faizsiz yöntemlerle tahsis edildiği bir bankacılık modelidir. Katılım bankalarının önemli bir işlevi, faizden kaçınma eğiliminde olan belirli yatırımcılar sayesinde ekonomik sistemde kullanılmayan fonları etkili bir şekilde devreye sokarak finansal sistemle bütünleştirmeleridir (Akın, 1986, s.4).

Katılım bankaları, finansal sistem içinde artan bir öneme sahip olup, Türkiye'de 1983 yılında, faiz hassasiyeti taşıyan bireylerin biriktirdikleri tasarrufları ekonomiye kazandırmak ve ülkemizde aynı nitelikteki yabancı fonları çekmek amacıyla özel finans kurumları olarak faaliyete geçmiştir. Katılım bankaları, 2005 yılından bu yana Bankacılık Kanunu'na tabi tutulmuş ve bu tarihten itibaren "katılım bankası" olarak nitelendirilmiştir (Baykara, 2012, s.3).

1.5.2. Bankaların Sermaye Yapısı Sınıflandırması

Türk bankacılık sisteminde, bankalar genellikle yatırım bankaları, devlet bankaları ile uluslararası bankalar şeklinde kategorize edilmektedir.

1.5.2.1. Kamusal Sermayeli Bankalar

Kamu bankaları olarak da bilinen devlet bankaları, sermayeleri ve kuruluşları devlet tarafından gerçekleştirilen bankalardır.

Türk bankacılık sektöründe, 2020 yılı sonunda, 3 adet devlete ait mevduat bankası, 2 adet devlete ait katılım bankası ve 4 adet devlete ait kalkınma ile yatırım bankası mevcuttur. Türkiye'de faaliyet gösteren devlete ait bankalar, 2020 yılı sonunda Tablo 1'de belirtilen ticari finansal kuruluşlar, faizsiz finansal kuruluşlar, kalkınma bankaları ile özel sermayeli finansal kuruluşlar gibi etkin bir sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur :

Tablo 1. Türk Bankacılık Sisteminde Kamusal Sermayeli Bankalar

	Bankanın Adı
Mevduat Bankaları	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş. Türkiye Halk Bankası A.Ş. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
Katılım Bankaları	Ziraat Katılım Bankası Vakıf Katılım Bankası
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	İller Bankası İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Türk Eximbank Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.

Kaynak: TBB (2021) Bankalarımız 2020 Kitabı, Ankara

1.5.2.2. Özel Sermayeli Bankalar

Ülkemizde devlete ait sermayeyi içermeyen ve devlet tarafından desteklenmemiş olan, yerel sermayeli finansal kuruluşlar, sermayesi özel sektöre ait olan finansal kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan yabancı sermaye ile kurulan bankalar, özel banka statüsünde yer alırken; yerli sermayeli özel bankalardan ayrılmak için yabancı sermayeli bankalar olarak sıralanmaktadır.

Türk bankacılık sektöründe 2020 yılına gelindiğinde, 8 tane özel sermayeli mevduat bankası, 4'ü özel sermayeli katılım bankası ve 7 tanesi de özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankası mevcuttur. 2020 yılı sonu itibariyle Türkiye'de aktif olan özel sermayeli bankalar aşağıdaki Tablo 2'de belirtilen şekildedir:

Tablo 2. Türk Bankacılık Sisteminde Özel Sermayeli Bankalar

Banka Sınıfı	Bankanın Adı	
Mevduat Bankaları	Akbank T.A.Ş. Anadolubank A.Ş. Fibabanka A.Ş. Şeker Bank T.A.Ş.	Turkish Bank A.Ş. Türk Ekonomi Bankası A.Ş. Türkiye İş Bankası A.Ş. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
Katılım Bankaları	Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Aktif Yatırım Bankası A.Ş. Bank of America Yatırım Bank A.Ş. Diler Yatırım Bankası A.Ş. Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.	GSD Yatırım Bankası A.Ş. Nurol Yatırım Bankası A.Ş. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası

Kaynak: TBB (2021) Bankalarımız 2020 Kitabı, Ankara

Türk Bankalar Birliği, Türkiye'deki bankacılık sektörünü temsil eden bir kuruluştur. Bankalar Birliği, Türkiye'deki bankaların güvenliğini, etkinliğini ve istikrarını sağlamak için çeşitli hizmetler sunar. Bankalar Birliği, bankalar arasında iş birliği ve bilgi paylaşımını teşvik eder, sektörün çıkarlarını savunur ve bankacılık düzenlemeleriyle ilgili hükümetle iş birliği yapar. Ayrıca, Türk bankalarının uluslararası standartlara uygunluğunu destekler ve bankacılık sektörünün gelişimini sağlamak için çeşitli programlar yürütür. Bu şekilde, Türk Bankalar Birliği, Türkiye'deki bankacılık sektörünün güçlü ve istikrarlı bir şekilde ilerlemesine katkıda bulunur (TBB, 2022,s.6).

1.5.2.3. Yabancı Sermayeli Bankalar

Yabancı sermayeli bankalar, temelde yabancı sermayeye sahip olup, bankanın idari heyetinde genellikle ülkemiz vatandaşı olmayan bireylerin bulunduğunu ve

hisselerin çoğunluğunun yabancı yatırımcılara ait olduğunu ifade eder. Bir bankanın hisselerinin %50'den fazlası, o ülke dışındaki diğer bir veya birden fazla ülkenin sermayedarlarına ait olduğunda, bu banka yabancı sermayeli banka olarak tanımlanmaktadır. 2020 yılı sonu itibariyle Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren 21 adet yabancı sermayeli mevduat bankası bulunmakta olup aşağıda Tablo 3'de gösterilmiştir:

Tablo 3. Türk Bankacılık Sisteminde Sermayesi Yabancılar Ait Bankalar

Mevduat Bankaları	Alternatifbank A.Ş. Arap Türk Bankası A.Ş. Bank Mellat Bank of China Turkey A.Ş. Burgan Bank A.Ş. Citibank A.Ş. Denizbank A.Ş. Deutsche Bank A.Ş. Habib Bank Limited HSBC Bank A.Ş. ICBC Turkey Bank A.Ş. ING Bank A.Ş. Intesa Sanpaolo S.p.A. JPMorgan Chase Bank N.A. MUFG Bank Turkey A.Ş. Odea Bank A.Ş. QNB Finansbank A.Ş. Rabobank A.Ş. Société Générale (SA) Turkland Bank A.Ş. Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Merrill Lynch Yatırım Pasha Yatırım Bankası A.Ş. Standart Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.

Kaynak: T.B.B., (2021) Bankalarımız 2020 Kitabı, Ankara ve <https://www.bankalar.org/kalkinma-yatirim-bankalari/>

1.6. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Bu kısımda, literatürde yaygın olduğu şekliyle Türk bankacılık sisteminin tarihi gelişimi yedi dönemde incelenecektir. Bu dönemler, “Cumhuriyet Öncesi Dönem” 1847 ile 1923 arası, “Milli Bankalar Dönemi” 1923 ile 1932 arası, “Kamusal Bankalar Dönemi” 1933 ile 1944 arası, “Özel Bankalar Dönemi” 1945 ile 1960, “Planlı Bankacılık Dönemi” 1960 ile 1980 arası, "Ekonomik Liberalizasyon ve Uluslararası Entegrasyon Çağı" 1981-2001 dönemi ve “Reorganizasyon Süreci” 2002 ile 2007 arası şeklinde sıralanmaktadır.

1.6.1. Cumhuriyetin İlanından Önceki Dönem (1847-1923)

1847-1923 dönemindeki bankalar ekseriyetle yabancı sermayeli bankalardır. Ancak 1908’de ise, Meşrutiyet’in başlangıcı ve milli hareketlerin yükselmesiyle, birçok yerel ve tek şubeli bankanın kuruluş süreci başlamış bankalar milli sermaye tarafından oluşturulmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti’nde bankacılık 1856 tarihinde "Osmanlı Bankası" nın kurulmasıyla başlamış bu banka, özellikle Osmanlı yönetiminin dış borç sağlama sürecinde, yabancı sermaye sahipleri ile olan ilişkileri aracılığıyla önemli bir rol oynamıştır. İngiliz sermayesi tarafından kurulan "Osmanlı Bankası", 1863'te Fransız sermayesi, daha sonra 1875'te ise Avusturya sermayesi ile birlikte işletilmeye başlanmıştır. 1839 Tanzimat Fermanı akabinde Osmanlı Devleti bütçe açığı dönemine girmiş ve mali gereksinim artmıştır. Devlet bu bütçe açığını öncelikle kaime ihracıyla, arkasından toplanılması planlanan vergiler karşılık gösterilmek suretiyle İstanbul'da faaliyetini sürdüren bankerlere borçlanarak karşılamaya çalışmıştır. Diğer taraftan Osmanlı Bankası'nın kurulmasındaki temel nedenlerden birini oluşturan Kırım Savaşı sonucuyla bağlantılı olarak yürürlüğe giren 1856 "Paris Barış Antlaşması", Osmanlı Devletine ait dış borçlanma imkanlarını artırmıştır. İşte bu gelişmeler Osmanlı Bankası'nın kurulmasında temel gerekçeler olmuştur (Kırbaşı ve Güzveli, 2020, s.49).

“Osmanlı Devleti” 1863 tarihinde imzalanan sözleşmeyle, bütçe gelirlerinin tamamının Osmanlı Bankası'na yatırılması, bütçe ödemelerinin banka eliyle yapılması, iç ve dış borçlanmaların banka tarafından yerine getirilmesi, tahvil ihraçlarının banka tarafından yapılması, devlet bütçesi ile ilgili bir örneğin bankaya verilmesi ve olağanüstü durumların dışında bütçeden harcama yapılmaması kabul

edilmiştir. Ayrıca devletin bütçesinin denetlenmesi “Osmanlı Bankası”na devredilmiş ve teminat karşılığı hükümetlere banka tarafından avans verilmesi karara bağlanmıştır (Akgüç, 1989, s.115).

1863 yılında tarım sektörüne mali destek sağlamak üzere kurulan "Memleket Sandıkları", başlangıçta topluluk dayanışmasıyla oluşturulan bir sermaye yapısına sahipti; daha sonra ise köylülerin mal varlıklarına orantılı olarak buğday bağışlamalarıyla desteklenmeye çalışılmıştır. Sonraları fon toplamada zamanla ortaya çıkan güçlükler ve kredi dağıtımında meydana gelen çeşitli yolsuzluklar sebebiyle bu sandığın adının "Menafi Sandıkları" olarak yeniden düzenlenmesi kararı alınmıştır. "Menafi Sandıkları"nın sermayesi, "menafi hissesi" şeklinde tanımlanan bir artışla sağlanmış, ardından bu sandıklarda toplanan fonların kullanımıyla ilgili usulsüzlükler tespit edilmiştir. Buna ek olarak daha sonra 1888'de Ziraat Bankası, tarımsal kredilendirmenin hükümet kontrolünde yapılması amacıyla kurulmuş bu süreç zarfında Menafi Sandıkları'nın matlupları söz konusu Ziraat Bankasına transfer edilerek sermayeleri oluşturulmuştur (Kırbaşı ve Güzveli, 2020, s.50).

1875 tarihinde Osmanlı Devleti borçlarını ödemekte zorluk çekmesi sonucunda devletin dış borçlanması bu kuruma devredilmesiyle 1881'de Düyun-u Umumiye'yi kurmuş ve bankacılık sektöründe yeni bir evreye geçilmiştir. Özellikle 1881 Düyun-u Umumiye'nin kurulmasının ardından Osmanlı Devleti'nin finansal tedariklerinin uluslararası bir kuruluşun gözetimi altına girmesi sebebiyle bu durum bir dizi yabancı bankanın inşa edilmesine yol açmıştır (Akgüç, 1989, s.8-12).

“Konya İktisadi Milli Bankası” 1911'de Anadolu'da ticareti desteklemek için kurulmuş olan ilk bankadır (Artun, 1983, s.40).

1.6.2. Milli Bankalar Dönemi (1923-1932)

1923 ile 1932 tarihleri arası, Cumhuriyet dönemi bankacılığının başlangıcıdır ve bu süreçte öncelik milli bankacılığın geliştirilmesine verilmiştir. Cumhuriyet döneminde Türkiye’de 18 adet milli banka 13 adet yabancı banka faaliyet göstermiş ancak sermaye yapısı zayıf olan milli bankalar piyasaya yeterince hakim olamamış, yabancı bankalar ise güçlü sermaye yapılarıyla piyasada talep edilen kredilerin büyük bir bölümünü karşılamışlardır. Türk bankacılık sistemi bu yıllardan

sonra gelişmesini devam ettirmiş ve 1928'li yıllara gelindiğinde ise milli bankaların sayısı 57'ye ulaşmıştır (Asomedy, 2006, s.1).

1923 yılında gerçekleştirilen "İzmir İktisat Kongresi," hükümetin ve halkın öncül prim sektör, sekonder sektör ve tersiyer sektör temsilcilerinin iştirakiyle düzenlenmiş öte yandan Türkiye'nin mali kalkınması ve büyümesi için milli bankacılığın geliştirilmesinin gerekliliği tüm katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Kongredeki genel havaya göre, özel işletmelerin imkanlarının henüz güçlü yapıdaki bankaların kurulmaları için yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sebeple, bankaların kurulmasında devletin imkanlarının kullanılması gerektiği sonucu çıkmıştır (Akgüç, 1989, s.19).

Milli bankacılık dönemine damgasını vuran asıl gelişme, yerel bankaların sayısının hızlı bir şekilde artmış olmasıdır. Bu yerel bankalar bilhassa yerel olarak faaliyette bulunan işletmelerin kredi taleplerinin ve bankacılıkla ilgili hizmetlerinin karşılanabilmesi amacıyla kurulmuş olan çoğunluğu tek şubeli bankalardır. 1929 ekonomik krizi ve sonrasında, kredi ihtiyaçlarını karşılama konusunda olumlu etkileri olan birçok yerel banka, Türkiye'de benimsenen çok şubeli milli bankacılık modelinin negatif etkileriyle karşılaşarak, birçok yerel banka eylemlerini durdurmak zorunda kalmıştır (Ertuğrul ve Zaim, 1996, s.59).

"İzmir İktisat Kongresi"ne tarım sektörü temsilcileri, ekonomik kredi sağlamak için "Ziraat Bankası"nın güçlendirilmesini istemiş sonrasında 1924'te Ziraat Bankası'nın statüsü değiştirilerek anonim şirket olarak değişmiş, şirketleşmiş, sermayesi artırılmış ve yalnızca tarımsal kredilerle sınırlı olmayan çeşitli bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirme yetkisi kazanmıştır. 1930'da bankanın sermayesi bir kez daha artırılmış, Ziraat Bankası, 1920-1930 aralığında, sermaye artışlarına rağmen ve düşük faiz oranlarına karşın tarım kredilerini yeterince kullanamamıştır; bu süreçte, özellikle ticari kredi sağlama konusunda daha aktif olmuştur (Tezel, 1986, s.200-349). Cumhuriyetin ilk yıllarında, yerel tacirlerin finansal gereksinimlerini tedarik etmek amacıyla bir dizi yerel ve uluslararası sermaye ile desteklenen yalnızca bir şubesi bulunan finansal kuruluşlar faaliyete geçmiştir.

Söz konusu İzmir İktisat Kongresi'ne iştirak eden ticaret ehilleri sonrasında ticaret bankalarının kurulması önerisinde bulunmuş 26 Ağustos 1924'de Türkiye İş Bankası da bu doğrultuda kurulan ilk özel sektör bankası olmuştur. Öte yandan kongreye katılan sanayicilerin bir sanayi bankası kurulması teklifi sonucu 1925

senesinde ülkemizin ilk kalkınma finans kurumu olan “Türkiye Endüstri ve Maden Bankası” üretim sektöründeki işletmelere odaklanan, gelecekte finansman sağlama yanında, endüstriyel ve mali fizibilite konularında enformasyon sağlamak amacıyla kurulmuştur. "Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası" özellikle madencilik ve sanayi sektöründeki işletmelere yeterli kredi sağlama konusunda başarısız oldukları için 1932'de ismi revize edilmiş ve 1933 yılında “Sümerbank Türk A.Ş.” hükmü altına girmiştir (Zarakolu, 1973, s.28).

Gayrimenkul finansmanını temin etmek misyonuyla 1927'de, "Emlak ve Eytam Bankası" kurulmuş, 1946'da revize edilerek bankanın adı "Emlak ve Kredi Bankası" olarak güncellenmiştir (Akgüç, 1989, s.129).

1930'da Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulması bankacılık sektöründe, Cumhuriyet döneminin en büyük atağıdır. 1920'lerin başlarında Türkiye'de bir özerk merkez bankası oluşturmak için çabalar başlatılmış fakat bu süre zarfında ödeme dengesi açıkları ve birçok mali zorluklarla karşılaşmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın faaliyete geçmesi ile zorunlu rezervler, ulusal kaynaklarla kurulmasını engellemiştir. Söz konusu evrenin küresel koşulları aynı zamanda yabancı kaynaklı fonlama olanaklarını kısıtlayarak, TCMB'nin 1930 yılına kadar kurulmasını mümkün kılmamıştır (Akgüç, 1989, s.129).

Milli bankacılık çalışmalarının temel sebebi, ülkede azınlıkların elinde olan yabancı sermayeyi ülke ekonomisine kazandırmak ve bu sermayenin saygın ticaretin gelişmesine yönlendirmek şeklinde belirlenmiştir. Girişimcilerin yatırımlarını artırabilmeleri ve bireysel yatırımcıların birikimlerini değerlendirmeleri için esnaf kredisi, emlak kredisi, tüketim kredisi, tarım kredisi, ticari kredi gibi alternatifler bankalar tarafından uygulamaya konulmuştur (Artun, 1983, s.39). İstiklal Savaşının sona ermesi ve Cumhuriyetin ilan edilmesi sonrasında Milli Bankacılığın önemi artmış ve devlet teşvikleri piyasaların gelişmesine önemli destekler sağlamaya başlamıştır (Zarakolu, 1973, s.16). 1942 yıllarında Osmanlı Devleti'nin iznini almadan kurulan “ İzmir Bankası” kapatılarak bu sayede ülkedeki sermayenin yabancı bankalarda birikmesi önlenmiştir (Bozdemir, 2007, s.8).

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "1715 Sayılı Kuruluş Kanunu" gereğince, likit üretimini ve nominal etkisini muhafaza etme sorumluluğu taşıması, ekonomide ihtiyaç duyulan likidite seviyesinin ayarlanması, bankalara borç para temin edilmesi ile görevlendirilmiştir. 1971 yıllarına gelinceye kadar yasal olarak

birçok değişikliğe uğrayan Merkez Bankası'nın görev kapsamı değiştirilerek; Kamu İktisadi Teşebbüslerine ve hazineye daha çok kredi vermesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca banknot çıkarılmasına ilişkin kararlar genişletilerek para basım miktarlarının artması sağlanmış, daha sonraları bankanın temelde yürütmesi gereken işlemler bir tarafa bırakılarak, kamunun finansman açıklarının kapatılması için kararlar yürürlüğe konulmuştur (Akgüç, 1989, s.129).

1.6.3. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944)

Milli ekonomide devletçilik politikası, 1933-1944 dönemine Türk Bankacılık Sistemini etkilemiştir. Bu dönemde, “Belediyeler Bankası” (1933), “Sümerbank” (1933), “Etibank” (1935), “Denizbank” (1937), “Halk Bankası” ve “Halk Sandıkları” (1938); “Kalkınma ve Sanayi Planları” programlarında öngörülmüş olan ticarethanelerin faaliyete geçmeleri, işletilmeleri ile finansal ihtiyaçlarının taleplerini karşılamak için, “Özel Amaçlı Banka” statüsünde kurulmuşlardır (Kırbaşı ve Güzveli, 2020, s.52).

1933-1944 yılları arasında, sanayileşme ve kalkınma için gereken ancak özel sektör tarafından üstlenilmeyen ve getirisi daha düşük olan yatırımlar, devlet tarafından ortaya konmuş bu yatırımların finansmanı, bütçe imkanlarını zorlamış ve bazı zorunlu tasarruf tedbirleri uygulanarak karşılanmıştır. Esas hedefi, kamu yatırımları için düşük maliyetli finansman kaynakları temin etmek olan, 2999 sayılı Bankalar Kanunu'yla, bankalara mevduatlarının %15'ine eşdeğer miktarda devlet iç borçlanma senetleri veya benzer getirili menkul kıymetlerden ek tahsisat ayırmaları gerekliliği getirilmiştir; bu oran genellikle yaklaşık % 6-7 düzeyindedir (Zarakolu, 1973, s.53.)

1.6.4. Özel Bankaların Geliştiği Dönem (1945-1959)

1945-1959 döneminde sermayenin olumlu etkisi, gayri safi yurtiçi hasılanın artış göstermesi ve popülasyonun ivme kazanması, sanayideki milli gelirin oransal olarak artan bir pay alması, piyasadaki üretimin artması; ekonomide para ve kredi talebini artırmıştır. Bu durum, finansal kuruluşlara yönelik kazançlarını artırmış ve özel finans sektörü süreçlerini daha belirgin hale getirmiştir. Sonrasında 1944 yılında "Yapı ve Kredi Bankası", 1946 yılında "Garanti Bankası", 1948 yılında "Akbank",

1955 yılında "Pamukbank" ve 1950 yılında "Türkiye Sınai Kalkınma Bankası" kurulmuştur (Kırbaşı ve Güzveli, 2020, s.55).

Türkiye “İkinci Dünya Savaşı” döneminde savaşa girmemiş ancak bütçedeki savunmaya yönelik giderlerin artış göstermesi nedeniyle, bankalara yapılan borçlarında artışlar olmuştur. Savaş döneminde 12 adet banka kapanmış 5 adet yeni banka açılmıştır. Bu dönemde 1945-1959 döneminde iktisadi devlet politikasının yerine özel sektör desteklenmiş ve ekonomik kalkınmaya önemli destekler olmuştur (Artun, 1983, s.46).

Türkiye’de özel sermaye birikimini önemli ölçüde artırmış olan 1945-1959 döneminde "iktisadi liberalizm" prensibi benimsenmiş, özel sektörün güç kazanması ve endüstrileşme stratejisindeki farklılıkların etkisiyle finansal kuruluşlarda büyüme meydana gelmiş dolayısıyla sermayesi özel sektöre ait finansal kuruluşların yükseldiği; özetle, özel bankacılığın yükseldiği bir zaman dilimine girilmiştir (Zarakolu, 1973, s.57).

1.6.5. Planlı Dönem (1961-1979)

1961-1979 döneminde beşi kalkınma bankası, ikisi ise ticaret bankası olmak üzere toplam yedi adet banka kurulmuştur. Aynı periyotta, 1962 senesinde “T.C. Turizm Bankası, 1963’de “Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964’de “Yatırım Bankası (Devlet Yatırım Bankası)”, 1968’de “Türkiye Maden Bankası” ve 1976 senesinde “Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası” kalkınma bankaları kurulmuştur. Yine aynı tarihlerde 1964 yılında “Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (Dışbank)” ile 1977 yılında “Arap-Türk Bankası (ATBANK)” ticaret bankası olarak kurulmuştur (Kırbaşı ve Güzveli, 2020, s.57).

Bu zaman diliminde (Kara, 2013, s.1):

1. Bankaların yeniden yapılanmasına kısıtlamalar gelmiştir.
2. Sayısal anlamda bankalar 60’tan 44’e düşmüştür.
3. Bu dönemde şube bankacılığı ön plana çıkmıştır.
4. Kalkınma bankacılığıyla yatırım bankacılığı teşvik edilip desteklenmiştir.
5. Çoğu özel ticaret bankaları holding bankasına dönüştürülmüştür.
6. Türk Bankacılık sistemi sektördeki birkaç büyük bankanı hakim olduğu oligopolistik bir yapıya geçiş yapmıştır.

Bu zaman diliminde faaliyetine son verilen bankalar şunlardır: Niğde Bankası, Akşehir Bankası, Tutum Bankası, Buğday Bankası, Ankara Halk Sandığı, İstanbul Halk Sandığı, İzmir Halk Sandığı, Türkiye Kredi Bankası, Raybank, Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası, Zonguldak Efes Bankası, Adapazarı Emniyet Bankası, Türkiye Maden Bankası, Sağlık Bankası. Ayrıca yabancı bir banka olan Banca Commercial Italiana yine bu dönemde şubelerinin tasfiyesine başlamıştır (Paçacı, 2021, s.1).

1.6.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2002)

Seksenlerin başlarında, Türkiye önemli aşamalar kaydederek bir serbest piyasa sistemi oluşturma, geliştirme ve güçlendirme amacıyla kurumsal altyapı inşa etmiştir. Finansal hizmetlerde serbestleşme sonrasında; fiyatların para ve sermaye piyasalarında belirlenmesinin sağlanması, bankacılık faaliyetlerinin izlenmesi, düzenlenmesi, denetlenmesi, uluslararası standartlara uyulması ve özel sektörün finansal kurumlar için yatırım yapması için ortam sağlanmıştır. Buna rağmen bu dönemde, finansal kuruluşların denetimine ait sonuçların vaktinde verimli bir şekilde düzeltilmesi yapılamamış, mali kontrolü kurulamamış ve kârlılığı amaçlayan bir merkez bankası stratejisi tam olarak gerçekleştirilememiştir (TBB, 2004, s.71). 1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiş, sermayenin tabana yayılmasına ilişkin olarak Sermaye Piyasası araçlarının ihraç edilmesi, halka arzı ve alınıp satılabilmesi için gerekli yasal ve kurumsal altyapı hazırlanmıştır.

1985 yılında "3182 Sayılı Bankalar Kanunu" ile sistem global kontrol ve izleme mekanizması ile global bankacılık standartlarını içerecek şekilde güncellenmiştir. Ayrıca bankacılık tekdüzen hesap planı uygulamaya konmuş, bankaların mali tablolarına dış denetim zorunluluğu konulmuş, mevduatlar için sigorta fonu ayrılmış ve takipte olan krediler için karşılık ayırması ilkesi getirilmiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1986'da yürürlüğe girerek bir para piyasası kurulmuş ve Türkiye'de ikamet eden bireylere döviz mevduat hesapları açma yetkisi tanınmıştır. 1987 yılında TCMB piyasa işlemlerini gerçekleştirmeye başlamıştır. 1988 yılında döviz piyasasının kurulmasından sonra dövizle ilgili işlemlerin yapılması serbest bırakılmıştır. 1990 yılı itibarıyla TL konvertibilitesi sağlanarak borsada menkul kıymetler için yatırım yapma olanağı getirilmiş ve mali piyasalarda oluşabilecek belirsizliklerin azaltılmasını sağlamak üzere

programlarının planlanması ve uygulanması işlemleri başlatılmıştır. 1992 yılı itibariyle de “Elektronik Fon transferi” (EFT) işlemleri yapılmaya başlanmıştır (Keskin, 1993, s.8).

1994 yılında meydana gelen ekonomik kriz bankacılık sektörünü zarara uğratmıştır. Mali politikalarda faiz oranlarının düşürülmesine yönelik tedbirler, mali sektörün tansiyonunu yükseltmiş, işletmelere getirilen vergiler yatırımcıların TL cinsinden araçlardan vazgeçmesine neden olmuş, faizler rekor seviyelerde artmış, dövizin karşısında TL değer kaybetmiş ve mali piyasalarda istikrarsızlık hakim olmuştur. 1994 yılı itibariyle banka aktiflerinin toplamı 68,6 milyar dolar iken 51,6 milyar dolara inmiş ve öz kaynakların miktarı 6,6 milyar dolar iken 4,3 milyar dolara düşmüştür. Finansal sektörlerde oluşan güven sorunları, mevduatlara getirilen devlet güvencesi ile atlatılmış, ancak bu süreçlerde 3 banka kapatılmış, Türkiye'nin kredi notu düşürülmüş ve yurt dışından borç temininde önemli zorluklar meydana gelmiştir (TBB, 1998, s.17). Devam eden krizin etkilerinden kurtulmak amacıyla 1999 yılında IMF'ye verilen niyet mektubunda sorunlu bankaların TMSF'ye devredilmesine yönelik söz verilmiş ve Bankalar Kanunu'nda gerekli düzenlemelerin yapılacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda 2001 krizinin sonuna kadar Türkiye'deki 30 bankanın TMSF'ye devri gerçekleşmiş ve piyasada oluşan bu boşluk yabancı bankalar tarafından doldurulmuştur. Faaliyetine son verilen bankaların yeri hızlıca doldurulamadığı için reel sektörün kredi ihtiyacı tam olarak karşılanamamış ve çok sayıda reel sektör şirketi iflas ile yüzleşmiştir (“T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2002 Tarihli Niyet Mektubu”).

1999 Haziran'ında, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'yla, Türk Bankacılığı önemli bir kırılma noktasını temsil etmiştir. Finansal kuruluşların gözetimi, yönetimi ile kontrolü uluslararası standartlara uygun bir şekilde "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu"na devredilmiş olup, söz konusu kurum yönetsel olarak mali açıdan bağımsızdır.

BDDK, 23 Haziran 1999 yılında 4389 Sayılı “Bankalar Kanunu” ile kurulmuş, kuruluşun sonrasında meydana gelen krizleri önemli bir dönüşüm fırsatı olarak değerlendirmiş finansal sektörün organizasyonunu kuvvetlendirmek, itibarını artırmak için gerekli önlemleri yapmak amacıyla ilgili programa katılmıştır (BDDK, 2001, s.8).

1.6.7. Yeniden Yapılanma Dönemi (2002-2007)

2002'de enflasyonun azalma eğilimine girdiği, kısa vadeli faiz oranlarında düşüş yaşandığı ve aşırı dalgalanmaların önlenmesi amacıyla döviz piyasasına müdahalelerde bulunulduğu gözlemlenmiştir. Bu zaman zarfında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankaların devir, birleşme, satış ve tasfiye süreçleri başarıyla tamamlanmıştır. Pamukbank, fon'a devredilirken, Şekerbank'ın ortakları, sermaye ihtiyacını nakit olarak karşılamıştır, aynı şekilde Vakıfbank'a da sermaye gibi krediler tedarik edilmiştir (Yetiz, 2016, s.114).

Kasım 2000 Ekonomik Krizi ardından Türk Bankacılık Sektörü faiz riski, Şubat 2001 krizinden sonra ise faiz ve kur riski ile karşı karşıya kalmıştır. 9 Aralık 1999 kararları, görevlerinden ayrılmak zorunda kalan Para Politikası Kurulu Başkanı, Hazine ve Maliye Bakanlığı Müsteşarı, Ekonomi Bakanı, IMF Türkiye Masası Şefi tarafından tasarlanmış ve uygulanmıştır. Kemal Derviş'in liderliğinde, koalisyon hükümetinin ekonomiden sorumlu yeni devlet bakanı olarak atanmasıyla birlikte, "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adlı ekonomik anlamda bir planı hayata geçirilmiştir (Kaya, 2012, s.34).

Türk Bankacılık Sistemi, Kasım 2000 tarihiyle Şubat 2001 tarihine dair oldukça şiddetli bir ekonomik krizle karşı karşıya kaldı. Bu krizle beraber, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasını kaçınılmaz hale getirdi. 2001 yılının Mayıs ayında "bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması" uygulaması açıklandı ve bu, bankacılık sektörü açısından bir ilk olan bir uygulamayı başlattı. Diğer ülkelerde olduğu gibi, uygulama sırasında ana vurgu bankacılık sektörünün mali açıdan yeniden yapılandırılması olmuştur. İlk aşamada, kamu bankalarının birikmiş zararları ortadan kaldırılarak çözülmüş ve sermaye artışıyla güç kazanması sağlanmış bununla beraber TMSF'ye devredilen kısa vadeli borçları, zararları silinmiş sonuç olarak çözüm adımları hayata geçirilmiştir. Sermayesi özel sektöre ait olan ticari kuruluşların mali yapılarını güçlendirmek amacıyla yerli kredi swapı yapılmış bunun yanı sıra öz kaynak yapılarını kuvvetlendirmek amacıyla "Finansal Sektör Sermaye Verimlilik Artırma Stratejisi" hayata geçirilmiştir (Öncü ve Aktaş, 2007, s.248-249).

TMSF'ye nakledilen bankaların sermayelerini arttırıp, devlet bankalarının zararlarını karşılamak amacıyla, devlet toplamda 43.7 katrilyon TL borcu üstlenmek zorunda kaldı. Bu miktarın 22 katrilyon TL'si 2000 yılında, 14 katrilyon TL'si 2001 yılında ve 2001 Mayıs'a kadar olan dönemde ise 21.7 katrilyon TL olarak gerçekleşti.

Bu tutarın 25.8 katrilyonu TL devlet bankalarının zararlarından, 16.3 katrilyonu TL TMSF'ye devredilen bankaların zararlarından ve 1.6 katrilyonu TL Halk Bankası ve Emlak Bankası'nın sermayesine karşılık ihraç edilen özel tahvillerden meydana gelmiştir (Hazine Müsteşarlığı, Sektörel Gelişmeler ve Rekabet Gücü Göstergeleri Raporu, 2005, s.35).

Finansal açıdan bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma çerçevesinde, bankaların sermaye yapıları, varlık kaliteleri, kârlılıkları güçlendirilmiş, öte yandan büyük oranda nakit akışı sıkıntısı, durasyon belirsizliği, yabancı para birimi dalgalanması v.b. finansal riskleri de azaltılmıştır. Aynı zaman diliminde, aktif büyüklük seviyesinin düşük olması ve aracılık kapasitesinin kısıtlı olması, bankaların aracılık görevini tam anlamıyla yerine getirmelerini sınırlandırabilir; ancak hayata geçirilen finansal yeniden yapılandırma, bankaların risk profili ve mali performansları üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır (Aktaş, 2006, s.92). Buna ek olarak, yapılan bir araştırmada, kurumların mali performansı üzerinde süreç yönetimi ile süreç iyileştirmelerinin üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirlenmiştir (Özan, 2021, s.1159).

2000'li yıllardaki krizlerden büyük oranda etkilenen Türkiye ekonomisi, bankacılık alanında problemlerini çözmek için 2001 yılında yapılan "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" ile güçlü bir temele dönüştürmüştür. 2004'den sonra ülkemizde finans sektöründe gerçekleştirilen yeniden yapılandırma uygulamalarının büyük çoğunluğu tamamlanmış bu dönemde (2004-2014), bankacılık sektöründe önemli yapısal değişiklikler yaşanmış ve sektörün bilançosu önemli ölçüde genişlemiştir. Bu süreçte, bankacılık sektörünün finansal derinliğini ölçen bir gösterge olan sektörün varlık milli gelir rasyosu yaklaşık iki katına çıkmıştır. Ekonomik büyümeyle eş zamanlı olarak, bankalar kredi verme fonksiyonlarına odaklandıkça, kredilerin aktifler içindeki pay oranı artış göstermiştir (Bumin, 2015, s.219).

1.7. TÜRKİYE BANKACILIK SİSTEMİNİN GENEL YAPISI

Türkiye'deki bankacılık sistemi, çeşitli banka ve finansal kuruluşlardan oluşan karmaşık bir yapıya sahiptir. Merkez Bankası, Ticari Bankalar, Yatırım ve Kalkınma Bankaları, Finansal Kuruluşlar, Sermaye Piyasaları Kurulu (SPK) gibi unsurları içeren Merkez Bankası'nın yönetimi altında çalışan çeşitli aktörlerden oluşan bir yapıya sahiptir. Bu kuruluşlar, Türkiye'nin ekonomik büyümesini desteklemek ve finansal istikrarı sağlamak için işbirliği yaparlar (Yılmaz, 2018, s.8).

Bankacılık sisteminin yapısı ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermektedir. Çoğu zaman, bir ülkenin bankacılık yapısı, tabi olduğu düzenleyici rejimin ve mevzuatın bir sonucudur. Yine de farklı bankacılık yapıları, bankaların temel işlevlerini, aracılık ve likidite sağlama ve dolaylı olarak bankaların tanımlayıcı özellikleri olan bir ödeme hizmetinin ifasını değiştirmez (Heffernan, 2005, s.16). İlerleyen bölümde Türk Bankacılık sisteminin genel yapısı araştırılacaktır.

1.7.1. Türk Bankacılık Sektörlerinin İşleyişi

2020 yılında TBB tarafından yayınlanan kitapta yer alan verilere göre Türk Bankacılık Sisteminin yapısı, sermaye yapısı tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Türk Bankacılık Sisteminde Banka Sayıları (2016-2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Mevduat Bankaları	34	34	33	34	34
-Kamu Sermayeli	3	3	3	3	3
-Özel Sermayeli	9	9	8	8	8
-Yabancı Sermayeli	21	21	21	21	21
-TMSF'ye devredilen	1	1	2	2	2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	13	13	13	14
Katılım Bankaları	5	5	5	6	6
Toplam	52	52	51	53	54

Kaynak: TBB Bankalarımız 2016, s.26; TBB Bankalarımız 2017; TBB Bankalarımız 2018, TBB Bankalarımız 2019, s. 31. TBB Bankalarımız 2017, s. 16. TBB Bankalarımız 2000, s.33.

Tablo 4 incelendiğinde Türkiye’de 2016 ve 2020 yılları arasında mevduat bankalarının toplam sayısı 34 adet, kamu sermayeli bankaların 3 adet, özel sermayeli bankaların 2017'ye kadar 9, 2020'ye kadar 8 adet; yabancı sermayeli bankaların 21 adet; TMSF'ye devredilen bankaların 2016'da 1 adet, 2017'de 1 adet, 2018-2020 arasında 2 adet; kalkınma ve yatırım bankalarının 2016-2019 arasında 13 adet, 2020 yılında 14 adet ve Katılım bankalarının 2016-2018 arasında 5 adet, 2019-2020 arasında 6 adet olduğu gözlemlenmektedir (TBB, 2020a, s.31).

Tablo 5’de şube sayılarında 2018 yılından sonraki azalma açıkça görülmektedir.

Tablo 5. Türk Bankacılık Sisteminde Banka Şube Sayıları (2016-2020)

	2016	2017	2018	2019	2020
Mevduat Bankaları	10.740	10.500	10.400	10.137	9.875
-Kamu Sermayeli	3.681	3.677	3.718	3.707	3.701
-Özel Sermayeli	4.132	4.013	3.963	3.784	3.643
-Yabancı Sermayeli	2.905	2.809	2.718	2.644	2.529
-TMSF’ye devredilen	1	1	2	2	2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	41	50	54	62	64
Katılım Bankaları	959	1.032	1.122	1.179	1.255
Toplam	11.741	11.582	11.576	11.378	11.194

Kaynak: TBB Bankalarımız 2016, s.20, TBB Bankalarımız 2018 , s.33 , TBB Bankalarımız 2000 , s.34

Türk bankacılık sistemindeki banka şube sayısı 2020 yılında, Tablo 5’te görüldüğü gibi 2019 yılına göre 184 gerileyerek 11,194 olarak gözlemlenmiştir. Bankaların şube sayısındaki bu düşüş, 2016 yılından itibaren belirgin bir şekilde gözlemlenmekte, özellikle mevduat bankalarının ekonomik daralma nedeniyle şube azaltmalarından kaynaklanmaktadır.

1.7.2. Türkiye Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklükleri ve Analizi

Ülkemizdeki finansal kurumların 2002’den sonraki süreçteki yeniden yapılandırma süreciyle, önceki yıllara göre varlık getirisi, borç verme portföyü yönetimi, yatırımın risk ağırlıklı varlıklara oranı, risk analizi ile kârlılık v.b. göstergelerde önemli değişimler meydana gelmiştir. Türk bankacılık sektörünün toplam öz kaynakları dolar bazında 1959 yılı itibariyle 852 milyon dolar, 1980’de 762, 1990’da 4535, 2000’de 7514 ve 2007 yılında 63.388 milyon dolar ile en yüksek noktasına ulaşmıştır (TBB, 2008, s.11).

1.7.2.1. Türk Bankacılık Sisteminin Aktif Büyüklüğü

Türk bankacılık sistemi, Türkiye’deki finansal sistem içerisinde en yüksek paya sahip sektördür. 2019 senesi itibariyle, bankacılık sektörünün aktif toplamaları tasarruf odaklı finansal kuruluşlar, toplam pazar içinde %87 düzeyinde azami hisseye sahip olarak lider durumdayken, %6’lık payları ile de katılım bankaları en düşük paya sahip olanlar arasında bulunmaktadır. 2019 yılında Türk Bankacılık sisteminin aktif büyüklüğü 4,49 trilyon TL’ye ulaşmış bu rakamla toplam Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın üzerinde bir büyüklüğe ulaşılmıştır (TBB, 2020b, s.8). 2020 yılında Türk Bankacılık sektörünün aktif büyümesi artmış finansal kaldıraç rasyosunu %121 seviyesine çıkarmıştır (TBB, 2021, s.39).

Tablo 6. Türk Bankacılık Sektörünün Bilanço Yapısı (2017-2020)

	2017 (%)	2018 (%)	2019 (%)	2020 (%)
Likit Varlıklar	15	15	16	15
Menkul Kıymetler	12	12	15	17
Krediler	65	62	59	59
Duran Varlıklar	3	3	3	3
Diğer Varlıklar	5	8	7	6
Toplam Varlıklar	100	100	100	100
Mevduat	53	53	57	57
Mevduat Dışı Kaynaklar	28	27	23	24
Diğer Yükümlülükler	7	7	6	6
Mevduat Benzeri Krediler	2	2	3	3
Öz Kaynaklar	11	11	11	10
Toplam Pasifler	100	100	100	100

Kaynak: TBB (2020b), 2019 Yılı Bankacılık Sektörü Sunumu, s.4, TBB Bankalarımız 2020, s.38.

Tablo 6’da Türk bankacılık sektörünün bilanço yapısında toplam varlıklar incelendiğinde; Likit varlıklar 2017-2018 aralığında %15, 2019’da %16, 2020’de %15; Menkul Kıymetler 2017-2018 aralığında %12, 2019 yılında %15, 2020 yılında %17; krediler 2017’de %65, 2018’de %62, 2019-2020 aralığında %59 seviyesine düşmüştür. Duran varlıklar 2017-2020 aralığında %3 olarak gerçekleşmiştir; buna karşılık toplam pasifler incelendiğinde; mevduat miktarı 2017-2018’de %53’ten, 2019 -2020 aralığında %57’ye yükselmiştir; mevduat dışı kaynaklar 2017’de %28, 2018’de %27 iken, 2019’da %23, 2020’de %24’e düşmüştür; mevduat benzeri krediler 2017-2018-2019 aralığında %11 iken 2020 yılında %10 seviyesine düşmüştür ve öz kaynaklar 2017-2019 aralığında %11 iken, 2020 yılında %10 seviyesine düşmüştür.

1.6.2.2. Türk Bankacılık Sektöründe Toplam Kredilerin Toplam Mevduatlara Oranı (% , 2015-2020)

2015 ile 2020 dönemine ait Türk bankacılık sektöründeki kredi / mevduat oranları Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Türk Bankacılık Sektöründe Toplam Kredilerin Toplam Mevduatlara Oranı (% , 2015 -2020)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam	120	119	123	118	104	104
TL	144	135	150	141	135	152
Yabancı Para (YP)	87	99	90	97	79	64

Kaynak: T.B.B. (2020), Bankalarımız 2020, s.41

Tablo 7 incelendiğinde; Kredi/Mevduat oranı TL bazında 2015’te %120, 2016’da % 119, 2017’de %123, 2018’de %118 iken 2019-2020 aralığında %104 seviyesine düşmüştür. Buna karşılık Kredi/Mevduat oranı yabancı para bazında; 2015’de %87, 2016 ‘da %99, 2017’de %90, 2018 ‘de %97, 2019 ‘da ise

%79 seviyesine ve 2020’de ise %64 seviyesine düşmüştür. Yabancı para cinsinden olan hızlı düşüşler döviz kurlarındaki aşırı oynaklık nedeniyle meydana gelmiştir (TBB, 2021, s.31).

1.7.2.3. Bankacılık Sektörünün Ortalama Öz kaynak Kârlılığı

Tablo 8’de bankacılık sektörünün 2015-2020 yılları arasındaki ortalama öz kaynak kârlılığı ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 8. Türkiye’deki Bankacılık Sisteminin Ortalama Öz kaynak kârlılığı (% , 2015 2020)

Yıllar	Genel	Kamu	Özel	Yabancı	Kalkınma	Yatırım
2015	10,6	14,7	9,0	11,3	7,9	3,9
2016	13,2	15,9	13,5	12,2	8,8	9,7
2017	14,7	17,7	13,8	14,7	10,1	12,6
2018	13,6	13,7	13,1	14,5	12,0	13,9
2019	10,6	8,7	10,0	12,5	13,5	12,5
2020	10,3	9,4	10,8	10,1	12,5	11,5

Kaynak: TBB (2020). 2019 Yılı Bankacılık Sektörü Sunumu, s.27. (tbb.org.tr)

Tablo 8 incelendiğinde bankaların ortalama öz kaynak kârlılığının; bankaların tamamı için 2015 yılında yüzde 10.6, 2016’da 13.2, 2017’de 14.7, 2018’de 13.6, 2019’da 10.6 ve 2020’de 10.3 şeklinde gerçekleştiği bulgulanmıştır. Kamu bankalarının öz kaynak kârlılığı 2015’te %14.7 iken 2020’ye gelindiğinde düşerek %9.4’e kadar inmiştir. Özel bankaların öz kaynak kârlılığı 2015’te 9.0 iken 2020’li yıllarda 10.8’e yükselmiştir. Yabancı bankaların öz kaynak kârlılığı 2015’te % 11.3

iken 2021 yılında %10.1 seviyesine düşmüştür. Kalkınma bankalarının öz kaynak kârlılığı 2015'te %7.9 gibi düşük seviyelerde iken 2020 yılına gelindiğinde tüm vakaların en yüksek seviyesi olan %12.5'e ulaşmıştır. Yatırım bankalarının öz kaynak kârlılığı 2015 yılında tüm bankaların en düşük seviyesi olan %3.9 iken 2021 yılına gelindiğinde %11.5 gibi seviyelere ulaşmıştır (TBB, 2021, s.31).

Türkiye'de finansal sistemde dalgalanmanın artması, finansal piyasalara rahat erişim, kamu kaynaklarının finansal sektörle sağlanması, yüksek oranlı döviz tevdiat hesapları ile finansal kuruluşlarda etkin bilanço optimizasyonu bulunmaması, finans sisteminde nakit akışına bununla birlikte belirsizliklere karşı önlem alma analizi çalışmalarının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Mevduat bankalarının bankacılık sektöründeki yüksek payı, özellikle bu bankaların risk derecelendirmelerinin daha da önemli hale gelmesine neden olmuştur.

1.7.2.4. Türk Bankacılık Sektörünün Ortalama Aktif Kârlılığı

Türk bankacılık sisteminin 2015-2020 yılları arasındaki ortalama aktif kârlılığı bulgularına tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9. Türk Bankacılık Sektörü Ortalama Aktif Kârlılığı (%: 2015-2020)

Yıllar	Genel	Kamu	Özel	Yabancı	Kalkınma ve Yatırım
2015	1,2	1,5	0,9	1,3	1,7
2016	1,5	1,6	1,2	1,4	1,9
2017	1,6	1,7	1,5	3,5	1,9
2018	1,4	1,2	1,5	1,6	1,7
2019	1,2	0,7	1,1	1,5	1,9
2020	1,1	0,8	1	1,1	1,7

Kaynak: TBB (2020), 2019 Yılı Bankacılık Sektörü Sunumu, s.27

2020 yılında kamu bankalarının dışında diğer bankaların ortalama öz kaynak oranlarının düştüğü görülmektedir. Bankacılık sektörünün genel ortalama aktif kârlılık oranının 2017 yılından sonra düşme seyrine girdiği görülmektedir. Ortalama kârlılık oranının 2017 yılından itibaren en fazla düştüğü banka “Yabancı Sermayeli Bankalar” olmuştur. Kalkınma ve yatırım bankalarının ortalama aktif kârlılığının %1,7-%1,9 bandından seyrettiği gözlemlenmektedir.

1.7.2.5. Türk Bankacılık Sektörünün Bazı Temel Büyüklükleri (2008-2020)

2008-2020 yılları arasında, Türk bankacılık sektörünün çeşitli temel büyüklükleri Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10'a bakıldığında 2020 yılında bankacılık sisteminin:

- Toplam mevduatlarının %33 oranında arttığı
- Nakit değerler ve TCMB'de tutulan değerlerin %57 yükseldiği
- Bankalar mevduatının %5 azaldığı
- Alınan kredilerin %18 oranında yükseldiği
- Para piyasasına olan borçların % 175 oranında arttığı
- İhraç edilen menkul kıymetlerin %15 oranında yükseldiği
- Kredi ve alacakların %32 oranında yükseldiği
- Dönem net kârlarının %17 oranında yükseldiği görülmektedir.

Türk bankacılık sektörünün 2018-2020 yılları arasındaki temel göstergeler ile ilgili bulgulara tablo 10'da yer verilmiştir.

Tablo 10. Türkiye’deki Bankacılık Sektörüne İlişkin Ana Ölçütler (2008-2020)
(Milyon TL)

	Mevduat	Nakit Değerler ve TCMB	Bankalar	Alınan Krediler	Para Piyasalarına Borçlar	İhraç Edilen Menkul	Krediler ve Alacaklar	Dönem Net Kârı / Zararı
2008	453,485	55,828	34,981	78,212	41,285	-	366,901	12,774
2009	507,258	49,584	39,946	69,957	61,287	103	381,013	19,477
2010	614,681	59,660	32,617	93,335	57,707	3,151	508,862	21,360
2011	698,920	94,904	41,055	125,999	98,932	18,802	664,289	19,042
2012	770,016	132,657	35,053	129,330	80,081	38,377	768,939	22,607
2013	943,313	190,820	44,765	198,038	117,591	61,337	1.015,524	23,613
2014	1.057,638	214,596	48,114	233,056	136,040	90,322	1.209,686	24,466
2015	1.250,698	251,700	61,849	297,163	159,576	99,053	1.458,516	25,644
2016	1.462,844	289.438	67,061	353,974	160,143	117,751	1.716,623	36,424
2017	1.713,185	340,881	82,155	419,847	210,054	147,281	2.071,376	47,083
2018	2.036,665	372,246	109,998	491,538	168,879	176,084	2.366,972	51.,687
2019	2.474,956	388,535	136,967	477,493	157,777	195,729	2.753,657	46,605
2020	3.308,203	610,530	129,683	567,743	433,530	226,988	3.610,611	54,786

Kaynak: TBB,(2021) “Bankalarımız” kitapçıklarından derlenmiştir

2018 ile 2020 dönemi aralığında ülkemizde finans kuruluşların ana göstergeleri incelendiğinde; mevduatlar, nakit değerler, bankalar, alınan krediler, mali piyasaya borçlar, ihracı yapılan finansal araçlar, alacaklar, dönem net kârı ve zararı kalemlerinin tamamında 2008 yılından 2020 yılına kadar sürekli bir artış gözlemlenmektedir. Bu kapsamda mevduatlar 453.485 civarındayken 2020 yılına gelindiğinde 3.308.203 seviyesine gelmiştir. Dönem kârı ve zararı 2008 yılında 12.774 iken 2020 yılında 54.786 seviyesine kadar ilerlemiştir. Genel olarak

değerlendirildiğinde mevduatların ve kredilerin yaklaşık aynı oranda arttığı, ancak bankaların ihtiyat güdüsüyle faaliyetlerini daha temkinli yürüttükleri ve nakit koruma stratejisi izledikleri görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIK VE KÂR YÖNETİMİ

Bu bölümde Ticari Bankalarda kârlılık göstergelerinin yanı sıra bilanço yapısı, aktif kalitesi, likidite, gelir-gider yapısı, sermaye yapısı ve yeterliliği, bankacılık risklerinin kârlılık ile olan ilişkileri ve ticari bankaların kârlılığını etkileyen dışsal faktörlerden bahsedeceğiz.

Kârlılık, bir bankanın faaliyetlerini devam ettirebilmesi ve mevcut seviyeyi muhafaza edebilmesi açısından çok önemli bir faktördür. Ticari bankacılıkta elde edilen kârların, bir bankanın durumunu değerlendirebilmek için göz önünde bulundurulması gereken birçok faktör vardır. Ticari bankacılıkta kârların, bankanın durumunu anlayabilmek için göz önüne alması gereken birçok bileşeni vardır. Sermayenin çeşitli kullanım alanlarında sağlanabilecek alternatif kazanç, ekonomik durumun genel seyri, ticari kurumların kâr stratejileri ile benzer finansal kurumların kârlılık oranları gibi bileşenler bu etkenler dahilindedir (Akgüç, 1989, s.63).

Bankalar kâr amacı güden işletmelerdir, onların kârlılıklarının yüksek olması ile sağlam bir temele sahip olmaları, ticari kurumlardaki artan değişimler tüm ekonomiyi etkilediğinden büyük önem arz etmektedir. Ticari kurumlar açısından kârlılık, yalnızca sürekliliklerini sağlamak için gerekli olan bir olgu değildir; bununla birlikte yönetiminin performansını ve piyasa rekabetini de gösteren olgudur. Söz konusu sektörde artan değişim ekonomik dengeler üzerinde diğer sektörlere nispeten büyük oranda bir paya sahiptir. Ülkemizde başka ülkelere nazaran, ticari kurumlar başka ülkelere, mali yapı içinde kapsamlı bir çevreye yayılmış durumdadır (Ünal, 2014, s.8).

Ticari bankaların varlıklarının içerisinde yer alan önemli başlıklardan birisi de kredilerdir. Bir diğer ifade ile ticari bankaların gelir kalemlerinden en önemlilerinden birisi, verilen kredilerden kazanılan faiz gelirleridir. Bu nedenle bankaların performansı açısından, kredilerden elde edilen faizlerin dönem sonu elde edilen kârın önemli bir rolü vardır. Yüksek faiz gelirleri her zaman bankaların lehine sonuçlanmayabilir. Rekabetin çok yüksek olduğu piyasalarda ticari bankalar arasında, müşterilere sunulan avantajlar konusunda sürekli farklı uygulamalar söz konusu olabilir. Bankaların yüksek faizle kredi vermeleri ilk etapta kârlı görülebilir ancak yatırımcıların daha düşük faizle kredi veren bankalara yönelmesi söz konusu

olduğunda; yüksek faiz uygulayan bankalar dönem sonunda daha az müşteri ve daha az kâr elde etme durumuyla karşılaşabilirler (Sevim ve Eyüboğlu, 2016, s.220).

Kârlılık, bankacılık sektöründe bankaların rekabette üstünlük sağlamalarına ve yönetimin başarısını ortaya koyan performansın bir göstergesidir (Çakırcalı, 2015, s.39). Bankaların kârlılığını etkileyen faktörlerin tespit edilmesi bankanın gelecek dönemlere yönelik geliştireceği stratejilerin ve politikaların belirlenebilmesi açısından oldukça önemlidir. Belirli bir dönemde elde ettiği toplam gelirlerden giderlerin çıkarılması sonucunda kalan kâr miktarına net kâr denir. Net kâr, bankaların faaliyetlerini devam ettirebilmesi ve sürdürülebilirlik için gerekli olduğu kadar bankaların en önemli amaçları arasında yer almaktadır. Banka kârlılıklarına etki eden faktörler mikro faktörler ile makro faktörler şeklinde kategorize edilmiş, mikro faktörler bankaların denetleyebildiği makro faktörler ise bankaların denetleyemediği faktörler olarak sınıflandırılmıştır (Dizgil, 2017, s.33).

2.1. TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIK VE KÂR YÖNETİMİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ticari bankalarda kârlılık ve kâr yönetimi, finansal performanslarını belirleyen kritik unsurlardır. Ticari bankalar faiz marjı yönetimi, risk yönetimi, maliyet yönetimi, ürün çeşitliliği ve gelir çeşitlendirmesi, müşteri odaklılık ve verimlilik, yasal ve düzenleyici uyum gibi stratejileri kullanarak kârlılıklarını artırabilir ve kârlarını sürdürülebilir bir şekilde yönetebilirler (Güzel ve İltaş, 2018, 507).

2.2. TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIK GÖSTERGELERİ

Kârlılık kavramı, uzun vadede şirketlerin ve finansal kuruluşların kârlılığını sürdürebilmesini ifade eder. Kârlılık açısından ticari kurumların faaliyetlerini sürdürebilmesi son derece önem arz etmektedir. Genellikle finansal sistemdeki ekonomiyi etkileyebilecek büyük ölçekli riskleri ifade eden sistemsel riskler finansal kurumların getirisini, mali riskini ve mali yetersizliğini etkilemektedir (Küçükbay, 2017, s.138).

Bankacılık sektörünün finansal olarak sağlam bir temele sahip olmaları, bankaların kâr performansı ile sıkı bir ilişki içerisinde. Söz konusu kâr, tüm finansal kuruluşlar açısından önemli bir öz kaynak olmanın yanı sıra kapital düzeni de sağlamlaştırmak amacıyla bir gereklilik arz etmektedir. Kârlılık, ticari kurumların kompetitif avantajı ile varlıkların etkinliğini belirleyen faktör olmasının yanı sıra risk toleransı ile kapital düzeninin kuvvetlendirilebilme ihtimaline de etki eden unsurlardandır (Okuyan ve Karataş, 2017, s.395).

Bankaların sağlıklı bir finansal bir yapıya sahip olması için kârlılık seviyelerinin yüksek olması gerekmektedir. Bankaların kârlılığı hem kendileri hem de faaliyet gösterdikleri piyasalar için önemli bir yere sahiptir. Özellikle istikrarsız piyasalarda bankaların verecekleri uygun krediler işletmelerin dolayısıyla da ekonominin sürdürülebilir olmasına destek olmaktadır (Dizgil, 2017, s.32).

Ticari kurumlar hem maksimum kâr sağlayacak yönergeler oluştururken hem de var olan belirsizliği minimize edecek paraya çevrilebilirlik ve güvenlik paylarını düzenlemek amacıyla gayret göstermek zorunda olduğundan bankaların kârlılığına etki eden unsurların saptanması, bankaların uygulayacağı politikaların belirlenmesi açısından da önemlidir (Ata, 2009, s.137).

Bankacılık sisteminin etkinliği ve maliyetleri kârlılık açısından değerlendirildiğinde, bu kârlılığı etkileyen faktörler mikro düzeyde bankacılık sistemi içinde yer alan bankaları ve kullanıcıları, makro düzeyde ise ülke ekonomisini etkilediği için önemlidir (Reis, vd, 2016, s.32).

Banka kârlılığı aynı sektörü gösteren diğer bankalarla rekabet konumunu belirleyen faktörlerden birisidir (Çakırcalı, 2015, s.39). Bankaların geliştirmiş oldukları politika ve stratejiler sayesinde yoğun rekabetin yaşandığı piyasalarda kârlılığın azalması mümkün olmaktadır. Her işletmede olduğu gibi bankaların da kâr elde etmesi, yeni yatırımlar ve daha uygun koşullarda kredilerin verilmesi anlamına gelmektedir (Dizgil, 2017, s.33).

Bankaların kârlılığını etkileyen faktörler arasında giderek yükselen borçlanma ve ticari faaliyetler, bilimsel ve teknik ilerlemeler, ticari kurumların farklı satış yöntemlerinden sağlanan kazançları, finansal faaliyetlerden elde edilen kazançları yer almaktadır. Bununla birlikte makro iktisadi yapı içerisindeki konumu göz önüne

alındığında benzer şekilde ticari kurum kârları, fiyat artış düzeyi, faiz rasyosuyla, kalkınma faktörlerinden etkilenmektedir (Samırkaş vd., 2014, s.119).

Bankaların kârlılıkları birçok faktörden etkilenmekte olup kârlılığı etkileyen faktörler endojen etkenler ile eksternal etkenler olarak sınıflandırılmaktadır. Ülkeden ülkeye, mali yapılara göre değişkenlik gösteren ticari kurumların bilançosunda bulunan hesapları etkileyen değişkenler endojen faktör olarak değerlendirilirken, ticari kurumların başarısına katkı sağlayıp finans yönetimi dışı unsurlar makro ekonomik ve meşru koşullar ise eksternal etkenler olarak ifade edilmektedir (Doyran, 2013, s.722).

İçsel (mikro) belirleyiciler bankanın kontrol edebildiği mikro düzeydeki kârlılık bileşenleridir. İçsel belirleyiciler banka büyüklüğü, sermaye yeterliliği, risk yönetim kapasitesi ve maliyet yapısıdır. Dışsal (makro) belirleyicileri bankaların kontrol edemediği faktörler olarak tanımlamak mümkündür. Bu kapsamda dışsal faktörleri; ekonomik çevre, yasal çevre, siyasi çevre, kültürel çevre ve sosyal çevre şeklinde sıralamak mümkündür (Dizgil, 2017, s.33).

Ata (2009) çalışmasında, 25 ticari bankayı örnekleme dahil ettiği 2002-2007 dönemi içinde, endojen etkenlerin kârlılığa etkisi eksternal etkenlere oranla oldukça belirgin olduğu sonucuna varılmış, buna ek olarak ticari kurumların varlıklardan sağladıkları getirilerinin nakit durumu, karşılık rezervleri, sermaye yeterlilikleri, verimli maliyet yapısı ile varlık ölçeği gibi endojen etkenlerle bağlantılı olduğu belirtilmiştir.

Literatürde en çok kullanılan banka kârlılığı kriterleri; varlıklardan sağlanan getiriler, öz sermayelerden sağlanan getiriler ile yatırım getirilerinin yatırım harcamalarından çıkartılıp ortalama kazanç varlıklarına oranı şeklinde dikkat çekmektedir (Çevik ve Boran, 2020, s.1739).

2.2.1. Aktif Kârlılığı (ROA)

Varlıklardan sağlanan getirilerin kapsamlı bir göstergesi olup ticari kurumların kazanç sağlamak amacıyla portföy getirisinden kazanç sağlama kapasitesini yansıtan aktif kârlılığı, ticari kurumların varlık bazlı kazançlarını da yansıtır. Aktif Kârlılığı (ROA), eldeki şirket varlıklarını kullanarak gelir elde etme konusunda banka yönetiminin kapasitesini belirlemektedir (Büyükoğlu, 2023, s.105).

Aktif kârlılığı bilanço öncesi nominal kazançların varlık cüzdanına bölünmesiyle hesaplanıp esasen finansal kurum getirilerinin bir göstergesidir. Ticari kurumların aktiflerinin getiri sağlamak için nasıl kullanıldığını yansıtan bir rasyo olmasının yanı sıra ticari kurumunun performans ölçütü olarakta değerlendirilir (Taşkın, 2011, s.293).

Aktif kârlılık, bir bankanın mevcut varlıklarını ne kadar etkili bir şekilde kullanarak kâr elde edebildiğini gösteren kritik bir göstergedir. Bu sebeple, aktif kârlılık oranı, literatürde banka kârlılığını değerlendirmek için en yaygın kullanılan ölçüt olarak kabul edilmektedir (Curak vd., 2012, s.411).

Ticari kurumların varlık getiri marjı (ROA), satışların yeterli kârı elde edip etmediğini gösteren oran ile yıllık satışların toplam varlıklara oranı kombinasyonundan oluşur. Söz konusu ölçüt, ticari kurumların aktiflerini etkili ve kârlı bir biçimde kullanma düzeylerini değerlendirmek ve bu sebeple gerçekleştirdikleri varlıklardan elde edilen kârın seviyesini anlamak için kritik bir rol oynar (Kaya, 2001, s.1). Ticari kurumlar aktiflerinden kazanç sağlamanın yanı sıra verimli bir biçimde kullanılma düzeyini de gösterir (Gülhan ve Uzunlar, 2011, s.341).

Ticari kurumlarda özellikle öz kaynaklardan elde edilen getirinin sağlam şekilde oluşturulmasının, aktiflerden elde edilen getirinin artmasına olanak sunduğu ifade edilmiştir. Literatürde ulaşılan elde edilen gözlemler ışığında “varlık toplamının faizsiz kazançlara oranı”nın aktiflerden sağlanan getiriye büyük oranda işlevsel katkı sağladığı da gözlemlenmiştir (Çevik ve Boran, 2020, s.1739).

2.2.2. Öz Kaynak Kârlılığı (ROE)

Net kârın öz sermayeye oranı (ROE), bankanın sahiplerinin ve ortaklarının yatırdığı sermayenin kârlılığını göstermektedir (Taşkın, 2011, s.293). Bununla beraber bankaya ortak olanlar genelde bankanın sahiplerinin ve ortaklarının yatırdığı sermayenin kârlılığına yoğunlaşmaktadırlar. Öz sermaye getirisi (ROE), bu durumu değerlendirmek amacıyla yararlanılan bir gösterge olmakla birlikte bir ticari kurumun kaynaklarını etkin biçimde nasıl kullanıldığını değerlendirip kârlılık seviyesini de ifade eden önemli bir finansal ölçüttür (Dizgil, 2017, s.33).

Türk bankacılık sektörünün öz kaynak kârlılığı 2018 yılında %14,9'dan %13,8'e gerilemiştir. Net kâr hacmi, %9 yükselerek 53.5000 milyon Türk Lirasına çıkmış sektörün, kârlılık düzeyi döviz cinsinden Amerikan doları esas alındığında %22 oranında azalmıştır. 2018 yılında tahsili geciken alacakların oranı yükselmiştir. Tahsili geciken alacakların tutarı 97 milyar Türk Lira birimi olup; vadesi geçmiş borçların kredi toplamına katsayısı %4 seviyesindedir. Yarıdan fazlası teminatlı olan gecikmiş alacakların çoğu başarıyla tahsil edilmekte ve tahsilat oranları yüksek düzeylerde seyretmektedir. 2018 yılında Türk bankacılık sisteminin aktiflerinin ortalama kârlılığı 2017 yılına göre, yaklaşık 10 baz puan düşerek, %1,7'den %1,5'e gerilemiştir.

İnsan kaynakları maliyetlerinin ticari kurumların hesap maliklerinden elde ettiği kaynakları öz varlıklarıyla finanse edebilme yeteneğinin artmasının, bankanın sağladığı verimdeki artış nedeniyle aktif kârlılığının yanı sıra öz kaynak kârlılığını artırdığı gözlemlenmektedir. Kurumların kendi bünyesinde oluşturduğu kaynakları temsil eden öz varlıklar ile üçüncü kişiler tarafından sağlanan kaynaklar olarak bilinen yabancı sermayeler kurumların faaliyetlerini yürütmek üzere gereken fonları sağlar. Örneğin, ticari kurumların maddi destek sağlayan kaynaklarının çoğu, üçüncü kişiler tarafından sağlanan kaynak şeklinde mevduatlar sağlamaktadır. Banka hesaplarının problemsiz bir biçimde çekilebileceği düşüncesi, mevcut hesap bakiyesini yükselterek, olumlu bir kâr grafiği oluşturmuştur. Gelir kalemleri arasında faiz getirilerindeki büyümenin öz kaynak kâr oranını olumlu bir şekilde yükselttiği de saptanmıştır (Okuyan ve Karataş, 2017, s.404).

2.2.3. Net Faiz Hasılatı (NIM)

Bankacılıkta faiz gelirlerinin faiz giderlerine oranı farkının aktif toplamına bölünmesiyle hesaplanan bu oran performans ölçümünde kullanılmaktadır (Emir ve Atukalp, 2018,s.77). Finansal kurumların temel gelir kaynağı olması sebebiyle kârlılık yüzdesi, varlık kazançlarının sapması ve pasif giderlerinin sapmasıyla oluşan son derece önemli bir göstergedir (Okay, 2002, s.97).

Net faiz marjını oluşturan faiz gelirleri içinde ticari kurumların faiz temelli hizmetlerinden kaynaklanan kazançlar bulunmakta, faiz giderleri içinde ise ticari

kurumun asıl işlevlerini yerine getirebilmek için borçlandığı çeşitli fonlarda faiz ödemeleri bulunmaktadır (Kaya vd. 2002, s.63).

Bankacılık sistemindeki etkinlik, genellikle mevduat kredi maliyeti ile kredi borçlanmasının iskonto katsayısının oransal değerlendirmesi yoluyla değerlendirilebilir. Kredi maliyetlerinin iskonto katsayısının artması, ticari kurum sektörünün etkili bir şekilde işlememesi yahut monopolistik pazar şartları şeklinde izah edilebilirken eş zamanlı olarak artan faiz oranları, hem düşük düzeyde banka denetimini hem de aşırı asimetrik enformasyona dayalı oluşabilir (Taşkın, 2011, s.289).

Banka faiz gelirleriyle borçlanma maliyetinin çıkarılmasıyla kabul edilen faiz rasyosu farkı (NIM) aynı zamanda mali intermediasyon faaliyetlerinin ve finansal kuruluş sektörünün etkinliğinin göstergesi olmakla birlikte söz konusu getirinin (oranın) yükselmesiyle finansal kurum gelir oranlarının çoğalışı finansal kurum sektörünün daha sürdürülebilir olmasını sağlar. Fakat faiz marjlarının artış göstermesi, ticari kurumların tehlike arz eden kredileri arttırabileceği ve bu nedenle finansal kurumların üretkenlikten yoksun, tekelleşmiş bir sistemin belirleyicisi olduğu şeklinde de yorumlanabilmektedir (Taşkın, 2011, s.293).

Ticari kurumlarda faiz oranı farkı aktif verimliliğine karşı ticari kurumların finansal intermediasyon gideriyle mali başarılarını değerlendirmede kritik bir ölçüt olarak görülmekte aynı zamanda sektörün işlevselliğini göstermede yol gösterici olmaktadır (Kaya, 2001, s.1, Reis, vd, 2016, s.32).

Ayrıca varlık toplamı dahilinde faiz kazançlarının artan hissesi ile bankaların temel konularına odaklanmaları aktif kârlılığını arttırdığını göstermektedir (Okuyan ve Karataş, 2017, s.403).

1997-2000 döneminde Türk bankacılık sisteminde kârlılığın belirleyici faktörlerini tespit etmeyi amaçlayan Kaya (2002), çalışmasında; aktiflerden sağlanan getiriler, öz kaynaklardan sağlanan getiriler ve faiz oranı farkındaki varlık kullanım rasyosu, kârlılık ölçütü sıfatıyla uygulanmıştır. İncelenen bulgulara dayanarak, faiz gelirleri ile faiz giderleri arasındaki farkı etkileyen küçük ölçekli faktörler; öz kaynaklar, paraya çevrilebilirlik, işgücü maliyetleri, mali varlıklar ile pazar hakimiyeti iken büyük ölçekli faktörler; fiyat seviyesi artışı ile bütünleşik finansal eksiklik olarak tespit edilmiştir.

2.2.4. Net Faiz Dışı Gelirler

Kâr payı kazançları en belirgin kazanç kaynağı olması sebebiyle ticari bankaların ana amacı, fonların arz ve talebi arasında aracılık yapmaktır. Yine de 2000'lerden bu yana teknik gelişmeler, rekabetin artması, net faiz oranlarının düşmesi, kârlılık rasyolarıyla birlikte ticari kurumlar, hesap bakiyesi ile borçlanma faaliyetleri dışında geniş bir hizmet yelpazesi sağlamışlardır. Bu durum, gelir ve finansal ürün çeşitliliğinin artmasına sebep olmuştur. Bankaların mali araç yelpazesindeki yükselişi yansıtmaması, beklenmedik faaliyetlere yönelmelerine ve faizsiz kazançların önem kazanmasına sebebiyet vermiştir (Kara vd, 2002, s.62).

Ticari kurumların finansal tablo dışı faaliyetlerinin büyümesi yenilikçi finansal faaliyetler modellerinin ortaya çıkması, döviz, varlık ile türev pazardaki ilerlemeler, ticari kurumların faiz kazancı dışındaki getirilerinin büyümesine neden olmuştur.

Finansman geliri dışında elde edilen kazanç kategorisinde, bankaların ücret ve komisyonla sağladığı faaliyetlerden kaynaklanan kazançları bulunmaktadır. Ticari kurumların sağladığı parasal yada parasal olmayan borçlarından alınan ücretler, varlık değer kazancı artışları sayesinde yatırım getirileri, döviz işlemlerinden elde edilen kazançlar, iştirakler ile ilgili ortaklıklardan temettü gelirleri normal hizmetler dışındaki gelirler finansman geliri dışında elde edilen kazanç gelirlerinin içerisinde (Selçuk ve Tunay, 2014, s.33). Ticari kurumların hizmetlerini sürdürmek amacıyla karşılaştığı faaliyet maliyetleri ile hizmet bedeli, döviz kaybı, finansal pazar işlem kaybı vb. gibi temel faaliyetler kapsamı dışında gerçekleştirdiği tüm ödemeler finansman geliri dışında elde edilen kazanç giderlerini içermektedir.

Literatürde faizsiz gelirlerin banka performansları üzerinde negatif ve pozitif etkileri bulgusuna ulaşan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar, faizsiz gelirlerin bankaların kârlılığına, risk profiline ve finansal istikrarına olan etkilerini değerlendirmektedir. Faiz dışı gelirlerin net faiz marjı üzerindeki etkilerinin pozitif bulgulandığı çalışmalarda bulgular, ticari kuruluşların yoğunlaşan pazar payı mücadelesinde faiz gelirinin borçlanma maliyetine yön değiştirmesi genel görüşle çelişerek ticari kuruluşların rekabet etme sürecinde azalan düzeyde marjlar talep etmelerini mümkün kılacak bir etken olarak algılanmamaktadır. Faiz dışı gelirler ile net faiz marjı arasındaki pozitif ilişkiyi, genellikle ticari kurumların sağladığı çalışma getirisi ile aracılık getirilerinin, temel gelir kaynağını kredilerden elde etmesi bununla birlikte krediler yükseldikçe finansman gelirindeki elde edilen kazançla

finansman geliri dışında elde edilen kazançların bir araya gelerek yükselmesine olanak verirler (Yağcılar ve Kalaycı, 2020, s.26). Faiz dışı gelirlerin net faiz marjını negatif olarak etkilediği yönündeki klasik görüş bankalarda net faiz dışı gelirlerin genelde negatif olması ve bu yük olarak adlandırılan bu farkın net faiz marjını azaltması ile açıklanmaktadır. Bu durum genelde faiz dışı giderlerin genelde faiz dışı gelirlerden yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Sanya ve Wolfe (2011) araştırmasında, bankaların faaliyet gelirleri arasında yer alan hizmet gideri kazançları, net finansal kazanç-kayıpları, kâr payı tevziatı gelirleri oranının artması finansal başarıyla kredi belirsizliğindeki etkilerini incelemiştir. İstatiksel analizler neticesinde, kazanç kaynaklarının varyasyon belirsizliğini azalttığı buna ek olarak bankaların kârlılığını da artırdığı gözlemlenmiştir.

Atik (2018) araştırmasında, ticari bankaların gelir portföyünü çeşitlendirmek için bankaların riskleri gelirlerine olan katkıları araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, ticari bankaların portföyünü çeşitlendirmek için bu yönelişin, olumlu çeşitlendirme etkisini sağladığı ancak farklı özellikler barındıran yönelmenin neden olduğu olumsuz etkiyi dengeleyemediği tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile faiz gelirleri faiz dışı gelirlerinden daha istikrarlı ve bankanın kontrolündedir.

2.3. BİLANÇO YAPISI VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ

Finansal durum tablosu (bilanço), ticari kurumun önceden belirlenmiş takvimindeki gerek ekonomik gerekse finansal pozisyonunu belirten, aktiflerini, yükümlülüklerini, ticari kurumun pay sahipliğini ve paydaş ayrıcalıklarını toplam değerlerini varlık ve borç durumunu detaylı bir şekilde gösteren cetveldir. Bilanço işletmenin belirli bir tarihteki varlıklarını ve kaynaklarını gösteren tablodur. Finansal durum tablosunun (bilançonun) aktifinde varlıklar likidite esaslı, pasifinde kaynaklar nakit akışı esaslı olarak sıralanır. Ticari kurumların ilerleyen dönemlerde finansal getirileri değerlendirme sorumluluğu yönetiminde, tespit edilebilir ölçüye ya da gidere sahip olan aktifler, finansal durum tablosundadır. Borçlar, iktisadi refah sağlayan dayanakların ihtiyaç duyulan miktarın doğru biçimde değerlendirilmesi için finansal durum tablosunda gösterilir (BDDK, 2006, Madde 6).

Dönemsel olarak ticari kurumun içindeki performansına yönelik başarılarını değerlendirmenin farklı yollarından biri de, bankalara ait finansal tabloları

incelemektir. Bankaların bilançoları, yükümlölüklerin finansman sağlayıcıları, aktiflerin bu kaynakların hangi alanlarda kullanıldığını gösterir. Ticari kurumlar mevduat işlemlerini gerçekleştirmek için harcamalarını üçüncü kişilerden kurumlara sağlanan kaynaklardan alarak işlev görürler. Ticari kurumların varlıkları krediler, menkul kıymetler (çoğunlukla hazine kağıtları), rezervler ve diğer varlıklar iken borçlar tarafındaki yükümlölükleri banka hesapları, alternatif finansman kaynakları, kurumun sahip olduğu fonlarla pasif kalemler dışında kalan diğer yükümlölükler hesaplarını içerir. Bu yapı, bankaların finansal durumlarını gözlemlemek ve değerlendirmek için kullanılan temel bir çerçevedir (Ertürk, 2010, s.63).

Tıpkı diğer işletmelerde olduğu gibi, bankaların temel hedeflerinden biri kâr maksimizasyonudur ve bankanın aktif ve pasif yapıları, elde edilen kâr veya zararın önemli belirleyicileri arasında yer alır (Demirhan, 2010, s.159).

2.3.1. Aktif Yapısı

Bir bankanın bilançosunun aktifinde dönen varlıklar ve duran varlıklar yer almaktadır. Bankaların faaliyet yapısı itibariyle dönen varlıklar; krediler, finansal varlıklar, likit aktifler ve diğer aktiflerden (stoklar, nakit, banka hesapları) oluşmaktadır. Banka bilançolarında pasif taraf kaynakları, bu kaynakların kullanım alanları ise bilançonun aktif tarafında yer almaktadır. Krediler, işletmelerin borçları arasında yer alırken bazı durumlarda, işletmelerin dönen varlıkları arasında çeşitli finansal araçlarla bulunabilir. Örneğin, kısa vadeli yatırımlar veya menkul kıymetler, işletmenin dönen varlıkları arasında yer alabilir. Bu yatırımlar, işletmenin nakit pozisyonunu yönetmek veya kısa vadeli getiri elde etmek için kullanılabilir. Bankaların bilançolarını incelediğimizde, kredilerin ve finansal varlıkların, aktifler içinde en büyük paya sahip olduğunu görmekteyiz (Sarıkale ve Kayahan, 2019, s.210).

Aşağıda bankaların dönen varlıklarındaki kredileri, finansal varlıkları ve likit aktifleri incelenmiştir;

a) Krediler

Bankaların aktif yapısında önemli bir yer tutan krediler, bankaların tanımlı bir süre içinde geri ödeme taahhüdü sağladıkları borçlar olarak tanımlanırken, aynı zamanda ticari kurumların mali kaynak hesaplarına yatırdıkları fonları ve öz kaynak getirisi ile toplam yatırım getirisi arasındaki farkı para arzı sürecini oluşturmak için kullanır (Black vd., 2009, s.98).

Ticari bankaların “aktif yapısı” ile banka kârlılıkları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu kapsamda bankalarda aktif-pasif yönetimi ne kadar etkin ve verimli olursa bankaların kârlarının o kadar yükselmesi beklenecektir. Aktif-pasif yönetimi kapsamında ticari bankaların bilançolarında özellikle aktifte kredilerin, pasifte ise mevduatların büyüklüğünün optimum noktalarının belirlenmesi gerekmektedir. Ticari bankaların “aktif kalitesi” ile banka kârlılıkları arasındaki ilişkide aktif büyüklüğünün ve aktif toplamı içerisinde kredilerin büyüklüğü, donuk aktiflerin büyüklüğü, menkul kıymetlerin büyüklüğü ve şüpheli kredilerin büyüklüğü bankaların kârlılık düzeyleri üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Belirli süre içinde ödeme taahhüdü sağlanan borçlar finansal kaynaklar arasında büyük bir paya sahiptir. Finansal müşterilere sağlanan krediler, ticari kurumlar, mali piyasalardaki likidite fazlası olanlardan kaynak ihtiyacı bulunanlara aktarma gibi başlıca temel görevlerde faaliyet gösterirken bu amaçları uygulamak için gerçekleştirilen süreçte faydalanan ana unsurlardır (Ertürk, 2010, s.63).

b) Finansal Varlıklar

Finansal varlıklar (değerli evraklar), ticari kurumlar açısından kazanç sağlayan kilit varlıklardan biridir. Finansal varlıklar hisse senedi portföyünden ziyade bankalara sabit getiri sağlayan ağırlıklı olarak kamunun ihraç ettiği tahvil ve bonolardan oluşmaktadır (Ertürk, 2010, s.63).

Banka bilançolarında; finansal varlıklar grubunda kamu borçlanma araçları en ağırlıklı yeri kaplamaktadır. Bankalar devlet iç borçlanma senetleri dışında hisse senetleri gibi menkul kıymetlere de kısa vadeli yatırımlar yapabilmektedir.

Tasarruf açığı ve yetersizliği bulunan ülkelerde, finansal sistemdeki bankaların kaynakları genellikle yüksek reel faizle kamu açıklarını kapatmak için kamu sektörüne transfer edilmektedir (Sönmezler, 2008, s.1). Bankalar devlet tahvili ve

hazine bonolarına yatırım yaparak bilançolarında önemli rakamları bu tür finansal varlıklara yatırabilmektedirler (Demir ve Sever, 2008, s.173).

Devletin aşırı borçlanma yükü, hem ticari kurumların işlevleriyle varlık dağılımını etkileyerek, devlet tahvilleri ve bonolarının temerrüt belirsizliğinin sınırlılığına hem de nominal faizin enflasyondan arındırılmış oranının artış göstermesi, ticari kurumların varlık portföyünde sürdürülebilirliğe neden olur. Söz konusu bağlamda, ticari kurumların pazara sunabilecekleri varlıkların kısıtlı oluşu, hisse senetleri, tahviller, bonolara odaklanmalarına sebebiyet verir (Yiğitoğlu, 2005, s.121).

Nominal faizin enflasyondan arındırılmış oranının artış göstermesi ile temerrüt belirsizliğinin minimalliği, ticari kurumların aktif portföylerinde elzem oranlarda kamu kesiminin iç kredi senetlerini bulundurmalarına neden olduğundan ülkede iç borç stokunun yükselmesi, bankaların faaliyetleri ve aktif yapıları üzerinde belirleyici etkiler yaratmaktadır. Bankaların bu şekilde elde ettikleri kazanç, mali ürünün ya da kredi maliyetinin anaparaya eklenen gelirleri içinde ezcümle kârın sürdürülebilir büyüme için önemli bir gösterge olarak kilit bir faktör olduğu bulgulanmıştır. Kısa - Orta dönem periyotlarda, hem küresel finansal koşulların zorluğu hem de yüksek iç borç stoku, reel faizlerin düşmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, enflasyonun düşük olmasına rağmen hazine bonoları ve devlet tahvillerinin ticari kurumlar açısından elzem bir yatırım aracı olarak güncelliğini korumasına neden olmaktadır. Söz konusu şartlar, ticari kurumların pazarda kullandıkları kredilerin kısıtlanmasıyla ticari kurumların asıl işlevlerinden sapmalarına neden olmaktadır (Yiğitoğlu, 2015, s.122).

c) Likit Aktifler

Likit varlıklar genellikle nakit, banka hesapları ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda bulunan mevduatlar ve finansal piyasadaki borçlardan meydana gelmektedir. Söz konusu varlıklar genellikle hem anlık paraya çevrilebilirlik ihtiyaçlarını karşılamak hem de günlük işlemleri yürütmek amacıyla tutulmaktadır. Türk Bankacılık sisteminde aktif içindeki likidite oranı son 15 sene boyunca yaklaşık %14 seviyesinde hareket ettiği, dikkate değer bir değişkenlik sergilemediği gözlemlenmiştir.

d) Diğer Aktifler

Hızlı bir şekilde nakde çevrilebilen aktifler, mali varlıklar, krediler, bir yıldan uzun süreli sahip olunan gayrimenkuller kategorileri dışında mevduatların izlenildiği muhasebe klasörü, banka bilançolarının varlık tarafında oldukça düşük bir yüzde oranına sahiptir (Sarıkale ve Kayahan, 2019, s.215).

Bir yıldan uzun süreli sahip olunan gayrimenkuller; bankaların iştiraklerinin yanı sıra binalar, fabrikalar, depolar gibi işletmeye uzun vadede katkı sağlayan fiziksel varlıklarla patentler, ticari markalar, lisanslar gibi sınai mülkiyetleri kapsamaktadır. Finansal kurumlar kanunu, ticari kurumların iştirakinde girişimde bulunabileceği paylarla alakalı belirli sınırlamalara işaret etmektedir. Bankacılık Kanunu'na göre, bankaların sahip olabileceği taşınmaz varlıkların muhasebe değeri, öz sermayenin %50'sinden fazlasını geçmemektedir. Bu sebeple, duran varlıkların, varlıklar arasındaki oranının aşım noktasına ulaşması, yasal kısıtlamalardan dolayı olanaksızdır. Türk Bankacılık sisteminde uzun vadeli aktiflerin duran ve dönen varlıklarının tamamı içerisindeki payı %3 ile %9 arasında değişmekte çok fazla dalgalanmamaktadır (Sarıkale ve Kayahan, 2019, s.215).

Ayrıca aktifte zorunlu ve serbest rezervlerden oluşan banka rezervleri bulunmaktadır. Zorunlu rezervler, bankaların mevduatlarının belirli bir yüzdesinin TCMB'nda saklanması gerektiği rezerv miktarını tanımlar. Serbest rezervler ise ticari kurumların aniden ortaya çıkan mali gereksinimlerini gidermek için ellerinde bulundurdıkları mevduat ya da mevduata eşdeğer kaynakları kapsamaktadır (Ertürk, 2010, s.63).

2.3.2. Aktif Büyüklüğü

Banka kârlılığını etkileyen faktörlerden bir diğeri, fiyatlar genel düzeyindeki artışın varlık büyüklüğüne oranıdır. Ticari kurumların aktif büyüklüğü, hem büyüme kaynaklı avantajları değerlendirdiklerini gösteren hem de rantabiliteyi belirleyen önemli bir faktördür. Genel olarak, literatürde aktif büyüklüğünü ifade eden toplam aktif miktarı rantabiliteyi olumlu yönde etkilediği gözlenmiştir (Güngör, 2007, s.42).

Bankanın toplam aktiflerinin büyümesi, ölçek ekonomisine bağlı olarak bilgi toplama ve yorumlama maliyetlerinde bir azalmaya işaret edebilir. Ancak, yine de bu konudaki deneysel araştırmaların çıkarımları arasında uyumsuzluklar bulunmaktadır;

bazı çalışmalar majör finansal kurumların üretim ölçeği arttığında ortalama maliyette meydana gelen değişikliklerden kaçındığını belirtirken, diğerleri farklı sonuçlar elde etmiştir (Pallage, 1991, s.126-127).

Etkileri kesin olarak belirlenemese de, literatürde genellikle bankaların aktif büyüklüğünün kârlılık üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir (Sönmez vd., 2015, s.21).

İskenderoğlu ve diğerleri (2012) tarafından yapılan çalışmada, bankaların varlıklardan sağlanan getirisiyle öz kaynaklardan sağlanan getirisinin varlık getirisi ve öz kaynak getirisine olumlu bir katkı sağladığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, varlık büyüklüğündeki artış ile öz kaynaktaki büyümenin öz sermaye rantabilitesine olumlu bir etkisi bulunduğu, varlık kârlılığı üzerinde ise anlamlı bir etkisinin bulunmadığı belirlenmiştir.

Bankaların faaliyet gösterdikleri finansal piyasada ölçek ekonomisinden kaynaklanan avantajlardan yararlanıp yararlanmadıklarını belirlemekte önemli bir gösterge de aktif büyüklüktür (Pasiouras ve Kosmidou, 2007, s.223). Eğer ticari kurumlar üretim ölçeği arttığında ortalama maliyette meydana gelen değişikliklerden yararlanıyorsa, ticari kurumun varlık toplamı ve kârlılığa olumlu anlamda bir katkısı beklenir. Buna ek olarak, bankanın aktif büyüklüğünün artmasıyla birlikte aşırı büyüyen bankaların yönetimiyle ilgili çeşitli sorunlar ortaya çıkabilir. Bu durum, ölçek etkinsizliğine neden olarak kârlılığı olumsuz yönde etkileyebilir (Dietrich ve Wanzenried, 2014, s.12).

2.3.3. Takipteki Krediler

Bankaların bilançosunun aktifinde, büyük bir hisse oranına hakim olan, borç verenlerin taksit ödeme aşamasında yaşanan artan güçlükleri, ticari kurumların varlık büyüklüğü durumunu da zorlaştırmaktadır. Borçların geri ödenmemesi nedeniyle izlemeye alınan gecikmiş sorunlu finansmanları, bankaların hem varlık durumunu yansıtarak, hem de makroekonomik açıdan kredi ödeme gücünü göstererek ekonomik sistem için ciddi bir belirsizlik göstergesi olarak öncü nitelik taşımaktadır. Ekonomik daralma süreçlerinde, istihdam eksikliği ile ekonomik zorluğun yanı sıra ekonomik sistemde gelir kaybının yükselmesi, borçların geri ödenmemesi nedeniyle

izlemeye alınan gecikmiş sorunlu finansmanlara dair bir artışa yol açmaktadır (Yücememiş ve Sözer, 2010, s.94).

Ticari kurumun borçlarının geri ödenmemesi nedeniyle izlemeye alınan gecikmiş sorunlu finansmanları, söz konusu ticari kurumun borç işleminin kârlılığına yönelik bir göstergesi olarak değerlendirilir. Takipteki krediler, hem borç silmeleri hem de öz kaynak azalmaları nedeniyle kayıplara yol açabilir. Sonuç olarak ticari kurumun borçlarının geri ödenmemesi nedeniyle izlemeye alınan gecikmiş sorunlu finansmanların ticari kurumlara dair belirsizlikten uzak durup kredi kısıtlaması uyguladığını belirtmişlerdir. Ticari kurumun borçların geri ödenmemesi nedeniyle izlemeye alınan gecikmiş sorunlu finansmanlarına dair izini bıraktığı farklı açılar mevcuttur. Bunlar (Alhassan vd., 2013, s.1-2):

- Takipteki kredilerin artması bankanın performansını olumsuz etkilemektedir.
- Yükselen faiz oranları, katı kredi koşulları, arzu edilen kredi tutarına erişim zorluğu kredilerin daha erken geri çağırılması gibi konularda fon ihtiyacı olanlar negatif yönde etkilenmektedir.
- Yatırım yapacakları bankayı seçerken daha özenli bir yaklaşım sergilerler.
- Ticari kurumların kredi kullandırma faaliyetlerinin aksamasından ötürü, yatırımların azalması nedeniyle makro ekonomik konjonktür olumsuz etkilenir.

Bankaların temel görevlerinden biri finansal aracılıktır ve bu kapsamda borç vermeye karar verirken ödeme güçlüğü belirsizliğini de üstlenirler. Söz konusu kredi riski kredinin türüne göre, kredinin fiyatına ve alınacak teminatlarda belirleyici olmaktadır. Ödeme güçlüğü belirsizliği göreceli olarak borç bakımından fahiş rakamdaysa artan düzeyde, azalan düzeyde ise alt seviyededir. Bankaların temel görevi finansal aracılık olduğundan, kredi verirken aynı zamanda kredinin geri ödenmeme riskini de üstlenmektedirler. Benzer şekilde, teminatlı veya likit dönüşüm yeteneği yüksek kredilerin faiz oranları genellikle düşük iken, teminatsız veya likidite dönüşüm yeteneği düşük olan kredilerin faiz oranları daha yüksektir. Bu durum, bankaların aktif kalitesini önemli ölçüde etkileyebilir. Bu nedenle bankalar, aktif kalitesini artırmak için daha güvenilir kredilere yönelmeye çalışmaktadır. Zira

ticari kurumlar, harici kaynaklardan kredi tedarik etmek için finansal kaynakları kullanarak hesaplar aracılığıyla mali destek sağlamaktadır. Bu durumda, takipteki kredilerdeki ani artışın, ilerleyen süreçte yatırımcıların biriktirilen kaynaklarını geri çekmek, taleplerini karşılamakta zorluk çekmelerine sebep olabileceği söylenebilmektedir (Yücememiş ve Sözer, 2010, s.92).

Bankaların iştirak yatırımları, duran varlık finansmanlarından oluşan donuk aktiflerindeki artış iyi yönetilmediğinde bankaların likidite durumlarını olumsuz etkilemekte ve likidite riskini artırmaktadır.

2.3.4. Varlık-Yükümlülük Vade Uyumsuzluğu

Bankalar tarafından yatırımcılara ve tasarruf sahiplerine sağlanan kaynaklarda vade dengesizliği bulunmaktadır. Vade uyumsuzlukları nedeniyle faiz yüzdelerindeki fluktuasyonlar, ticari kurumların faiz oranlarının genişleyip daralmasına sebebiyet vererek onları faiz yüzdesi belirsizliğine sirayet ettirmiştir. Bununla birlikte bu oranlardaki değişimler ticari kurumların mali tablosunda bulunan faktörleri etkilemektedir. Ticari kurumlar, aktifler ve pasifler ile vade anlaşmazlığını azaltmak için faiz rasyolarındaki dalgalanmalarla ilişkili olarak ortaya çıkabilecek belirsizlik faktörünü yönetmeye çalışmaktadırlar (Şenol vd. 2019, s.102).

Likidite riski yönetimi aktifler ve pasifler arasında vade uyumunu zorunlu kılmaktadır. Termin tutarlılığı sermaye toplamının taksit aralığı süresi kredi ödeme periyotları ve diğer kaynakların vade süreleriyle uyumluluk sağlama anlamına gelir. Bu şekilde, vadeler dikkate alınarak yatırım yapılır ve bu sayede likidite sağlanarak fonlama riski azaltılabilir. Ancak önemle unutmamak gerekir ki rantabilite ve termin dengelemesi arasında negatif bir korelasyon vardır bununla birlikte nakit değerlerinin renditesi düşüken, kolaylıkla nakde dönüştürülemeyen değerlerin renditesi de artan orandadır. Dolayısıyla hızlı getiri sağlayan portföy ticari kurumlardan ziyade uzun dönemli portföy sağlayan ticari kurumların artan düzeyde kazanç getirmesi beklendiği için bu durum, vade uyumunu sıkı ve sert biçimde uygulamanın ticari kurumların sektörel olarak mücadele koşullarını da dikkate aldığımızda olumsuz bir duruma yol açabileceği anlamına gelir. Burada banka tarafından yapılması gereken bankanın vade uyumunu gözetirken aynı zamanda kârlılığı olumsuz etkilemeyecek,

likidite ile beklenen kârlılık arasında bir denge sağlayacak bir portföy oluşturması önemlidir (Şimşek, 2014, s.12).

Ticari kurumların aktifleri ile pasiflerinde bulunan, kısa vadeli varlıkları ile kısa vadeli borçları arasında bir düzensizlik sebebiyle üstlendiği belirsizlik risk faiz oranı riskidir. Başka bir deyişle, pasif hesapta bulunan mevduat ve mevduat dışı kaynakların vade yapısından farklı olması durumunda ortaya çıkan faiz oranı riskini ticari kurumların varlık tarafında yer alan ticari bankaların varlık tarafında bulunan değerli evraklarla borç geri ödeme süresi yapısını ifade etmektedir (Ertürk, 2010, s.63).

Vadeye kalan gün sayısı faiz oranı riskine neden olan temel unsurdur. Analizin bir başka temel noktası, termin kategorilerinin artık günlerini nasıl bir araya getirileceğinin belirlenmesidir. Söz konusu konsolidasyon sürecinde, ticari kurumlar varlık ve yükümlülükler düzenini göz önünde bulundurarak termin zaman çerçevelerini tespit etmek kaçınılmazdır (Fırat, 2008, s.21).

2.3.5. Bilanço Dışı İşlemler

Ticari kurumun varlık-yükümlülüklerini doğrudan etkilemeyen, likit olmayan krediler, ileride doğacak ayrıcalıklı yetkileri ile sorumlulukları, kullanma hakkı altındaki değerleri ile finans açısından takip hesaplarındaki aktif hesaplarını tanımlar (BDDK, 2006, Madde 6/6).

Bilanço dışı işlemler, banka bilançolarında yer almayıp resmi olarak görünmeyen bununla birlikte, yükümlülükler, teminatlar, güvenceler, forex işlemleri gibi türev mali kaynakları sınıflandıran finansal faaliyetleri ifade eder. Bankaların performansını ve kârlılığını etkileyen önemli kalemler olan bilanço dışı işlemler; taahhütler, geri satın alma anlaşmasının işlemlerini, kefalet mektuplarını, ticari kurum kabulleriyle akreditiflerini, türev mali kaynaklar dahilinde ise; gelecek yabancı para ticari faaliyetleri ve mevduat ve döviz takası işlemlerini kapsamaktadır. Alacaklıların haklarını korumak amacıyla üçüncü kişilerden sağlanan teminatların finansal tabloda olmayan faaliyetlerinde miktarı azalırken, döviz forward kontratlarının değişim swapı ile kupon swapı hizmetlerinin payının arttığı gözlemlenmiştir. Bankaların mali sektörde bulunan risk yönetimi hedefleri sebebiyle devlete ait finans kuruluşlarıyla özel sektör yatırımlı finans kuruluşlarında

yükümlülük oranı yükselirken, uluslararası varlıklı ticari kurumlarla yatırım-kalkınma finans kuruluşlarında azalmaktadır (Aydın, 2000, s.65-77).

Ticari kuruluşların finansal tablo ötesi faaliyetleri (Off-Balance-Sheet İşlemler) kullanmalarının asıl amacı korunma stratejisini uygulamanın yanı sıra bu temel amaçla birlikte, bankalar bu işlemleri maliyetlerin azaltılması, kârlılığın artırılması, vergiden kaçınılması, güncel finansman kaynakların sağlanması, tüketici taleplerinin karşılanması, aracılık ücreti kazanılması, pazar mücadelesi ile tüketici tatmininin sağlanması gibi amaçlarla da kullanabilmektedirler (Altan, 2004, s.35).

2.4. AKTİF KALİTESİ VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ

Bankacılıkta "aktif", bir bankanın sahip olduğu varlıkların tümünü ifade eder. Bankaların aktifleri, genellikle kredi portföyü, nakit, menkul kıymetler, tahviller, mülkiyetler, diğer finansal varlıklar ve diğer fiziksel varlıkları içerir. Bu varlıklar, bankanın faaliyetlerinden kaynaklanan değerlerdir ve bankanın finansal sağlığını ve işleyişini temsil eder (Dursun ve Bozkır, 2018, s.245).

Güngör (2007), varlıklardan sağlanan getirileri etkileyen unsurları hem ulusal hem de uluslararası menşeli ticari kurumları inceledikleri çalışmalarının sonucunda ticari kurumların mali kaynaklarını, varlıklarını, nakit eşdeğerleriyle kıymetli evrak portföylerini ileriye götürmek için kazançlarını artırma potansiyeline sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

Aktiflerin analiz edilmesi varlık değeri niteliğinin ölçümü amacıyla farklı yüzdelere hesaplanmaktadır. Öte yandan bankaların büyük bir kısmı faiz ödeme yükümlülüğü taşıyan kaynaklara sahipken, banka varlıklarının önemli bir bölümü faiz getirisi sağladıklarından varlıkların kalitesi, risk ve gelir açısından kritik bir rol oynamaktadır (Akgüç, 2012, s.521).

Finansal sektörün varlık yapısı niteliğini analiz ederken farklı oranlardan faydalanan Türkiye Bankalar Birliği'nin varlık toplamalarını tespit ederken borçların tahsilatlarının varlıklara oranı, riskli kredilerin borçlar ile tahsilatlarının varlıklarına oranı ve mali araçların varlık büyüklüğüne oranlarını kullanırlar (Dursun ve Bozkır, 2018, s.244).

Ticari kurumların aktifleriyle pasifleri gerektiğinde likiditeyi güçlendirmek amacıyla, nakit eşdeğerleri varlıkların paydaşlık oranını yükseltmesiyle, varlıklardan sağlanan getirileri düşürdüğü gözlemlenmektedir. Likidite arttıkça, banka kârlarının azalmasının temel nedeni, ticari kurumların kurumsal portföylerini anında nakit sağlayan kaynaklarla destekleyerek azaltmasından kaynaklanmaktadır. Sorunlu kredi portföyünün genişlemesinin, varlık kârlılığının düşmesine neden olduğu gözlenmektedir. Bu durumun temel sebebi, bankaların verilen kredilerin tahsilatında sorun yaşamasının, gelecekteki yatırımlarını azaltmasından kaynaklanmaktadır (Okuyan ve Karataş, 2017, s.404).

Bankanın aktif kalitesini değerlendirmek için önemli bir gösterge takibe düşen kredi miktarıdır. Bankalar, etkin bir risk yönetimi sağlamak amacıyla itibarlarını korumak için takibe düşen kredi tutarını sınırlamaya çalışmalıdır. Bankaların likit kalma çabalarının yanı sıra yapısal olarak müşteri sadakatı sonucunda başlangıçta bir problem gibi görünmese de takibe alınmış krediler gittikçe yükselen bir probleme dönüşebilir. Olası durumda değişiklik yapılmaması durumunda, finans sektöründe mali yük gereğinden fazla artış gösterebilir (Allan Wu, 2002, s.50).

Bankaların kontrol edebildikleri endojen faktörlerin başarı düzeylerine yönelik ciddi bir katkısı varken dışa dönük faktörlerin de banka performanslarına anlamlı bir şekilde katkısı olduğunu söyleyebiliriz. Bütüncül finans göstergelerden bütün bankalar aynı şekilde etkilenirken içsel süreçlerini iyi yöneterek konjonktüre en hızlı ve en iyi uyum sağlayan bankaların kârlılıkları artmaktadır. Ticari bankaların kârlılıkları daha çok kendi bilanço yapılarına, aktiflerinin kalitesine, likidite düzeylerine, gelir-gider yapılarına ve sermaye yeterliliklerine, kredi sağlama hacmi ile finansal tablo dışı işlevlerini temel alarak, bankaların liderlerinin hizmet verdiği finans alanındaki kazanç performansının kârlılığında önemli bir görev üstlendiğini ifade etmek gerekir. Kredi geri ödeme sürecinde problemlerin meydana gelmesi, ticari kurumların varlık sağlamlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Söz konusu durum, takipteki kredilerin artmasıyla birlikte ortaya çıkan aktif kalite sorunlarına işaret eder. Takipteki kredilerin artması, genellikle aktif kalitesinin düşük olduğu bir gösterge olarak kabul edilir (Dursun ve Bozkır, 2018, s.245).

Varlık niteliğinin ölçülmesinde kullanılan oranlardan bir tanesi olan “Toplam Kredi ve Alacaklar /Toplam Aktifler” rasyosunun büyük bir miktarı ifade etmesi, ticari kurumların aktiflerini yoğun olarak borçlanmalarından meydana gelmektedir.

Söz konusu marjın artması arzulanıyor olsa da borçların tahsilat belirsizliği ortaya çıkması durumunda ticari kurumların nakit seviyeleri ve kârlılıklarında azalma olmaktadır (Altıntaş, 2017, s.153).

Banka aktifleri içinde bulunan aynı zamanda belirgin bir oranı bulunan kredilerin, ödeme hususunda sıkıntı çekilmesi, ticari kurumların varlık sağlamlığını düşürmektedir. Sorunlu kredilerin artmasıyla birlikte, aktif niteliğinin istenilenin altında olması muhtemeldir (Dursun ve Bozkır, 2018, s.245).

Varlıkların faaliyet etkinliğinin bozulması, geri tahsil edilemeyen ya da temerrüde düşen kredilerdeki artış sonucu bankanın likit varlıklarının azalması ile bozulan aktif kalitesi nedeniyle beklenen nakit çıkışları karşısında bankaların likidite yetersizliğine ve ödeme güçlüğüne düşmesidir. Aktif kalitesinin bozulmasının engellenebilmesi için bankanın kredilendirme sürecinde etkinliğini artırması, teminatlandırma sistemini gözden geçirmesi, erken uyarı sistemlerinin tam ve doğru olarak çalışmasını sağlaması, reeskont hesaplarını takip etmesi ve etkin bir karşılık politikası oluşturması gerekmektedir.

2.5. LİKİDİTE VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ

Bir bankanın likiditesi, bankanın mevcut likidite aşırısını ya da gerektiğinde hem finansal borçları ödeme yeteneği hem de farklı mudilerin beklentilerini karşılayabilme kabiliyeti şeklinde de tanımlanabilir. Nakit akışındaki ödeme zorluğu belirsizliği, ticari kurumların mevcut finansal taahhütleri karşılayamama riskinden doğan, gelirlerinde (kârlarında), mali çerçevesinde olası kayıpları ifade eden bir risk türüdür. Genellikle likidite riski ile getiri arasında bir yakın ilişki bulunur ve riskin artmasıyla birlikte getirinin artması beklenir. Risk iştahını artırarak yüksek kârlılık beklentisiyle hareket eden bankalar, finansal yükümlülükleri yerine getirememe ve nakit zorluklarına maruz kalma riskini artırmaktadır (Alev, 2023, s.628).

Doğru bir likidite planlaması, bankaların kriz dönemlerinde aktif ve pasif kalemler arasındaki vade ve para birimi uyumsuzluğundan kaynaklanan riski azaltmalarına yardımcı olabilir. Özellikle, bankaların temin edecekleri fon kaynaklarının ve kullanımlarının çeşitlendirilmesi, likidite pozisyonunu etkileyerek faiz ve faiz dışı gelirlerin çeşitlenmesine etki edebilir (Avcı, 2019, s.234).

Ticari kurumların nakit durumunu saptamak amacıyla, hem varlık dağılım oranı hem de kredi-mevduat dönüşüm rasyosu gibi kriterler uygulanmaktadır (Atasoy, 2007, s.3).

Likiditenin sürekliliği, büyük miktarlardaki beklenmedik nakit taleplerinin likit varlıklara dönüştürülmesi veya bankaların mevduat bekleme sürelerine kıyasla tahmin edebilecekleri günlük ihtiyaçlarını karşılamak için mevcut nakit miktarının borçlanması veya likit varlıklara dönüştürülmesi yoluyla sağlanabilir. Ticari kuruluşların hazır nakit bulundurmaları, elde tutulan söz konusu hemen nakde çevrilebilir kaynaklardan faiz getirisi sağlamayı zorlaştırıp ek gider oluşturarak ticari kurumların harcamalarını yükseltir. Tüm sistemdeki bankaların geri çekiş talepleriyle durum ortaya çıktığında hazır likidite eksikliği çeken ticari kuruluşlar, borçlanmak durumunda kalacaklardır. Sistemdeki bankaların mali destek aramasından ötürü kaynak aramakta zorluk yaşanacak bunun yanı sıra ticari kurumlar ilk olarak kıymetli evrakları pazarlayıp satarak likite döneceklerdir. Böyle bir durumda bankalar likidite sağlamak için söz konusu varlıkları değerinin altında satmak zorunda kalacak ya zarar edecekler ya da gerekli nakdi bulamayarak temerrüde düşeceklerdir (Ertürk, 2010, s.69).

Kosmidou vd. (2005) çalışmalarında 1995-2002 döneminde İngiltere'deki ticari bankaların kendilerine has özelliklerinin, hem bütüncül iktisat göstergelerinin, hem de bankaların mali yapılarının kazanç getiren aktifleri üzerindeki fiyat farkı ile ticari bankaların aktiflerinden sağlanan getirilerinin etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada nakit rasyolarının yüksek olmasının, finansal kuruluşların kısa sürede düşük maliyetle nakde çevrilebilen varlıklar olduklarını gösterdiğini, bunun ise bankaların varlıklarının rantabilitesini olumlu anlamda, faiz marjinal kârlarını ise olumsuz anlamda etkilediğini bulgulamışlardır.

Valla ve Saes-Escorbiac (2006) çalışmalarında İngiltere'de faaliyet gösteren bankalarda likit aktif bulundurmanın alternatif maliyetinin kriteri olarak “net faiz marjını” kullanmışlardır.

2.6. GELİR-GİDER YAPISI VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ

Bankalar, faaliyetlerini sürdürürken karşılaştıkları maliyetler, genellikle kârlılıklarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu alandaki çalışmalarda, faaliyet giderlerini belirtmek için çoğunlukla insan kaynakları giderlerinden istifade edilmekte buna ek olarak bu harcamalar genellikle varlık marjı ile ilişkilendirilmektedir. İşgücü giderlerinin varlık marjı, üretkenlik ifade eden bir parametre olmasının yanı sıra ticari kurumların operasyonel maliyetlerinin belirleyici bir faktörü olduğu için gider kalemi olarak da ele alınabilmektedir (Güngör, 2007, s.43-44). Bankaların kaynak maliyetini hesaplarken, dolaylı maliyetler olarak adlandırılan faaliyet giderlerinin etkisi de dikkate alınmalıdır. Bu maliyetlerin hakim paydaşı kaleminin genellikle insan kaynakları harcamaları olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Eroğlu, 2001, s.10).

Güngör (2007), çalışmasında aktif kârlılığını etkileyen faktörleri ulusal ve yabancı bankalar için ayrı ayrı incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, aktif kârlılığının faaliyet giderleriyle olumlu yönde etkisi olduğu bulgulanmıştır. Başka bir ifadeyle elde edilen bulguya dayanarak faaliyet giderleri yükseldikçe yapılan işlemlerin hacmi artmakta ve bankaların kârlılığı da yükselmektedir. Bankaların operasyonel maliyetlerinin (faaliyet giderlerinin) kontrol edilmesi kârlılık performansına pozitif anlamda katkı sağladığı gözlemlenmektedir. Ticari kuruluşların, faiz içermeyen harcamaları faiz oranı aralıklarına eklendiğinden faizsiz giderlerin artması, net faiz marjının da artmasına yol açmaktadır (Atasoy, 2007, s.66-67).

2.7. SERMAYE YAPISI, YETERLİLİĞİ VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ

Bankaların kârlılıkları, bir dizi etken tarafından etkilenebilir ve bu etkenler arasında önemli bir rol oynayan faktörlerden biri de bankaların finansal yapısıdır. Temel olarak sermaye yapısı yaklaşımları, ticari kurumların kapitalizasyonunu nasıl etkilediğini belirlemeye çalışan temel yöntemlerdir (Demirhan, 2010, s.157). Sermayenin güçlü olması önemli olsa da, ticari kuruluşlar çoğunlukla borç oranı ile öz kaynaklardan sağladıkları getiriye dair etkilerinden dolayı azalan finansmanla faaliyet göstermeyi tercih ederler. Varlıkların yüzdesel anlamda minimize edilmesi,

borçlanma oranını artırırken, borçlanma oranının yükselmesi de yatırım getirisinin artması anlamına gelmektedir (Şimşek, 2014, s.13).

Güneş (2015), çalışmasında, 2002 ile 2012 yılları arasındaki zaman diliminde, Türk bankacılık sektöründe 22 ticari kuruluşun kârlılık belirleyicilerini araştırmış, gözlemleri içsel, dışsal ve sektörel faktörleri kullanarak analiz etmiştir. Araştırma bulgularının sonucuna göre sermayenin, öz kaynak kârlılığı (ROE) ve aktif kârlılığı (ROA) için en temel değişken olduğunu tespit etmiştir.

Türk bankacılık sistemindeki ticari bankaların güçlü bir altyapı üzerinde varlıklarını sürdürmeleri, bankacılık sektöründeki rantabilite seviyesi ile bağlantılıdır. Zira varlıklardan sağlanan getiri, sadece bankalarda değil tüm kurumlar için kritik bir öz sermaye finansmanı olmakla beraber finansman yapısını güçlendirebilmek amacıyla öncelikli temel gerekliliktir. Diğer taraftan ticari bankaların kârlılığı, söz konusu ticari kuruluşların piyasadaki sektörel üstünlüğü ile varlık planlaması kalibrasyonun yansıması olarak görülmekte olup, bununla birlikte risk taşıma kapasiteleri ve sermaye yapılarını güçlendirebilme potansiyellerini belirleyen önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Faaliyetlerini devam ettirebilmek için bankalar, varlıklarını ve yatırımlarını finanse edebilmek için öz kaynaklardan ve yabancı kaynaklardan faydalanmaktadır. Bu süreçte farklı etkenlerin kontrolünde mali düzenlerini inşa etmektedirler. Bankaların bulundurmaları gerekli öz sermaye tutarı, diğer işletmelerden farklı olarak denetleyici kurumlar aracılığıyla mevzuatlara göre saptanmaktadır. Basel Bankacılık Komitesi tarafından belirlenmiş ölçütlere Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) üyesi devletler riayet etmektedir.

Bankalar, finansal yapılarını oluştururken genellikle biriktirdikleri mevduatlar ya da iç pazarla dış pazardan tedarik ettikleri krediler gibi yabancı kaynaklardan faydalanmaktadırlar. Ticari kuruluşların varlıklarında öz kaynaklar sınırlı bir alan kaplamaktadır. Fakat, öz kaynaklar ve özellikle bu kaynaklar arasında yer alan sermaye, bankalar için hayati bir işleve sahiptir. Bankanın iflas etmesi veya tasfiye edilmesi durumunda alacaklıların, özellikle de mevduat sahiplerinin potansiyel zararını en aza indirme yeteneğini sağlamak bankalar için sermayenin en kritik işlevlerinden biridir (Öçal ve Çolak, 1999, s.33).

Literatürde genel kanaat “Öz sermaye” marjının öz sermayelerden sağlanan getirisiyle negatif yönde korelasyonunun olduğu bulgulanmıştır. Gerekçe olarak ilk nedeni, artan düzeydeki yatırım marjlarının kurumların net varlıklarına belirsizliği

azaltarak, yatırımcıların beklediği getiriye düşürmesini önlemesidir. İkinci neden olarak, artan düzeydeki yatırım marjlarının finansman giderlerinden kaynaklanan mali ayrıcalık avantajını aşağı çekerek, ticari kuruluşun mali ayrıcalık sonucunda elde ettikleri net kazançlarda düşüşe neden olmasıdır (Berger, 1997, s.432).

Sermaye oranı; banka kârlılığı üzerinde etkili olan önemli faktörlerden biri olmakla beraber bu oran bir bankanın aktiflerini ne düzeyde etkin olduğunu gösterir (Güngör, 2007, s.43). Yüksek sermaye oranına sahip bankaların kâr elde etme potansiyelinin artmasına neden olan kârlılık ile sermaye yapısı arasındaki ilişki genellikle, güçlü sermaye yapısına sahip bankalarda pozitif bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunun temel nedeni, güçlü varlık yapısına sahip ticari kuruluşların sade ve hesaplı finansman kaynaklarına erişebilmesi, ödeme gücünün yüksek olmasıdır. Öte yandan bunun sonucunda sermaye oranının düşük olması bankanın finansal kaldıraç oranının yükselmesi ve riskin artması doğal olarak ortaya çıkacaktır. Riskin artması, fonlama maliyetlerini artıracığından, bu durum banka kârlılığını olumsuz yönde etkileyebilir (Küçükbay, 2017, s.137).

Sermaye yeterliliği rasyosu öz sermayenin operasyonel, piyasa ve toplam risklere oranla belirlenen yüzdesel değeri olarak hesaplanmakta olup artma eğiliminde olan global finansal hizmetlerin neticesinde son dönemlerde özellikle vurgulanan temel değişkendir. Rasyo, uluslararası bir kriter olup aynı zamanda finansal kurumların dayanıklılığı ve üstlendikleri belirsizlikleri yönetmek için geliştirilmiştir. Bu oran, öz kaynakların risk ağırlıklı varlıklara oranını gösterir. Buna ek olarak oransal olarak hem finansal sektör çöküşünü hem de tüketici mahremiyetini güvence altına almak için bir takım kısıtlamaları bulunmaktadır. Asgari olarak Basel düzenlemelerine göre oranın %8 olması gerekmektedir. Alanyazında kârlılığın varlıkların yetkinlik marjıyla olumlu yönde bağıntısı olduğuna dair tespitler mevcuttur (Dizgil, 2017, s.34).

2.8. BANKACILIK RİSKLERİ VE KÂRLILIK İLİŞKİSİ

Türkiye'de, bankacılık sektöründeki riskler ve kârlılık üzerindeki etkilerini değerlendirmek için, ortodoks ve heterodoks ekonomi politikalarının çeşitli faktörlerini göz önünde bulundurmak gerekir. Ortodoks ekonomi politikaları, genellikle serbest piyasa ekonomisini destekler ve rekabetin artması ile piyasa

disiplinini teşvik edip genellikle güçlü bir düzenleyici çerçevenin gerekliliğini vurgular. Bu durum, bankaların risklerini izlemek ve finansal istikrarı sağlamak için önem taşır ve genellikle bankaların kârlılığını artırabilir; ancak, aşırı rekabet ve sıkı düzenlemeler riskleri artırabilir. Öte yandan Türkiye'de heterodoks politikalar, zaman zaman devlet müdahalesini ve kamu yönlendirmesini içerebilir. Özellikle kriz dönemlerinde, hükümetin ekonomiye müdahalesinin artması söz konusu olabilir. Bu durum, bankacılık sektöründe daha fazla kamu kontrolü ve yönlendirmeyi ifade edebilir. Heterodoks politikalar altında, bankalar genellikle daha düşük risklerle daha istikrarlı bir kârlılık elde edebilir; fakat, aşırı müdahale ve sınırlı özgürlükler yenilikçiliği engelleyebilir. Türkiye'deki ekonomik politikaların ve bankacılık sektörünün kârlılık ve risk profili, zaman içinde değişebilir ve çeşitli faktörlere bağlıdır (makroekonomik koşullar, para politikaları, jeopolitik riskler). Politika yapıcılar, bankacılık sisteminin sağlığı ile ekonomik büyüme ve toplumsal refah arasında bir denge kurmak için dengeli bir yaklaşım benimsemelidir. Türkiye'de, bankacılık sektörü üzerinde ortodoks ve heterodoks ekonomi politikalarının etkileri oldukça karmaşıktır, çünkü politika yapımı zaman ve koşullara göre değişir. Her iki politika yaklaşımının da artıları ve eksileri bulunmaktadır, bu yüzden politika yapıcılar dengeli bir yaklaşımı tercih etmelidir. Bankacılık sektöründe sağlıklı bir kârlılık ve risk yönetimi, uzun vadeli finansal istikrar ve sürdürülebilir büyüme açısından kritiktir (Eğilmez, 2019, s.24).

Bankacılık sektöründe "risk", bir bankanın veya finansal kuruluşun maruz kalabileceği olumsuz olayların olasılığını ve bu olayların etkisini ifade eder. Risk, gerçekleşen getirilerin beklentilerin altında olduğu durumlar kadar, gerçekleşen getirilerin beklentilerin üzerinde olduğu durumlar da göz önüne alındığında ortaya çıkmaktadır. Ancak genellikle risk negatiflik belirttiği için, ticari kuruluş perspektifinden bakıldığında, belirsizlik, ortaya çıkan getirilerin öngörülen getirilerin altında olduğu durumda oluşur. Bu bağlamda, ticari kurumda belirsizlik, kurumun tehlikeyle karşılaşma ya da belirlediği amaçların gerçekleşmemesi olasılığını içermektedir. Diğer bir perspektiften bakıldığında, finansal risk, ticari kuruluşların nakit akışlarındaki değişkenlik şeklinde adlandırılabilir. Öte yandan artan belirsizliğin de bir göstergesi yüksek standart sapma veya volatilité olarak kabul edilir (Agrawal, 2009, s.6-7).

Risk analizi, finansal kuruluşların kazancı için önemli bir faktördür. Risk, bilhassa belirsiz durumlarında varlık tahsisi uygulamak veya nakit ve nakit benzerlerini güçlendirmek için azaltılabilir, bununla beraber aynı zamanda varlık kalitesi ya da likidite seviyesiyle ölçülen bir değişkendir. Bankalarda aşırı likit varlık tutulması, potansiyel riskleri azaltırken aynı zamanda kârlılığı da azaltabilir (Atasoy, 2007, s.3).

Bankaların işlevlerini yürütürken maruz kaldıkları potansiyel tehlikeler arasında faiz oranındaki değişkenlik, nakit sıkıntısı, temerrüt tehlikesi ve döviz riski yer almaktadır (Bessis, 2010, s.33). Bankalar, bu riskleri almalarına bağlı olarak gelir elde etmektedirler. Bahsedilen kazançlar genellikle kârlılık oranı olarak ifade edilmektedir. Mali performans değerlendirmesinden sonra, ticari kurumlar finansal performansı analiz edip daha sonra kârlılığın yeterli olup olmadığına karar vererek gelecek için kısa veya uzun dönemli planlar oluştururlar. Bir işletmenin en önemli özelliklerinden biri olan finansal performans, işletmenin rekabet gücünü, potansiyelini ve yönetimin ekonomik çıkarlarını tanımlar (Karadağ ve Hazar, 2024, s.60). Oluşturulan planlamalar, kâr marjını yükseltip sürdürülebilir getiri seviyelerine getirebilmek amacıyla zorunlu risk denetimi ile ücretlendirme politikalarını içermelidir (Parasız, 2013, s.33).

Literatürde kaynaklarına göre riskler piyasa belirsizliği ile sektörel belirsizlik şeklinde tanımlanmaktadır. Piyasa belirsizliği, pazarın içsel faktörlerinden kaynaklanan risklerdir. Bunlar; pazar belirsizliği, yabancı para paritesi belirsizliği ve kredi faizi rasyosunun belirsizliği şeklinde değerlendirilmektedir. Piyasa dışı faktörler neticesinde oluşan riskler ise sistematik olmayan risklerdir. Bunlar da; yönetim riski, endüstri riski ve finansal risk bileşenleridir (Çevik ve Boran, 2020, s.1740).

2.8.1. Döviz Kuru (Kambiyo) Riski ile Banka Kârları İlişkisi

Bankaların faaliyetlerinin önemli bir bölümü genellikle yabancı para birimleri üzerinden yürütülmekte olup bu çerçevede, bankalar düşük faizli döviz kaynaklarını uluslararası piyasalardan temin ederek bunu ulusal para birimi cinsinden iç piyasaya aktarmaktadırlar. Aynı zamanda, küreselleşme etkisiyle birlikte uluslararası ticaretin ödeme işlemleri de genellikle döviz cinsiyle gerçekleştirilmektedir. Yabancı para

paritelerinin öngörülmeven dalgalanmaları finansal kurumların ekonomik dengesini olumsuz etkileyebilir. Finansal kurumlar, döviz fiyat tehlikesini azaltmak için döviz risk maruzatlarını azaltmaya, yabancı para olarak aktifler ve pasiflerini hasılat ve harcamalarını dengelemeye, riskten korunma, spekülasyon ya da portföy yönetiminin hedefleri doğrultusunda kullanılan mali donanımlar vasıtasıyla zarar azaltma amaçlı strateji gerçekleştirmeye yöntem metodolojilerle yönetmeye çalışmaktadırlar (Şenol vd, 2019, s.102).

Kambiyo riski, döviz kurlarındaki dalgalanmalar nedeniyle yabancı para birimi cinsinden varlıklarını veya borçlarını değerlendirirken karşılaşılabileceği riski temsil edip genellikle uluslararası işlemler veya döviz piyasalarında gerçekleşen değişikliklerden kaynaklanan bir finansal risktir (Ünal ve Altın, 2010, s.3). Kambiyo riski, bankanın döviz üzerinden gerçekleştirdiği işlemlerle ilgili döviz kurlarındaki değişikliklerin, bankanın cari getirisini riske atma potansiyelidir. Kambiyo riski ile döviz mevduatları arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Döviz mevduatları genellikle yabancı para birimlerindeki mevduatları ifade eder ve bu mevduatlardaki artış ve azalışlar, kambiyo riskine maruziyeti etkileyebilir (Ünal ve Altın, 2010, s.5). Bu durum, döviz piyasalarındaki risklerinin yönetmelerini gerektirebilir, bu da hedge işlemleri, vadeli işlemler veya opsiyon sözleşmeleri gibi finansal araçların kullanılmasını içerebilir. Döviz kuru tehlikesinin kökenleri ise döviz kuru, döviz kuru riski, döviz kontrolleri şeklinde ifade edilebilir. Bankalar, ellerinde bulunan yabancı para pozisyonlarından kaynaklanan üç tür riskle karşılaşabilirler (Kaval, 2000, s.251-252);

a) Kur riski, ticari kurumun finansal tablosunda varlık ve yükümlülüklerin eşit ölçüde döviz içermemesi riskidir.

b) Parite riski, ticari kurumun yabancı para birimi konumu nedeniyle finansal tablosunda bulunan farklı dövizlerin karşılıklı piyasa dalgalanmaları olarak tanımlanır.

c) Swap oranı riski, bankaların döviz borsaları haricinde kendi aralarında veya müşterileriyle yaptıkları vadeli işlemlerde vadeli kur ile spot kur arasındaki farkın değişiminden kaynaklanan bir risktir.

d) Referans riski, benzer prosedür yabancı para piyasalarında gerçekleştiğinde süresi sınırlanmış primlerin artması veya azalması durumunu ifade eder.

Yabancı para biriminin belirsizliği, finans kurumlarının mali tablosunu düzenlerken, kaynakların, kullandıkları kredilerin döviz kredileriyle bağlantılı aldıkları hükümleri takiben kur dalgalanması sonucunda finansal zarara neden olabilir. Dolayısıyla öz kaynakların değer kaybetmesine, öz varlık marjinalleşmesine, finansal risk ve kredi riskine işaret etmektedir (Şakar, 2002, s.172).

Döviz kurları bankanın açık pozisyonuna bağlı olarak banka kârlarını farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Açık pozisyon belirli bir anda bankanın sahip olduğu döviz yükümlülüklerinin dövizli varlıklardan fazla olmasını ifade etmektedir. Eğer bankanın açık pozisyonu varsa bunu kapatabilmek için kurların artmaya devam ettiği bir ortamda zarar edecek ve kârlarında azalma meydana gelecektir. Tam tersine bankanın açık pozisyonu yoksa ve pozisyon fazlasına sahipse, başka bir ifadeyle döviz cinsinden varlıkları dövizli yükümlülüklerden fazla ise döviz kurlarının artmaya başladığı bir ortamda bankaların kârlarında artma oluşacaktır.

2.8.2. Faiz Oranı Riski ile Banka Kârları İlişkisi

Yatırım getirisini belirleyen dalgalanmalar, ticari kurumların kaynak maliyetini hazırlamak amacıyla kredi faizlerine dair faiz oranı riskine dayalı gelir kaybı, sermayenin değer kaybı, sermaye oranı düşüşü, finansal likidite akışı riski, nakit akışlarındaki indirgenmiş değer kaybı ve ödeme güçlüğü gibi risklerini ifade eder (Şakar, 2002, s.37).

Durasyon gapı (süre boşluğu), faize duyarlı yükümlülüklerin ağırlıklı ortalama süresi ile faize duyarlı varlıkların ağırlıklı ortalama süresi arasındaki farkı temsil etmektedir. Bu durumda, faiz oranlarındaki değişiklikler nedeniyle bankaların aktifleri ve pasifleri farklı oranlarda etkilendiğinden, bankaların net nakit akışlarının bugünkü değeri değişiyor. Bu bağlamda, bankalar için en uygun seçenek, aktif ve pasifin durasyonlarını eşitlemeye çalışmak gibi görünmektedir. Ancak, bu yaklaşım bankaların risk almada oldukça düşük seviyelerde kalmasına neden olacağından, kârlarının da düşük düzeyde oluşmasına yol açabilir. Bu bağlamda, bir miktar

durasyon boşluğuna sahip olmak, bankaların risk üstlenimini artırarak kârlarını artırabilir (Büberkökü, 2018, s.244).

Ticari kurumların varlıklarıyla yükümlülüklerine katkı sağlayan anahtar bir faktör olan unsur faiz oranı riskidir. Faiz oranlarındaki yükseliş, bankanın mevcut mevduat sahiplerine ödemesi gereken faizi artırarak faiz giderlerini arttırır. Aynı zamanda, yeni mevduat çekmeye çalışan bir bankanın müşterilere ödemesi gereken faizi artırarak maliyetlerini yükseltir. Öte yandan düşük yatırım getirisi oranlarından kaynaklanan kazanç kaybı müşterilerin mevduatlarını çıkarmasını tetikleyen faktör olmakta aynı zamanda potansiyel müşterilerin paralarını daha yüksek getiri sağlayan yatırım alanlarına yönlendirmelerine sebep olmaktadır. Bu durumun yanı sıra, yatırım getirilerindeki marjın azalması, ticari kuruluşların finansal belirsizlik direncini artırma eğilimindedir (Delis ve Kouretas, 2011, s.852).

2.8.3. Kredi Riski ile Banka Kârları İlişkisi

Kredi riski, bankaların kredi portföylerindeki borçluların ödeme güçlükleriyle karşılaşma olasılığını ifade eder. Kredi riski yüksek olduğunda, bankalar temerrütlere karşı rezervlerini artırmak zorunda kalabilir veya daha sıkı kredi koşulları uygulayarak riski azaltmaya çalışabilirler. Ancak, bu durum kârlılığı da etkileyebilir; çünkü daha sıkı kredi koşulları, kredi portföylerinin büyümesini veya faiz marjlarının genişlemesini engelleyebilir. Öte yandan, düşük kredi riskiyle birlikte daha az temerrüt riski, bankaların daha az rezerv ayırmasını ve daha az maliyetli fonlar elde etmelerini sağlayabilir, bu da kârlılığı artırabilir. Ancak, düşük riskli krediler genellikle düşük getirili olabilir, bu da banka kârlılığını azaltabilir. Sonuç olarak, banka kârı ile kredi riski arasındaki ilişki, birçok faktörün bir araya gelmesiyle belirlenir ve bankaların risk yönetimi stratejileri ve piyasa koşulları da bu ilişkiyi etkiler (Sarı ve Konukman, 2021, s.15).

Bankacılık sistemi açısından halen en önemli kâr mekanizması, kullanılan kredilerdir. Özellikle 2023 yılının ikinci çeyreğinden sonra ekonomi yönetiminin almaya başladığı faiz artırımı kararları, bankalar açısından kaynak maliyetini artıran bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte gerek kaynak maliyeti ve gerekse de yaşanan yoğun rekabet bankaları kredi fiyatlamaları konusunda zorlamakta ve kâr marjını daraltmaktadır. Ekonomi yönetiminin almış olduğu parasal

sıkılaştırma kararları da bankaların kredi politikalarını ve risk iştahlarını olumsuz etkilemiştir (Özcan ve Timuray, 2024, s.154).

Alacaklandırılan mevduatın geri ödenmeme tehlikesi, banka müşterilerinin yapmış oldukları kredi sözleşmesinin hükümlerini ihlal ederek taahhütlerini kısıtlı ölçüde ya da bütünüyle belirlenen vaktinde gerçekleştirememe riskini ifade etmektedir. Buna ilaveten ticari kuruluşların üstlendikleri mevduatın geri ödenmeme tehlikesi geleneksel kredi sürecinin ötesinde, bankalararası likidite pazarı prosedürleri, yatırım taahhütlerin onaylanması, pazarlama yatırımı, yabancı para ticareti mal değişimi portföyleri, sabit getirili menkul kıymetler, türev ürünler, futures sözleşmeler, taahhüt ve sorumluluk kredi riski doğuran işlemlerdir (Candan ve Özün, 2006, s.116).

Berrios'un (2013) araştırmasında, bankaların kredi riski, finansal performansları, kârlılık ve riskli borç verilen kalemlerin likidite üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Kovaryans model analizinde performans değişkenleri faiz gelirleri ile faiz giderlerinin orantısal farkı, varlıklardan sağlanan getiriler, öz sermayelerden sağlanan getiriler ile varlıkların nakit akışı gibi değişkenleri içermektedir. Çalışmanın sonuçları, daha az temkinli kredilendirme ve faiz gelirleri ile faiz giderlerinin orantısal farkının olumsuz yönde korelasyonunu göstermektedir. Başka bir ifade ile kredi tahsis sürecinde kredi riski tam olarak hesaplanmadan yapılan kredi tahsislerinin veya bankanın riski iştahı ile kredi riskini yükseltmesi durumunda kârlılık ve performans ölçüsü olarak net faiz marjının düştüğü görülmektedir.

Gizaw vd. (2015) çalışmalarında Etiyopya'daki ticari bankaların kredi riskinin kârlılık üzerindeki etkilerini deneysel olarak incelemişlerdir. 8 ticari bankanın 2003-2014 yılları arasındaki döneme ait verileri kullanılmıştır. Araştırmanın neticeleri, Etiyopya'daki ticari bankaların kârlılığı üzerinde takipteki kredilerin, kredi kayıp karşılıklarının ve sermaye yeterliliğinin önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir. Foos vd. (2010), 1997-2007 dönemini içeren araştırmalarında bankaların risk seviyeleri ile aşırı kredi büyümesi arasındaki bağıntıyı incelemiş ve anormal kredi büyümesinin bankaların kârlılığını azalttığı takipteki kredileri de artırdığı bu yüzden de varlık riskiyle sermaye yeterlilik oranı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı sonucuna varılmıştır.

Bikker ve Vervliet (2017) tarafından yürütülen çalışmada, düşük faiz oranlarının 2001-2015 dönemi ve ABD ticaret bankaları için bankaların kârlılığına ve risk alma eğilimine etkisi analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, düşük faiz ortamının bankaların kârlılığını olumsuz yönde etkilediği, banka performansının yatırım getirisinin geri ödenmeme marjının gerilemesinin daha da sıkıntılı hal aldığı ayrıca beklenmedik kayıpları karşılamak için yeterli mali varlıklara sahip olmama riskiyle alacaklandırılan mevduatların geri ödenmeme riskini olumsuz anlamda etkilediği bulgulanmıştır.

Banka yönetimlerinin etkili bir şekilde kredi riskini yönetmesi, kârlılık performansını büyük ölçüde etkileyebilir. Bankaların, müşterilerinin kredi riskini doğru bir şekilde değerlendirmesi ve bu değerlendirmeye dayalı olarak kredi fiyatlandırması yapması, ayrıca kredi teminatları konusunda etkili bir politika izlemesi; bu sayede verilen kredilerin temerrüte düşme riskini azaltacak ve temerrüt durumunda ortaya çıkabilecek kayıpları en aza indirecektir. Ticari kuruluşların harcamalarının ipotekli alacaklara marjının yükselmesi, varlıklardan sağlanan getirileri düşürmekte, faiz geliri ile faiz gideri arasındaki farkın marjını yükseltmektedir (Atasoy, 2007, s.66).

2.8.4. Likidite Riski ile Banka Kârları İlişkisi

Türk ticari bankalarında likiditenin gerek aktif kârlılığını gerekse öz kaynak kârlılığını negatif yönlü etkileyen bir değişken olduğu görülmektedir. Yeterli likiditenin, diğer bir deyişle bankaların likit varlıklarının artması, kârlılıklarını azaltmaktadır. Artan likidite, bankanın likidite riskini azaltır ve bu nedenle bankalar, kullandıkları krediler üzerindeki faiz marjlarını düşürme eğilimindedirler. Böylelikle bankaların kârlılıkları düşebilmektedir. Bankaların likiditesi ile kârlılık arasındaki ilişkinin dönemsel olarak değişebileceği önemli bir husustur. Ticari bankaların kârlılıklarının likidite ile ilişkisinin yönü kısa dönemde ve uzun dönemde birbirinden farklılaşabilmektedir. Likidite riski, bankalarda özellikle aktifler ile pasifler arasındaki vade uyumsuzluğundan kaynaklanan bir risktir. Bu risk, aktif kalitesinin bozulması, geri dönülmeyen kredilerin artması, donuk aktiflerin çoğalması veya aktiflerin likidite sorunu yaşaması, ipotekli yatırım getirilerinde gerileme, getirilerin gerilemesi, mevduat kaçışları, finansal buhranlar gibi nedenlerle

aktiflerin finansman ihtiyacının ortaya çıkması ve bu bağlamda nakit ödemelerini ve taahhütlerini yerine getirememesi riskini içermektedir (Şakar, 2002, s.209).

Ticari bankaların kârlılıklarını etkileyen birçok faktörden biri likidite durumlarıdır. Risk ve kârlılık arasında doğrusal bir ilişki olduğundan, bankaların likidite riskleri arttığında kârlılıklarının da artması beklenir. Fakat ticari bankaların likiditesini azaltmak, daha az likit varlıkla çalışmak ve günlük nakit ihtiyaçlarını karşılamak konusunda sorunlar yaratabileceğinden bu iki uçlu hassas dengeyi iyi yönetmek önemlidir. Diğer yandan, aşırı likidite oluşması da bankanın kârlarında azalmaya neden olabilir. Bu sebeple ticari bankalarda likiditenin yönetimi, aktif-pasif yönetimi çerçevesinde günlük olarak izlenmesi gereken bir faaliyettir. Bankalar, kısa vadeli fonları toplar ve bunları ileriye dönük ve kalıcı şekilde pazara sunarlar. Anında paraya çevrilebilirlik riski, finansal taahhütleri ödeyememe olasılığını ifade eder (Altıntaş, 2017, s.111). Burada banka için kritik olan nokta bankanın likidite ile kârlılık arasında bir tercih yapmasıdır. Banka, kredi miktarını belirli bir seviyeye çıkardığında ve likit varlıklarını nakit olarak kullanarak, daha fazla kâr elde etme ve kazanç sağlama eğilimindedir. Fakat bu durumda, likit varlıkların azalmasıyla birlikte, belirli yükümlülükleri veya alacaklılara olan ödemeleri hemen gerçekleştirmede zorluk yaşayabilir. Bu iki durumu etkili bir şekilde dengeleyebilen bankalar, kârlılıklarını artırma eğilimindedir (Ünal, 2008, s.20).

Bankacılık sektöründe portföy yönetimi esnasında en iyi denge noktasını bulmayı hedefleyen hemen nakde çevrilebilir varlıklar, rantabilitenin belirsizlikle koordineli olması önem arz etmektedir. Çünkü ticari bankalar, kâr amacı güderken, varlıklarını sürdürmek için öz sermaye yerine ödünç alınan fonları kullanmaktadırlar. Tasarrufların kredileri geri çekmesi durumunda bunların geriye ödenebilmesi için likidite hayati öneme sahiptir (Büyükağaoğlu, 2011, s.10).

Banka kârlılığı ile likidite arasında genel olarak ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple, kâr amacı güden bir bankanın aşırı miktarda likit varlık bulundurmaması önemlidir. Bir bankanın varlıklarının ortalama likiditesi arttıkça, bu varlıkların getirisinin düşmesi beklenir. Bununla birlikte, bankalar, mevduat çekimlerini ve yeni kredi taleplerini karşılamak adına daha fazla likiditeye sahip olmak durumunda kalabilirler. Bunun yanı sıra anlık likidite ihtiyacını karşılamak için anlık likidite fonlarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu kısıtlamaların kaynakları ticari kuruluşların spesifik oranda hemen nakde çevrilebilir fonları veya

likiditesi yüksek varlıklar bulundurmasını gerektirmektedir. Kârlılık ile hemen nakde çevrilebilir varlıkların olumsuz anlamdaki korelasyonu, söz konusu bankaları en uygun seviyesini araştırmaya yönlendirmektedir. Bankaların kârlılığını yükseltebilmesi amacıyla operasyonel nakde çevrilebilir varlıkları saptaması, etkin nakit yönetiminin neredeyse günlük yapılması gerekmektedir (Fırat, 2008, s.9).

Likidite yönetiminde esas ilke; bankanın olası tüm durumlarda yükümlülüklerini yerine getirebilme yeteneğini sürdürerek net nakit açığı yaşamamasını temin etmektir. Likidite yönetiminde, bankanın güvenliği ve kârlılığına dikkat etmesi önemlidir. Mevcut olarak yeterli likit varlık bulundurmamak, likidite riskini azaltabilir. Ancak, aşırı likiditenin de beraberinde alternatif maliyetleri getirebileceği unutulmamalıdır (Jones, 2007, s.36).

Likidite riski, piyasa riski yanında aktiflerin niteliklerinden de kaynaklanabilir. Bu bağlamda önemli olan, bankanın nakde dönüş sırasında karşılaşılabileceği potansiyel kayıplara dikkat etmektir. Nakde dönüş sırasında likit varlıkların büyük iskontoya uğraması istenmeyen bir durumdur. Bankaların genellikle kısa vadeli nakit ihtiyaçlarını karşılamak üzere bulundurdıkları dönen varlıklar, yüksek likiditeye sahiptir. Bu nedenle, bu varlıklar genellikle sorunsuz bir şekilde ve minimum zararlar nakde dönüştürülebilir. Ancak duran varlıklar genellikle kolaylıkla nakde dönüştürülememekte ve bu dönüşüm sürecinde daha fazla değer kaybına uğramaktadırlar (Şimşek, 2014, s.10).

2.9. TİCARİ BANKALARIN KÂRLILIĞINI ETKİLEYEN DIŞSAL FAKTÖRLER

Ticari bankaların kârlılığını etkileyen dışsal (makro) değişkenler, döviz kurları, faiz oranları, enflasyon oranları, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (ekonomik büyüme) gibi makroekonomik göstergelerdir. Bu dışsal değişkenler bankaların kontrol edemedikleri ancak korumaya çalışabilecekleri makroekonomik oluşumlardır.

Bankalar üstlendikleri ekonomik fonksiyonlar açısından milli gelir sistemleriyle ekonomik maliyet yapıları esas öğeleri içerisinde bulunmaktadır. Kurumsal finansal kuruluşlar özellikle ekonomik sistem içinde finansal arz ve talepleri buluşturma açısından son derece önemli bir rol üstlenmektedir. Ticari bankalar genellikle aracılık mevduat toplama faaliyeti gibi başlıklar altında küçük

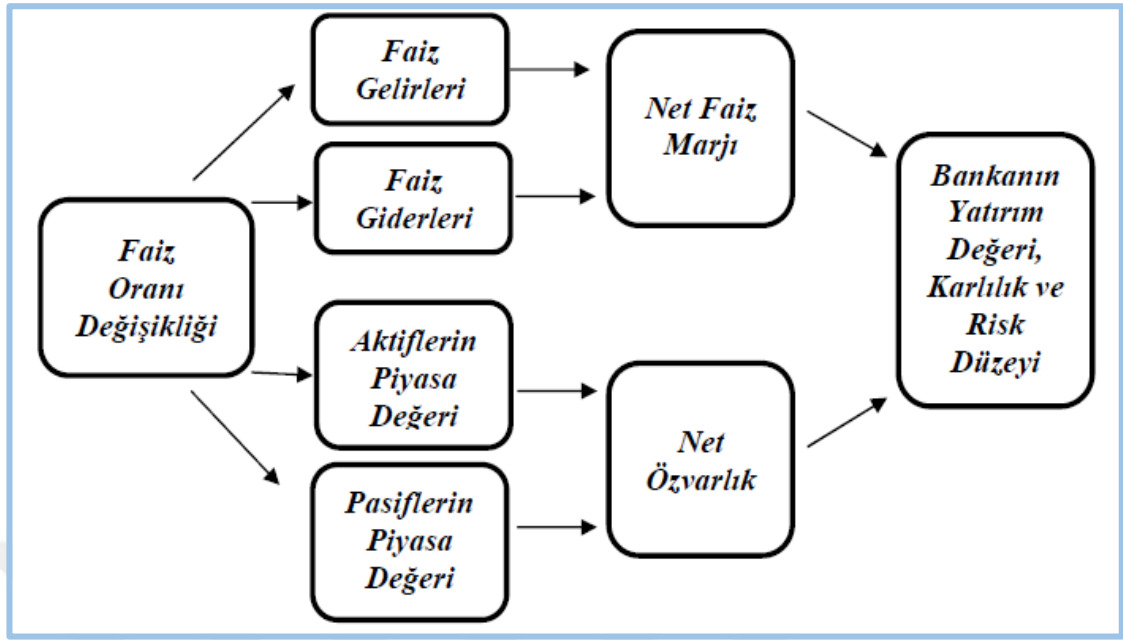
miktarlarda ve kısa vadeli fonları toplayarak, bu fonları finans mühendisliği kapsamında geliştiren çeşitli finansal yöntemler aracılığıyla uzun vadeli kaynaklara dönüştürerek ticaretin gelişimine katkı sağlamaktadır. Ticari bankaların bütün bu fonksiyonları nazar alındığı zaman sağlıklı bir ekonomik sistemin oluşturulabilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için iyi organize edilmiş sağlıklı ve güçlü bir bankacılık sistemi oluşturulması gereklidir. Özellikle kırılgan ve hassas ekonomilerde bankacılık sisteminin çok daha güçlü olmasına gerek vardır. Ekonomik konjonktürün küresel olarak dalgalanma gösterdiği ve bilhassa kriz dönemlerinde ekonomilerin dengede kalabilmesi para piyasasının temel aktörü olan bankacılık sisteminin güçlü olmasına bağlıdır (Sevim ve Eyüboğlu, 2016, s.212).

2.9.1. Faiz Oranları

Faiz oranları, ödünç alınan ve verilen fonların fiyatını belirlemektedir. Faiz oranları faiz oranı riskinin temel kaynağı olup aynı zamanda bankaların kârlılığını ifade eden net faiz marjının en önemli bileşenidir. Dolayısıyla banka kârları ile doğrudan ilişkilidir. Kredi piyasalarındaki rekabetin artması, faiz oranlarının düşmesine neden olmaktadır. Bu durum, banka yönetiminin kredi fiyatlandırma politikalarını olumsuz etkileyebilir. Bu bağlamda, kredi riskini başarılı bir şekilde yöneten ticari kuruluşlar yatırım getirilerini yükselterek müşterilere aktarabilmektedirler. Sonuç itibarıyla yükselen kâr payı marjları ticari kurum verimliliğini arttırabilmektedir (Trujillo-Ponce, 2013, s.561).

Faiz oranlarının düzeyi, piyasada ödünç verilebilir fonların arzına ve talebine, piyasadaki beklentilerine, Merkez Bankası'nın izlediği para politikalarına, nakit dolaşımı miktarındaki değişmelerle paraya çevrilebilirlik şartlarını temel alarak saptanmaktadır. Dolayısıyla, bankanın kâr payı rasyosu seviyesine izole bir odaklanmanın mümkün olmadığı, ticari kurumun kâr payı belirsizliğini ortadan kaldırmanın ya da faiz oranı riskinden etkilenmemenin zor olduğu anlaşılmalıdır. Ticari kurumun kâr payı rasyosu hassasiyetinin seviyesi, ticari kurumun büyüklüğünü kâr-zarar tablosuyla finansal durum tablosu yapısına, riskten korunma, spekülasyon ya da yatırım yapmak için kullanma yoğunluğu ile çeşitliliği aracılığıyla saptanmaktadır (Mammel, 2011, s.283).

Şekil 1. Faiz Oranlarındaki Değişmelerin Banka Kârlarına Etkileri

Kaynak: Rose ve Hudgins, 2005: 198.

Şekil 1’de görüldüğü gibi faiz oranlarındaki değişim mevduat faiz oranlarını ve kredi faiz oranlarını etkileyerek faiz giderine veya faiz gelirine neden olmaktadır, bu da hem bankalarla yatırımcıların hem de bireylerle şirketlerin karşılaştırılmasını yapan mali oranı ifade etmekte olup neticede banka kârlılığını etkilemektedir. Faiz oranlarındaki değişim ikinci olarak aktiflerin ve pasiflerin piyasa değerlerini de etkilemekte ve net öz varlık değeri bundan etkilenmektedir.

2.9.2. Döviz Kurları

Piyasaların küreselleşmesi, beraberinde ticari kuruluşlarla çok sayıda coğrafyada hizmet vermeye başlamış artan dış ticaretle birlikte bu ülkelerin paraları kullanılmaya başlanmıştır. Bu sebeple bankalar çok farklı döviz türleriyle işlem yapmaktadırlar. Bankalar dövizden önemli kârlar elde etmekle birlikte, dövizle olan ilgilerinde de artma olmuştur. Diğer taraftan dövizli işlemler riski de beraberinde getirmektedir. Bankalar döviz işlemlerinden ciddi getiriler sağlayabilirler, ancak mali kayıplar da yaşayabilirler (Şimşek, 2014, s.18).

Yabancı para paritesi; bir coğrafyanın parasının farklı coğrafyanın parası cinsinden fiyatına denir. Döviz kurlarının belirlendiği piyasa zorlu bir düzen içerir. Döviz kurlarını etkileyen çeşitli etmenler bulunmaktadır. Merkez Bankaları

tarafından yürütülen moneterya politikaları, hükümetler tarafından uygulanan maliye politikaları, uygulanan döviz kuru sistemi, kambiyo pazarı dinamikleri, global yatırım hareketleri, makroekonomik eşitsizlikler, uluslararası pazarlama stratejileri ve önlemleri yabancı paranın teklif ve taleplerini belirleyen etmenlerdir (Levinson, 2014, s.27-31). Söz konusu dinamik etkenlerin farklılaşp varyasyon göstermesi onların verilerinin volatilitesi döviz kurlarındaki riski yukarıya çıkartmaktadır.

2.9.3. Enflasyon

Türkiye'deki 2000'lerin başlarında ve ortalarında, özellikle 2001 ekonomik krizi sonrasında, yüksek enflasyon oranlarında iken 2010'ların başlarından itibaren enflasyon oranları daha istikrarlı bir seyir izlemişti. 2020'lerin başlarında ise yeniden artış göstermişti. Türkiye'deki enflasyon grafiğı, ekonomik ve politik koşulların değişmesine bağılı olarak dalgalanmıştır ve enflasyonla mücadelede çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır, bunlar arasında döviz kuru dalgalanmaları, dış ticaretteki dengesizlikler ve politik istikrarsızlık yer almaktadır. Enflasyonun istikrarlı bir şekilde kontrol altına alınması, ekonomik büyüme ve refahın sürdürülebilirliğı açısından önemlidir (Tunalı ve Eröna, 2016, s. 1422).

Enflasyon, tüketici fiyat endeksinin sürekli bir artışını ifade eder. Bankaların aktif ve pasif yapıları diğerk işletmelerden farklı olduğı ve daha çok parasal ağırlıklı olduğı için enflasyondan farklı şekillerde etkilenmektedirler.

Enflasyon bankanın faiz ve vergi öncesi kârlarla faaliyetlerini yürütmek için yaptığı harcamalara öz nitelikleri bakımından katkı sağlamıştır. Ticari kuruluşun maliyetlerinin hiperenflasyonu, enflasyon ve finansal kurum kârlılığı arasındaki ilişkiyi belirleyen önemli bir faktördür. Banka yöneticilerinin enflasyon rasyosunu isabetli tahmin edememesi, bankaların kredi faiz oranı belirleme sorunlarına yol açabilir. Öngörülemeyen enflasyondan ötürü banka faaliyetlerine ait maliyetlerin gelirlerle karşılaştırıldığında daha hızlı bir şekilde artması, kârlılığı olumsuz bir şekilde etkileyebilir. Tersine durumda, yöneticiler faiz oranlarını enflasyona bağılı olarak kârlarını artırabilirler (Dietrich ve Wanzenried, 2014, s.1-18).

Enflasyon, banka kârlılığının makroekonomik belirleyicilerinden biri olarak, bankaların gerçekte düşük olan kârlarını maskeleymektedir. Başka bir ifadeyle enflasyonist bir ortamda banka kârlarının bir kısmı fiktif kârlardan oluşmaktadır.

Fiyatların sürekli yükseliş i ticari kurumların bilânçolarının aktifini ve pasifini aynı şekilde etkilememektedir. Aktifin ve pasifin parasal-parasal olmayan dağılımına göre enflasyonist ortamda satın alma gücü kazanmakta ya da satınalma gücü kaybetmektedirler. Diğer taraftan, makroekonomik istikrarsızlıklar, bilhassa hiperenflasyon bankacılık sektöründe belirsizliğı artırırken, para ikamesini hızlandırmakta dolarizasyon denen süreci başlatabilmektedir. Türkiye özelinde görülebileceğı gibi, yüksek enflasyon ve kamunun artan borçlanma ihtiyacı, bankaların yurtdış ından daha uygun maliyetli kaynakları elde etmelerini sağlayarak, bu kaynakları kullanarak kamu açıklarını finanse etmeyi kârlı ve çekici hale getirmektedir. Buna bağı lı olarak, sistemdeki etkinlik azalan düzeydeyken bile, yatırım getirisi oranının artan düzeydeki katkısıyla getiri artmaktadır (Kaya, 2001, s.6).

Bourke (1989), maliyet yönlü sürekli fiyat artış ını kullanarak, banka kârlılığ ındaki değı ş imi genel fiyat seviyesindeki sürekli artış ıla açıklamaya çalış mıştır. Baş ka bir ifadeyle eğer bankalar, faaliyet giderlerini aş an gelir elde etmek amacıyla faiz oranlarını düzenleyebiliyorsa ve enflasyon önceden tam olarak ö ngörülebiliyorsa yüksek enflasyonun banka kârlılığ ını artıracakğı belirtilebilir. Bourke'nin çalış masıyla birlikte Molyneux ve Thornton'un araştırmaları incelendiğ inde, genel fiyat seviyesindeki sürekli artış ın banka kârlılığ ı üzerinde olumlu anlamda ilişkisinin bulunduğ u gözlemlenmiştir (Molneux ve Thornton, 1992, s.1178).

Ö te yandan enflasyonun neden olduğ u gelir kayb ı, bireylerin kredi borçlarını ö deyememe riskini artırırken, bu durumun aynı zamanda bankaların sorunlu kredi miktarının artmasına sebep olması ö ngörülmektedir. Erb, Harvey ve diğ erleri tarafından yapılan çalış maya göre, bazı coğ rafyalarda sürekli fiyat artış ının sonuçlarının dinamik veriler, statik veriler ve panel veriler ile değ erlendirilmesi, ö te yandan genel fiyat düzeyindeki sürekli artış ın alacaklandırılan mevduatın geri ö denmeme riskine karş ı anlamlı bir korelasyonun olduğ u net bir şekilde tespit edilmiştir (Erb, Harvey, v.d., 1995, s.37).

2.9.4. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) Büyüme Hızı

Brüt yurtiçi kazanç ya da ulusal gelir olarak da bilinen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), bir ülkenin yerleşik nüfusu tarafından gerçekleştirilen yıllık üretim hacmiyle belirlenen ve nominal milli hasıla ile karakterize edilen genel sonuçtur. 1990'ların başlarından itibaren, bir ülkenin vatandaşlarının gelirini temsil eden GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla), küreselleşmenin artması ve üretim faktörleri ile sermayenin ulusal sınırları aşması sonucunda, makroekonomik analizlerde odak noktası yerine, ülke içinde üretilen Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya (GSYİH) doğru bir değişiklik göstermiştir. GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) büyüme oranının dağılımı üzerine yapılan analizler, yüksek reel büyüme gösteren ülkelerde bankaların varlıklardan sağladıkları getirilerinin artan düzeyde olduğunu göstermektedir. Ekonomik genişlemenin ivme kazanması bankacılık sektörünün iş hacmini genişleterek, bankaların kârlılığını pozitif yönde etkilemektedir (Atasoy, 2007, s.46).

Refah artışının sağlıklı ve pozitif seyrinde olması, borçlu kişilerin yaşam standartlarında yükselmesinin yanı sıra, tüketicilerin finans kredisi taleplerinde artış göstermesine sebebiyet verebilir. Neticede borçlanma talebindeki artış eğilimiyle birlikte artan tahsilat kapasitesi, bankaların getirilerini katlayabilir. Aksi halde, finansal koşulların kötüleşmesi, ticari kurumların borçlanma portföylerinin güç kaybetmesine ve ek karşılıklar ayrılmasına yol açarak bankaların kârlılıklarının negatif olarak etkilenmesine neden olur (Trujillo-Ponce, 2013, s.663). Bu nedenle, ülkedeki iktisadi genişlemenin ticari kurum kârlılıklarına olumlu yönlü katkısı olduğu saptanmıştır.

2.9.5. Sektörel Değişkenler

Pazar payı, ticari kurumların getirisine katkı sağlayan rekabetçi bir konumda makroekonomik faktörlerdendir. Pazar payı, pazarda faaliyet gösteren ticari kuruluşların varlık büyüklüğünün gayri safi yurtiçi hasılaya yüzdesidir. Söz konusu oranla ticari kurumların varlık büyüklüklerinin gayri safi yurt içi hasıla ile ilişkisi ve etkileşimi tanımlanarak ticari kurumların varlıklardan sağlanan getirilerinin katkılarını bulgulamak amacıyla analiz edilmektedir. Pazar hakimiyeti, bankacılık faaliyetinin gelişme düzeyiyle bankaların ekonomik katkısının subjektif değerini ifade etmektedir (Gülhan ve Uzunlar, 2011, s.346).

Pazar payı dağılımı ve rantabilitenin bağlantısı, sektördeki yoğunlaşma düzeyine dikkat çeken belirgin bir etkidir. Yoğunlaşma oranı, tipik olarak sektörde faaliyet gösteren dünya çapındaki önde gelen finans kuruluşların toplam varlıklarının, çeşitli otoritelere hizmet veren ticari kurumların toplam varlıklarına oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. Bir bankanın sektördeki payı arttıkça kârlılığının da artması beklenmektedir (Güngör, 2007, s.45).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIĞIN BİLANÇO YAPISI, AKTİF KALİTESİ VE LİKİDİTE İLE OLAN İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ VE ÖRNEK BİR UYGULAMA

Çalışmamızda birinci bölümde; Türk Bankacılık Sistemi ve Bankacılık faaliyetlerinden, bankacılığın tarihsel gelişiminden, ikinci bölümde ise, ticari bankalarda kârlılık göstergeleri, bilanço yapısı, aktif kalitesi, likidite, sermaye yapısı, bankacılık risklerinin kârlılık ile ilişkileri ele alınmıştır.

Ticari bankaların kârlılığı, bilanço yapısı, aktif kalitesi ve likiditesi bankaların genel sağlığına ve performanslarına etki eder. Bu unsurlar arasındaki dengeyi sağlamak için stratejiler geliştirmek bankaların sürdürülebilir bir şekilde kârlı olmasına olanak sağlar.

Bu bölümde ulusal ve uluslararası literatür taraması ardından, Türkiye’deki literatürde Ticari Bankalarda kârlılık çalışmaları ve çalışmanın analizi işlenecektir.

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Ulusal ve uluslararası anlamda bankaların kârlılığını etkileyen faktörlere odaklanan birçok çalışma bulunmaktadır. Kârlılığı etkileyen faktörleri belirlemek için, bir dizi ampirik çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalarda bir ülkeye odaklanılırken, bazıları da birden fazla ülkeleri karşılaştırmanın yanı sıra mevduat odaklı finansal kuruluşların getirisini saptayan etkenler, hem içsel hem de dışsal olarak incelenmiştir.

Ticari kurumlar bazında getiri odaklı banka performansının analizine dair yapılan pratik araştırmalarda genellikle; sermaye, verimlilik artışı, kredi riski, işletme giderleri yönetimi, şirket büyüklüğü, sahiplik yapısı (yabancı veya yerli olma durumu), pazar payı, büyüme oranı, iş döngüsü, enflasyon oranı, enflasyon beklentileri, bütçe açığı, reel faiz oranı, vergi oranı ve piyasa değeri gibi makroekonomik faktörlerin incelendiği gözlemlenmektedir. Öte yandan, bu araştırmalarda, finansal tablo kalemlerinden olan mevduatların toplamı, kredilerin

toplamı, değerli kağıt portföyü, menkul değerler portföyü, varlık portföyü varlık toplamı dahilindeki oranlarının içsel belirleyiciler olarak seçildiği çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Gündoğdu ve Aksu, 2011, s.245).

Gerek Türkiye gerek dünya çapında hizmet sunan ticari kurumların getiri durumlarını araştıran çalışmaların sonuçları, dönemsel değişim derecesine bağlı olarak çevresel etkiler, ülkedeki düzenlemeler gibi değişiklik gösterebilmektedir. Lakin, bu çalışmalarda, genellikle kârlılığı tanımlamak amacıyla kullanılan bağımsız değişkenlerin varlıklardan sağlanan getiri, net kârın öz sermayeye oranı, faiz gelirinin faiz giderinden çıkartılıp toplam varlık tutarı oranı gibi ortak ölçüler olduğu gözlemlenmektedir.

Ülkemizde literatürde ticari bankaların kârlılığına odaklanan çalışmaların büyük bir kısmında, kârlılığı etkileyen faktörlerin banka üzerindeki etkisi (içe dönük faktörler-dışa dönük faktörler) ile bağıntısı ifade edilmiştir. Türk bankacılık sektörüne yönelik araştırmalar, içsel ve dışsal değişkenlerin bankaların kârlılığı üzerindeki etkilerini incelemekte olup, bu konuda birçok çalışma bulunmaktadır. Bu kapsamda aşağıda ilk olarak uluslararası literatürde yakın tarihlerde gerçekleştirilmiş bahsi geçen araştırmalar ile bulgularına yer verilecek, arkasından ulusal alanyazından yakın tarihlerde yapılmış mevzubahis araştırmalar ve bulgularına yer verilmiştir.

3.2. ULUSLARARASI LİTERATÜR TARAMASI

Bu konuda yapılan en eski araştırmalardan bir tanesi de Amerika'da 1966 yılında Hester ile Zoellner aracılığıyla yapılmıştır. Araştırma kapsamında, ticari kurumlar varlık ve yükümlülük yapılarının yatırımın elde ettiği toplam gelirden giderleri çıkartıldıktan sonra kalan miktarına katkıları incelenmiş ayrıca ticari kurumların bankaların varlık ve yükümlülük yapılarındaki farklılıkların yatırımın elde ettiği toplam gelirden giderleri çıkartıldıktan sonra kalan miktara katkıda bulunulduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hester ve Zoellner, 1966, s.372-386).

Boyd ve Runkle (1993), 1972-1990 yılları arasında, mevduat kabul eden finansal kurumların getirisini değerlendirmek amacıyla, pay senedi fiyatlarına başvurmuştur. Araştırmalarında, Amerika'daki ticari kurumların varlıklardan sağlanan getirisinin finansal kuruluşun hacimleriyle bağıntılı olarak ters yönde

etkilendiği bulgulanırken, banka büyüklükleri ile yüksek borçlanma düzeyinin olumlu yönde etkilendiği tespit edilmiştir.

Berger'ın (1995) araştırmasında, 1983-1989 dönemine ait datalarla, Amerikan ticari finansal kurumların, sermayeleri ile öz kaynaklardan sağlanan getirileri arasında olumlu bir etkileşim bulgusu ortaya konmuştur. Söz konusu tespitin, ticari finansal kurumların kazançlarındaki belirgin istikrarsızlığının geniş bir kısmı, kârların paylaşılmadığına dair varsayımı, elde edilen bulgularla doğrulanmıştır. Berger ve Mester (1997) çalışmalarında bankaların etkinlikleri arasındaki farkın nedenlerini araştırdıkları çalışmalarında, yüksek borçlanma düzeyine (finansal kaldıraç oranına) sahip olan ticari finansal kurumların getirisi bakımından başarılı bir performans sergilediğini tespit etmişlerdir.

Berger ve Pati (2006), bankacılık sektöründe gerçekleştirdikleri çalışmalarda, temsilci maliyetleri hipotezini test ettikleri sonucuna ulaşmışlardır; bu çalışmalarda, mali kuruluşlardaki aşırı kredi seviyesi yada sermaye oranının düşük olmasının artan kârlılık getirisiyle bağıntılı olduğunu saptamışlardır (Berger ve Patti, 2006, s. 33).

Demirgüç ile Kunt ve Huizinga (1999) çalışmalarında, 1988-1995 yıllarına dair, seksen farklı ülkedeki araştırmalarında, bankacılık sistemlerinin kârlılığına değinilmiş, kalkınma aşamasındaki ülkelerdeki yabancı bankaların daha yüksek kâr marjına sahip olduğu tespit edilmiştir. Büyük sermaye yoğunluğuna sahip bankaların ise genellikle daha yüksek kâr marjlarına sahip olduğu, yüksek sektör yoğunluğuna sahip ülkelerde bankaların genellikle daha düşük kâr elde ettiği ve enflasyonun banka kârlarını artırdığını belirlemişlerdir. Öte yandan 2000 yılında yapılan bir çalışmada banka kârlarının yüksek olması bir ülkede hisse senedi piyasasının gelişmemiş olmasına bağlanmıştır.

Ticari bankaların gelir-gider yapısının banka kârları üzerindeki etkisi doğrudan görülebilir. Ticari bankaların kârının bir unsuru olarak kabul edilen faiz oranı farkı, faizden elde edilen kazancın borçlanma maliyetinden çıkarılmasıyla kabul edilir. Diğer taraftan faiz dışı gelirler ve faiz dışı giderlerin de banka kârlılıkları üzerindeki etkisi oldukça önemli boyutlara ulaşabilmektedir. Barajas, Steiner ve Salazar (1999) bankacılık sisteminin kârlılık performansının değerlendirildiği alanyazın araştırmasında, Kolombiya'da mali piyasaların serbestleşmesinin bankaların net faiz marjlarına katkıları incelenmiştir. Bu bağlamda, banka kârlılığındaki değişimlerin, gerçekleştirilen reformlar sonrasında bankaların kredi kalitelerinin artmasından

kaynaklandığı gözlemlenmiş olup bununla beraber mali piyasaların serbestleşmesinin akabinde net faiz marjlarında azalma belirtilerine rağmen, diğer etmenlerin de net faiz marjını etkileyebileceği gözlemlenmiştir.

Ben ve Goaied (2001) tarafından yapılan araştırmada, 1980-1995 aralığında, Tunus mali kurumları hedef alınmış, varlıklara nazaran yatırım hesaplarının sayısında artış gösteren finansal kurumların daha etkin bir performans sergiledikleri, çalışanlar ve toplam sermayenin net gelire oranını geliştirmeye yönelik çalışmaları sonucuna varılmıştır. Ben Naceur (2003) araştırmasında, varlık büyüklüğü ile toplam aktiflerin net faiz gelirine oranının ters yönde bir korelasyonun bulgusuna ulaşılmış, büyük çaplı ekonomik faktörlerden olan fiyat düzeyindeki artış ve ekonomik gelişme rasyoları, toplam faiz gelirinin toplam faiz giderinden çıkartılıp toplam varlık tutarına oranı ile renditesi üzerinde tespit edilebilir bir katkısının bulunmadığı saptanmıştır.

Guru vd.'nin (2002), Malezya'da 1986-1995 yılları arasında, bankalar üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, etkin harcama yönetiminin yüksek banka kârlılığında en önemli belirleyicisi olduğunu göstermiş buna ek olarak fiyatlar genel düzeyi artışının etkinliğinin ticari kurumlarda pozitif anlamda katkı sağladığı bulgulanmış, faiz rasyolarının artan düzeyde olması ticari kurumların renditesinin azalan düzeyde olmasıyla ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Jiang vd. (2003b) çalışmasına göre, Hong Kong bankacılık sektörünün bankaya özgü unsurlar arasında operasyonel etkinliğin en önemli açıklayıcı faktör olduğu bunun yanı sıra Hong Kong mali hizmetler alanının renditesinin değer kaybına oldukça hassasiyet gösterdiği ifade edilmiştir. Gerlach v.d.(2005)'de tıpkı Jiang ve ekibi gibi Hong Kong ticari kurumlar hakkındaki araştırmalarında, farklı büyüklükteki bankaların, banka özel değişkenlerinden farklı şekillerde etkilendiğini anlamak için küçük, orta ve büyük ölçekte makroekonomik sınıflandırmaların kullanılmasıyla ilgili bir anlayış oluşturmuşlardır. Bu bulgular neticesinde, normal ekonomik şartlarda, küçük finansal kurumların net faiz marjlarının üstün olduğu öte yandan takipteki kredilerin ise büyük bankalara oranla daha az reaktif tepki gösterdiğini belirtmişlerdir.

Naceur (2003) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, 1980-2000 aralığında, Tunus bankacılık sektöründe bankacılığa ait değişkenler panel veri analizi yöntemi kullanılarak, makroekonomik ile mali yapısının verilerinin faiz oranı net marjının

varlık kazançlarına karşılığı incelenmiştir. Araştırma bulgularının nihayetinde, öz kaynakların, yönetim harcamaları ile kredi portföyü rasyosunun artmasıyla ticari kurumların renditesine pozitif anlamda katkıda bulunduğu gösterilmiştir. Öz kaynaklar oranının artış göstermesi, bankaların yabancı kaynaklara olan bağımlılığını ve sermaye maliyetini düşürerek kârlılık performansının da artışa neden olabileceği değerlendirilmiştir. Çalışmanın, fiyat düzeyindeki artış koşullarında, konsantrasyonun artışının kârlılığı olumsuz etkilediği ve banka giderlerinin gelirlere oranla daha çok arttığı gibi bulguları da bulunmaktadır.

Jiang, Tang, Law ve Sze (2003b), son iki on yılın başlarına ait, Hong Kong ticari kuruluşların verilerinden yararlanarak, makro göstergeleri, banka aktif kârlılığını belirlemek için gerçekleştirmişlerdir. Mikro düzey belirleyiciler olarak varsaydığımız, faizsiz harcamaların varlık rasyosu, toplam hasılanın faizsiz gelir rasyosu, kredi karşılıklarının kredi toplamına oranı ve vergi oranları gibi etmenler anlamlılık taşıyan faktörler olarak saptanmıştır. Etkin bir şekilde faaliyet gösteren ve gelirlerini çeşitlendiren bankaların, operasyonel anlamda kârlılıklarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Kârlılık ile fiyat seviyesindeki artış, reel faiz oranı ve büyüme oranı gibi makro değişkenlerle olumlu anlamda ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Buna ek olarak yerli bankalar ile önemli finansal kuruluşların kâr elde etme açısından nispeten zayıf olarak belirlendiği saptanmıştır.

Kosmidou'nun (2008) çalışmasında, 1990-2002 yılları arasında 23 Yunan bankasının performansının içsel-dışsal belirleyicileri, Avrupa Birliği finansal entegrasyon sürecinde analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda ulaşılan bulgular, banka maliyet oranlarıyla bağlantılı olarak yalnızca makroekonomik ve finansal yapı değişkenleri modele dahil edildiğinde, yüksek aktif kârlılığının ve banka büyüklüğünün banka performansını olumlu bir şekilde etkilediği gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra kârlılık üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirtilen faktör, gayrisafi yurt içi hasıladaki değişim olup enflasyon ve banka yoğunlaşmasının kârlılık üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu ifade edilmiş, para arzı değişkeninin ise kârlılık üzerinde etkili olmadığı belirtilmiştir.

Wu ve diğerleri (2007) tarafından yapılan araştırmada, Çin'deki 14 bankanın verilerini kullanarak gerçekleştirilen araştırmada, bankanın yaşıyla büyüklüğü arasında aktif kârlılık ile ters yönlü bir ilişki olduğu saptanmış olup parasallaşma politikasının da aktif kârlılık üzerinde pozitif etkileri olduğu saptanmıştır.

Athanasoğlu ve ekibi (2008), 1985-2001 yılları arasında Yunanistan'daki bankalar üzerinde yaptıkları araştırmada, banka kârlılığını finansal kuruluş dinamikleri, sektörel dinamikler ve büyük çaplı ekonomik dinamikler olmak üzere 3 farklı klasmanda inceledikleri bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Sermaye büyüklüğü ve işgücü verimliliğindeki artışın rantabiliteyi pozitif anlamda etkilediği, işletme harcamalarında da negatif anlamda etkisinin bulunduğu gözlemlenirken, aktif büyüklüğünün ise kârlılığı etkilemediği belirlenmiştir. Araştırmada, bankacılık performansının iyileşmesine enflasyon ve ekonomik döngünün pozitif anlamda katkı sağladığı öte yandan sektör yoğunluğunun herhangi bir etkisi olmadığı bulgulanmıştır. Yunanistan'da gerçekleştirilen başka bir çalışmada, Kosmidou (2008) gayrisafi milli hasıladaki (GSMH) büyüme ile getiri arasında pozitif bir ilişkinin olduğu enflasyon ile ise negatif bir ilişkisi bulgulanmış buna ek olarak aktif getirinin, düşük maliyetli ve yüksek sermayeli bankalarda daha yüksek seviyede bulunduğu gözlemlenmiştir.

Hutchison ve Cox (2007) tarafından ABD'de yürütülen başka bir çalışmada, 1983-1989 ve 1996-2002 yılları arasında, bankaların öz sermaye kârlılıklarıyla finansal kaldıraç oranları arasında pozitif anlamda bağlantılı olduğu, varlıklardan sağlanan getiri ile kaldıraç oranının ise negatif anlamda bağıntısı saptanmıştır.

Sufian ve Habibullah (2009) isimli araştırmacılar, Bangladeş'te 37 mevduat bankalarının 1997-2004 arasındaki verilerini kullanarak, bankaların performansını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Bu incelemenin bağımlı değişkenleri, varlıklardan sağlanan getiri, öz kaynaklardan sağlanan getiri ile faiz kazancı yüzdesi iken bağımsız değişkenleri ise, paraya çevrilebilirlik riski, kredibilite riski, faizsiz giderlerin varlık oranı, varlık büyüklük oranı gibi finansal kuruluşlara ait performans göstergeleri şeklinde bulgulanmıştır. Değerlendirme bulgularına dayanarak, paraya çevrilebilirlik riski, kredibilite riski, faizsiz giderlerin varlık oranının mali kuruluşların verimliliğinde pozitif yönde katkı sağladığı gözlemlenmiş ve doğrulanmış faizsiz kazançların ise finansal kuruluşlarla ilgili performans ölçütleri üzerinde negatif anlamda katkıda bulunduğu vurgulanmıştır. Öte yandan varlık büyüklüğünün kârlılık ölçütleri ile ilişkisel durumunu analiz eden sonuçlar göz önüne alındığında, varlık büyüklüğü, aktiflerden sağlanan getiri ile faiz getirisinin olumlu yönde bağıntısının tespit edildiği vurgulanmıştır. Aktif büyüklüğü ile Ortalama Öz kaynak kârlılığı arasındaysa anlamlı bir şekilde negatif ilişki olduğu

bulgulanmıştır. Makroekonomik faktörler içinde enflasyon oranının, banka kârlılığını negatif etkilediği gözlemlenmiştir.

Liu ve Wilson (2010), Japon banka kârlılıklarını finansal kuruluş dinamikleri, sektörel dinamikler ve büyük çaplı ekonomik dinamikler olmak üzere 3 farklı klasmanda inceledikleri bir çalışmada gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada söz konusu ögeleri kârlılıkta gözlemlenen değişkenler üzerinde değerlendirmek için “Çift Aşamalı GM Momentler Metodu” kullanılmıştır. İncelenen verilere göre, düşük kredi riskine sahip ve yüksek sermaye düzeyine sahip bankaların, kredi riski daha yüksek ve sermayesi daha düşük olan bankalara göre daha başarılı bir performans gösterdikleri ortaya konmuştur. Ayrıca, Japon ticari kuruluşların kârlılığını etkileyen faktörler arasında piyasa yoğunluğu, gelir artış hızı ile borsa piyasası evrim endeksinin büyük önem arz ettiğini belirtmişlerdir.

Ponce (2013) çalışmasında, İspanya bankalarının, 1999-2009 döneminde, kazanç düzeylerini, varlıklardan temin edilen kazanç ile net sermayelerden temin edilen kazanç rasyolarıyla kavramsal olarak ortaya koymuşlardır. Araştırma sonuçlarına göre, kârlılığın borçla finanse edilme oranı arasında olumlu bir ilişkisi saptanmış olup yüksek öz sermayenin de banka kârlılığını artırdığı ifade edilmiştir.

Trujillo-Ponce (2013) araştırmasında, 1999-2009 dönemi içinde bankaların yüksek kârlılığının, toplam aktifler içinde kredilerin payının artış göstermesi, yüksek bireysel mevduat oranı ve etkili verimlilik ile düşük kredi riskinin etkisiyle bağıntılı olduğu ve İspanyol bankalarının kârlılığını saptayan deneysel bulguları gözlemlenmiştir. Ayrıca, yüksek sermaye oranlarının pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiş olup makroekonomik faktörlerden olan; sektörel yoğunlaşma, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve enflasyonun kârlılık ile pozitif bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir.

Riaz (2013b), Pakistan'da, 32 ticari finansal kuruluşun kâr marjına nüfuz eden içe dönük-dışa dönük unsurları analiz etmeye çalışmıştır. Yaptığı incelemede, bağımlı değişken olarak varlıklardan sağlanan getiri (ROA), öz sermaye getirisi (ROE) analize dahil edilerek, dışsal faktörlerden olan; bankaya özgü içsel faktörler ve makroekonomik faktörleri ise bağımsız değişken olarak kullanılmış, kredibilite tehlikesi, kredi faiz oranı, aktif kârlılığı ile öz kaynak kârlılığının doğru yönde ve anlam taşıyan bir ilişkisinin olduğu bulgulanmıştır.

Dietrich (2014), 1998-2012 verilerini kullanarak iki aşamalı genelleştirilmiş momentler yöntemi kullanarak, 118 farklı coğrafyadan 10.165 adet mevduat bankasının finansal kurum renditesini belirleyen etkenleri bulgulamışlardır. Öncelikle örneklemdaki gelir seviyelerine göre kategorize edilmiş ülkeler sınıflandırılmış olup sonrasında analiz aşamasına geçilmiştir. İncelenen veri setine dayanarak, ulusal ekonomik seviyelerle banka gelir seviyesinin bağdaştığı saptanmıştır. Değerlendirilen verilere dayanarak, yazarlar ülkelerin ticari finansal kurumlarının renditesinin gelir düzeyiyle arasında bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Bununla birlikte aktiflerden sağlanan getiri (ROA), öz kaynaklardan sağlanan getiri (ROE) ile faiz kazancı oranını belirleyen unsurlar, ülkelerin gelirine göre değişkenlik gösterdiği belirtilmiştir.

Chronopoulos ve Liu, vd. (2015), 1984-2010 döneminde, araştırma yöntemi olarak panel veri analizi yönteminden faydalanılmış, Amerika'daki finansal kurumların kârlılığını şekillendiren etkenleri incelemişlerdir. Kârlılık, varlık kârlılık oranı değişkeni kullanılarak ölçülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre, bir ülkede anormal getirilerin rekabet sürecini kısıtladığına dair, 1990'da hayata geçirilen yasal düzenlemelerin kazançları şekillendirdiği öte yandan 2007-2010 arasındaki ise krizin banka kâr marjlarını sürekli olarak artırdığı belirlenmiştir.

Kanas vd. (2012), tarafından yapılan çalışmada, parametrik olmayan bir örneklemeden istifade ederek Amerika'daki finansal kurum renditesi, lineer ve lineer olmayan değişkenleri meydana getirmeyi hedeflemişlerdir. Araştırma sonucunda, kârlılık, dönemsel dalgalanmalar, spot kredi maliyeti, fiyat artış tahminleri, borç geri ödeme gücü ve kredi varlıklarının kompozisyonu gibi faktörler parametrik olmayan bir şekilde etkilenmektedir.

Albertazzia ve Gambacorta (2009) tarafından yürütülen çalışmada, gelişmiş devletlerdeki bankalar için, bütçesel şoklardan sonraki kârlılıkları tahmin edebilmek amacıyla faiz dışı gelirler, faiz kârlılık oranı, operasyonel maliyetler, rezervler, brüt kazançlar gibi benzer faktörlere başvurulmuştur. 1980'li yılların ortalarından itibaren Avrupa Birliği ülkelerindeki banka kârlılığı getirileri arasındaki mesafenin azaldığı fakat bu oranların Amerika ve İngiltereye nazaran azalan seviyede olduğu gösterilmiştir. Regresyon analizine dayalı bulgular ışığında, İngiliz kültürüne ait ülkelerdeki finansal kurum renditesi, temelde ekonomik dalgalanmalara karşın istikrarlı olduğu vurgulanmış, söz konusu topraklarda mali yapı ile mali

yükümlülüklerin ilerlediği gözlemlenmiştir. Amerika ve İngiltereye ait finansal kurum renditesinin artmasında ülkelerin esnek bir maliyet yapısına sahip olmasının kısmen etkili olduğu ifade edilmektedir.

Saunders ve Schumacher (2000) yaptıkları araştırmalarında, Ho ve Saunders (1981) 'den esinlenmiş, 1988-1995 dönemindeki 614 bankanın net faiz marjlarının verilerini araştırmışlardır. Araştırma bulgularının neticesinde, faizsiz varlıkların varlık oranı, faiz getiri marjı ve sermaye yapısı oranının olumlu yönde etkisi olduğu keşfedilmiştir. Faiz volatilitésinin ise faiz getiri marjı bağlamında benzer şekilde pozitif yönde etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Abreu ve Mendes (2002) araştırma bulgularında, Avrupa ticari kurumlarının kâr payı oranlarını ve kâr hasılat oranı faktörlerini incelemişlerdir. Sonuçlar, finansal kuruluşun performansı ile çalışma gücü dışında kalma arasında ters yönde olduğunu, bunun yanı sıra fiyat artışıyla pozitif yönde etki sağladığını belirtmiş aynı zamanda sağlam sermaye tabanına sahip ticari kuruluşların karşılaşılabileceği iflas giderlerini daha ekonomik düzeyde ortaya koymuş ve bu durumun bankaların kârlılığını olumlu bir şekilde etkilediğini belirtmişlerdir.

Demirgüç ile Kunt vd. (2004) finansal denetimlerin, sektörel pazar hakimiyeti rasyosuyla enflasyonun, faiz oranları ve operasyonel masraflar gibi bağımlı değişkenler üzerinde olumlu etkisinin bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Ancak, bu yoğunlaşma oranının faiz marjları ve genel giderler üzerindeki etkisinin, rekabeti etkileyen düzenleyici engeller kontrol edildiğinde ortadan kalktığını ifade etmişlerdir. Bununla beraber farklı kalkınma seviyelerinde faaliyet gösteren 1400'den fazla bankanın yer aldığı 72 ülkenin verilerini kullanarak, finansal denetimleri, piyasa yapısıyla ülke içindeki kuruluşların faiz kârlılık oranı ve genel giderler üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir.

Maudos ile Guevara (2004), 1993-2000 döneminde, Avrupa'daki beş ülkenin net faiz marjlarını belirleyen faktörleri incelemişler araştırma bulgularının neticesinde, bankacılık sektöründeki rekabetin yoğunlaşması, genel olarak net faiz marjlarını olumlu etkileyebildiği, oysa, finansal piyasa faiz riski, borçluluk riski ve işletme giderlerinde azalış gibi faktörler, bu olumlu etkinin zayıflamasına neden olduğunu vurgulamışlardır. Sonuç olarak, net faiz marjlarının azalma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, vurgulanan bir diğer nokta, faiz kârlılığı yüzdesinin, ücret ve komisyon gelir yüzdesi içindeki oranın artışında düşürücü bir etkiye sahip

olmasıdır. Jamal, Hamidi ve Karim (2012) Malezya'daki mevduat bankalarından 16 tanesinin banka kârlılıklarını inceledikleri araştırmalarında ise bu bankaların kârlılığını etkileyen makroekonomik faktörlerin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Panel veri analiz yöntemi kullanılan araştırmada, varlıklardan sağlanan getiri (ROA) ölçülen parametre olarak seçilmiş; değiştirilebilir parametreleri de, fiyat seviyesindeki artış, iktisadi kalkınma, faiz oranı ve finansal piyasa olgunluğu olarak belirlenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, sermaye piyasalarının gelişmişlik düzeyinin olumsuz bir etki yarattığı ancak aktif kârlılığın enflasyon, ekonomik büyüme ve faiz oranı gibi faktörlerden olumlu yönde etkilendiği bulgulanmıştır.

Riaz (2013a) araştırmasında, regresyon analizi yöntemi kullanılmış, 2006-2010 aralığında, Pakistan'daki 32 mevduat bankasının finansal performansını şekillendiren özel bankayla makroekonomik faktörleri incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma, bağımlı değişken olarak varlık getirisi ve öz sermaye getirisini ele alırken, bağımsız değişkenler arasında büyüklük, borçluluk riski, mevduatların varlıklara oranı, faiz oranı, faaliyet üretkenliği, toplam kredilerin toplam varlıklara oranı, ekonomik büyüklük oranı ve Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) bulunmaktadır. Ek olarak araştırmanın bulgularına göre, varlık getirisi ile kredi riski, faaliyet performansının milli gelire oranını olumlu anlamda etkilediği bulgulanmış fakat faiz oranıyla TÜFE'nin bu kârlılık üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu gösterilmiştir. Öz kaynak getirisinin toplam kredilerin varlıklara oranı, mevduatların varlıklara oranı, gayri safi yurtiçi hasıla oranı ve büyüklük gibi unsurlar tarafından olumlu etkilendiği vurgulanmaktadır; diğer yandan, alacaklandırılan mevduatın geri ödenmeme riski, işletme performansı, kâr payı rasyosuyla TÜFE bu kârlılığı olumsuz etkileyen faktörler olarak belirtilmiştir.

Onuonga (2014) Kenya'daki 2008-2013 zaman dilimine ilişkin araştırmasına göre, bankanın kârlılığını etkileyen içsel faktörleri incelemeyi hedeflemiştir. Analizde bağımlı değişken olarak varlık getirisi (ROA) seçilmiştir. Bağımsız değişkenler arasında ise faiz dışı gelirin toplam işletme gelirine oranı, işletme giderleri oranı, kredi varlık yüzdesi, mülkiyet düzenlemesi, varlıkların logaritması ve öz sermayenin varlıklara oranı yer almaktadır. Yaygın En Küçük Kareler Regresyonu kullanılan araştırmanın neticesinde aktif kârlılığını etkileyen faktörler arasında faiz dışı gelirlerin faaliyet gelirlerine oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, mülkiyet (sahiplik), aktifin logaritması ve öz kaynakların aktiflere

oranı gibi değişkenlerin olumlu yönde etkili olduğu, ancak toplam faaliyet giderlerinin toplam aktiflere oranının olumsuz etkilediği vurgulanmıştır.

Pan ve Pan (2014) 1998-2012 yılları arasında Çin'de 10 mevduat bankasının kârlılıklarını değerlendirmeye yönelik gerçekleştirdikleri araştırmada, panel veri analizi kullanarak bağımlı değişken olarak varlık getirisini belirlemiş, incelenen bağımsız değişkenler arasında ise ekonomik büyüme, para politikası, fiyat enflasyonu ve finansal piyasa gelişmeleri bulunmaktadır. Kiganda (2014) ise araştırmasında, Kenya'da 2008-2012 yılları arasında banka kârlılığını etkileyen makroekonomik değişkenlerin araştırılmasını hedeflemiştir. En küçük kareler yöntemi kullanılan araştırmada ölçülen parametre olarak varlıklardan sağlanan getiri seçilirken, değiştirilebilir parametreler ise; döviz pariteleri, GSYİH, fiyat enflasyonu olarak tercih edilmiştir. Neticede söz konusu yıllar arasında araştırmada, öz kaynakla sınırlı olan bankaların kârlılıklarına GSYİH, fiyat enflasyonu ve döviz paritesi gibi faktörlerin önemli bir etkisi olmadığı analiz edilmiştir.

Molyneux, P. ve Thornton, J. (1992) 1986-1989 yıllarına ait Avrupa Birliği üyesi ülkelerinde 18 adet bankada Bourke' ye ait metodolojiyi kullanarak banka likiditesi ve banka kârlılıkları arasında negatif bir korelasyon saptamışlardır.

Demirgüç-Kunt, A., Huizinga, H. (1999) araştırmalarında 1988-1995 dönemi için bankaların kârlılıklarını ve faiz kârlılıklarını belirleyen faktörleri saptamak amacıyla bankaların likiditesi ile varlık kârlılıkları arasında ters bir ilişki olduğu, ancak bankaların likiditesi ile faiz kârlılıkları arasında olumlu bir korelasyon tespit edildiği belirlenmiştir. Bu çalışmada "Toplam krediler/Toplam varlıklar" olarak adlandırılan likidite oranının yüksek olmasının, banka likiditesinin yeterli olduğunu gösterdiği ve bu durumun finansal başarısızlık riskinin düşük olduğu ve likidite riskini azalttığı sonucuna varılmıştır. Alanyazında en kapsamlı banka performans analizi çalışması olarak tanımlanan bu araştırma gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerden karma bir seçki içeren bankaların faiz marjları ve kârlılıklarını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Shen ve arkadaşları (2001), çalışmalarında Tayvan'da 1993-1999 döneminde banka sisteminin net faiz marjına etki eden unsurları araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre; "Likit Varlıklar/Mevduat" ($\frac{\text{LikitVarlıklar}}{\text{Mevduat}}$) oranının yüksek olması bankaların varlıklarının büyük bir bölümünün likit varlıklara bağlı olduğu, bu

durumun ise bankaların likidite risklerini ve net faiz marjlarını düşürdüğü bulgusuna varılmıştır.

Alp vd. (2010) 2002-2009 arasında, Türkiye'deki bankalardaki kârlılığı anlamının içsel belirleyicileri üzerine odaklanarak ticari bankalardan kamuya ait ve özel sermayeli bankalara ait verileri kullanmıştır. Ek olarak araştırmada varlık getirisi bağımlı değişken olarak alınırken, sermaye tabanı, risk kontrolü, kolay nakite dönüştürülebilirlik, bütçeleme ile finansal varlık gücü de bağımsız değişkenler kapsamında kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, kârlılığın alacaklandırılan mevduatın geri ödenmeme belirsizliğine istatistiksel anlamda belirgin bir korelasyonu bulunmamıştır ki bu da çalışmada kullanılan diğer bağımsız değişkenlerden biridir. Türk bankalarındaki kârlılığı etkileyen faktörleri değerlendiren bir analizde, sermaye yeterlilik yapısının ve banka büyüklüğünün pozitif bir etkisi olduğu, aksine, işletme giderlerinin artışının ve likiditenin artışının kârlılığı olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Goddard vd. (2004) 1992-1998 yıllarında, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İspanya ve Birleşik Krallık gibi ülkelerin arasında bulunan 625 adet bankanın kârlılığını incelemektedir. Çalışma, panel veri analizi kullanılarak, bankacılık sektöründeki finansal performansın bir göstergesi olarak varlıkların getirisi (ROA) ve öz kaynakların getirisi (ROE) üzerine odaklanmaktadır. Temel amaç, bu bankaların kârlılık trendlerini zaman içinde ve belirtilen ülkelerde etkileyen faktörleri anlamaktır. Araştırmada, boyut, sahiplik yapısı, bilanço dışı işlemler ve sermaye kullanımı gibi çeşitli bağımsız değişkenler değerlendirilmiş olmasına rağmen, bulgular, bütün ülkelerde istatistiksel analiz bakımından anlamsız bir bağlantısı olduğunu göstermiş, nazım hesaplar ve rantabilite arasındaki ilişkinin analizinde, Alman Federal Cumhuriyeti'nde olumsuz bir bağıntı ve İngilterede olumlu bir bağıntı olduğu sonucuna varılmıştır, diğer ülkelerde ise bu iki faktör arasında anlamlı bir bağıntı bulunmamaktadır. Bu nedenle, bütün ülkelerde sermayenin kârlılığa etkisi olumlu olarak belirlenmiştir.

3.3. LİTERATÜRDE TÜRKİYE'DE TİCARİ BANKALARDA KÂRLILIK İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Taşkın (2011) çalışmasında, 1995-2009 dönemini kapsayan panel veri analizi yöntemini kullanarak, ülkemizdeki ticari bankaların performansını etkileyen hem içsel hem de dışsal ögeleri tanımlamayı hedeflemiştir. Panel veri analizi, kesitsel değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için hem zaman serisi hem de çapraz kesit analizlerinin verilerini kullanarak bunların avantajlarını bir araya getiren istatistiksel bir yöntemdir. Araştırmada, makro faktör olarak; Milli gelir, Endüstri İmalat göstergesi, kâr payı oranları, TÜFE ve 2001 Mali Krizi gibi etmenler incelenmiş, performansları etkileyen faktörler olarak; varlık getirisi, net faiz marjı ve öz sermaye getirisi faktörleri uygulanmıştır. Aynı zamanda, toplam kredilerin toplam varlıklara rasyosu, varlık büyüklüğü, öz sermayenin varlıklara oranı, yasal karşılıkların kredi portföylerine rasyosu, insan kaynakları maliyetinin mali tablolara oranı, finansal tabloda olmayan işlemlerin aktiflere oranı, uluslararası finansal kurum parametresi içsel belirleyiciler şeklinde değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Türk bankacılığindeki performansın büyük ölçüde içsel değişkenlere bağlı olduğu, makroekonomik faktörlerin ise anlamsız etkilerinin mevcudiyet gösterdiği bulgulanmıştır.

Alper ve Anbar (2011), 2002 ile 2010 aralığında ülkemizdeki ticari kuruluşların getirisini etkileyen ticari kuruluşlarla ülke özelindeki etmenleri inceledikleri araştırmada, banka kârlılığı hem bankanın içsel faktörlerine hem de dışsal faktörlerine bağlı olarak değerlendirilir. Bu değerlendirme, varlık getirisi ve öz kaynak getirisi gibi göstergeler kullanılarak yapılır. Dengeli bir panel veri seti kullanılarak yapılan analize göre, sadece reel faiz oranının, bankaların performansını önemli ölçüde etkilediği vurgulanmıştır. Bunun yanısıra, faiz dışı gelirlerle aktif büyüklüğünün banka kârlılığını olumlu ve önemli bir şekilde etkilerken, kredi portföyü ve kredi büyüklüğü bankacılık performansını negatif yönde ve anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Güneş (2015) "Banka kârlılığının belirleyicileri" makalesinde, Türk bankacılığındaki ticari bankaların 2002 ile 2012 aralığındaki kârlılığını etkileyen faktörleri incelemekte ve panel veri analizi kullanarak öz kaynak, dışsal faktörler ve sektörel etkilerin aktif getiri ve öz kaynak getirisi üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Bulgulara göre, sermaye, hem varlık getirisi hem de öz kaynak

getirisi açısından önemli bir değişken olarak ortaya çıkmakta olduğu ve anlamlı olduğu gözlemlenmiş, ayrıca ölçek ekonomilerinden faydalanmak için büyümeyi teşvik etmek, sorunsuz kredileri düşük seviyelerde tutmak ve olumlu enflasyon beklentileri sürdürmek, kârlılık üzerinde olumlu bir etki yarattığı bulgulanmıştır.

Saldanlı ve Aydın (2016) araştırmasında, panel sabit etkiler modeli kullanılmış, 2001-2014 aralığında Türkiye'deki mevduat bankalarının kârlılıklarını etkileyen faktörleri analiz edilmiştir. Net kâr (zarar) / toplam varlık bağımlı değişken olarak kullanıldığı modelde, önemli oranlar arasında sermaye / aktif varlık, nakit varlıklar / uzun vadeye kıyasla kısa olan borçlar, faizsiz gelir (net) / aktif ve faizden elde edilen kazanç / borçlanma maliyeti anlamlıdır, net kâr (zarar) / öz kaynak bağımlı değişken olarak kullanıldığı başka bir modelde ise sadece faiz dışı gelir (net) / toplam varlık oranı anlamlıdır.

Işık vd. (2017) araştırmasında, ülkemizde bulunan finansal kuruluşlara ait 2006 ile 2014 yıllarına ait verileri kullanarak panel veri analizi uygulamışlardır. Araştırmada, kriz değişkeni kontrol değişkeni olarak kullanılmış olup, bağımlı değişken olarak varlık getirisi değişkeni seçilmiştir. Finansal kuruluşa ait spesifik etmenlerle geniş çaplı bütçesel göstergeler değiştirilebilir parametreler olarak seçilmiş ve tanımlanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, etkili likidite yönetimi ve düşük kredi riski, banka kârlılığı üzerinde olumsuz bir etkiye sahipken, öz varlık, faizden elde edilen kazanç, net gelir tarzında benzer etkenler iyileştirici ve olumlu anlamda bir katkı sağladığı bulgulanmıştır. Ayrıca ekonomik büyüme gibi bir makroekonomik faktörün, kârlılığı olumlu yönde etkilediği de tespit edilmiştir.

Küçükbay'ın (2017), araştırmasında panel veri kullanılarak 2009-2013 dönemi Türk ve AB bankacılık sektörlerinde, banka kârlılığını etkileyen faktörleri karşılaştırmayı amaçlamış sermaye rasyosuyla kredi rasyosunun net faiz marjını etkileyen faktörler olduğu gözlemlenmiştir. Sermaye yeterliliği ve banka büyüklüğü oranlarının Türk bankalarının aktif kârlılığını etkileyen faktörler arasında yer aldığını savunmuştur. Ancak, AB üyesi ülkelerin bankalarında, varlık getirisini etkileyen faktörler arasında varlık toplamaları, öz kaynak rasyosu, kâr payı oranı ile depozito faiz yüzdesi gibi faktörler yer alırken; banka büyüklüğü, sermaye oranı, kredi oranı ve kredi kaybı provizyon oranı gibi faktörler, net faiz marjını etkileyen faktörler arasında gözlemlenmiştir.

Dizgil (2017), mevduat bankalarının faaliyet gösterdiği bankacılık sektöründe varlık büyüklüğü sıralamasında ilk 10'daki bankaların kârlılığı üzerindeki mikro faktörleri belirlemeyi amaçlayan bir araştırmada, araştırmacı önemli ilişkiler ortaya koymuştur. Öz sermayeden sağlanan rendite ile öz varlık yeterlilik yüzdesinin, faaliyet giderleri, "nakit varlıklar/genel varlıklar" rasyolarının belirgin ve anlamlı şekilde korelasyonu bulunmaktadır. Aynı şekilde, varlık getirisi ile sermaye yeterliliği, işletme giderleri yüzdesi ilaveten mali varlıklar/genel varlıkları rasyolarının içinde pozitif yönde belirgin bir korelasyon gözlemlenmiştir. Ancak, varlık getirisi ile ortalama öz kaynak getirisi ve sermaye oranı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Karakuş ve arkadaşları (2017), 2006-2015 dönemini kapsayan ve içsel faktörlerin hem yerli hem de yabancı sermayeli bankaların kârlılığı üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlayan araştırma çeşitli bulgular ortaya koymuştur. Yerli sermayeli bankalar için varlık büyüklüğü, öz kaynak / toplam varlık yüzdesi, ayrıcalıklı provizyon / yıllık kredi maliyeti ile net gelir / mali borçluluk oranı gibi faktörlerin aktif getirisi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu belirlenmiştir. İlginç bir şekilde, yerli sermayeli bankalarda faiz dışı giderler aktif getirisi üzerinde olumsuz bir etki yapmamıştır. Benzer şekilde, dış kaynaklı ticari kuruluşlarda da öz kaynak / mali borçluluk yüzdesi ile net gelir / finansal kaldıraç oranının aktif getiri üzerinde olumlu bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Atukalp (2018) çalışmasında, Türk bankacılığında özel sermayeli ticari bankaların mali performanslarını incelemek için, 2015, 2016 ve 2017 yılları arasındaki verileri kullanarak Multi-MOORA tekniğini uygulamıştır. Multi-MOORA tekniği çoklu amaçlı karar verme problemlerini uygulamak için geliştirilmiş, farklı kriterlerin önemini ve performansını değerlendirerek, optimal olanı belirlemek için kullanılır. Araştırmanın sonucu olarak, incelenen dönem boyunca Akbank genel olarak üstün performans sergileyen optimal ticari kuruluş olarak belirlenmiştir. Birinci sırada 2015 senesinde Anadolu Bankası, ikincil olarak 2016-2017 seneleri arasında Türkiye İş Bankası performansı ile dikkat çekmiştir.

Şenol ve ekibi (2019), çalışmasında ülkemizde faaliyette bulunan 19 mevduat bankasının 2007-2017 döneminde panel veri kullanarak finansal riskleri ve bunların banka kârlılığına değinmişler sonuç olarak, likidite riskinin banka kârlılığı üzerinde olumlu katkısı olduğu ifade edilirken, sermaye riski ile kredi riskinin banka kârlılığı

üzerinde olumsuz etkileri olduğu bu durumun da bankaların risk yönetiminde başarısız olduğunu belirtmiştir.

Ömürbek ve ekibi (2019), araştırmalarında, yapay nöral ağları yöntemini kullanarak belirli tarihler arasındaki üç aylık bulguları üzerinde değerlendirme gerçekleştirmiş, bankaların kârlılığını aktif büyüklüklerine göre tahmin etmeyi amaçlamış sonuçta yapay sinir ağlarının kârlılık tahmininde etkili bir araç olarak kullanılabileceğini göstermiştir.

Çevik ve Boran (2020), 2005-2016 aralığında 23 mevduat bankasının kârlılık performansını değerlendiren araştırmalarında, panel veri analizi kullanarak Türkiye'deki tasarruf sahibi ticari kuruluşların rantabilitesini tetikleyen endojen etmenleri tanımlamak için CAMELS modeli esas alınmıştır. CAMELS modeli, bankaların denetim ve düzenlenmesinde kullanılan bir performans değerlendirme modeli olup bu terimin her bir harfi 6 farklı değerlendirmeyi ifade eder. Söz konusu CAMELS modelinin unsurları; finansal sağlamlık, kötü alacak marjı, denetim verimliliği rasyosu, kazanç yeteneği marjı, nakit göstergesi, sektörel belirsizliğe hassasiyet v.b. faktörleri kapsamaktadır. Bu araştırmada, varlık getirisi, öz kaynak getirisi ve net faiz marjı gibi çeşitli faktörler kullanılarak yapılan kârlılık analizinde, sermayeleri etkin bankaların varlık getirisi ve öz kaynak getirisinin güçlü olduğu vurgulanmaktadır.

Kaya'nın (2002) araştırmasında, ülkemizdeki bankaların 1997-2000 dönemindeki kârlılıklarını belirlemek amaçlanmış sonuç olarak araştırma, bankaların mevduat toplamalarının varlık toplamına oranıyla faiz marjı, varlık getirisi ve öz kaynak getirisi arasında negatif bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Araştırma sonuçları, bankaların sürdürülebilir bir kârlılık performansı elde etmeleri için güçlü bir sermaye yapısına sahip olmalarının gerekliliği şeklinde yorumlanmış buna ek olarak Toplam öz kaynakların toplam varlıklara oranı, net faiz marjıyla aktif kârlılıkla olumlu bir ilişki sergilerken, öz sermaye kârlılığıyla ters bir ilişki göstermektedir.

Kahveci ve Sayılğan (2006) tarafından yapılan araştırmada, panel veri analizi ile ülkemizdeki ticari bankaların finansal yapılarının, bankaların net faiz gelirlerindeki etkisi incelenmiş, ticari bankalar, en yüksek marjinal getiriye kendi öz kaynaklarından elde ederken, minimum kazancı ise aldıkları borçlardan sağladığı gözlemlenmiştir (Kahveci ve Sayılğan, 2006, s. 22).

Asarkaya ve Özcan (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Türkiye'deki bankaların finansal yapılarını belirleyen faktörleri incelemek hedeflenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, öz sermaye getirisi ile mevduat bankalarının sermaye yeterliliği rasyoları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

3.4. ARAŞTIRMA MODELİ TASARIMI

3.4.1. Veri Seti Hazırlama ve Veri İşleme

Analizimizde toplam aktif kârlılık ve toplam öz kaynak kârlılığını etkileyen etmenler, 2011-2021 yılları arasında 49 bankadan elde edilen verilerle kesitsel olarak incelenmiştir. Çalışmanın istatistiksel analizleri Eviews 12 programının RStudio 4.1.2 versiyonunda gerçekleştirilmiş ve her birim için eşit sayıda zaman dönemi olmadığından dengesiz (unbalanced) panel veri modeli seçilmiştir. Panel veri analizi, “ortalama varlık getirisi” ve “ortalama özkaynak getirisi” değerleri ile “sermaye yeterlilik” oranı, “döviz varlıklarının döviz borçlarına” oranı, “toplam mevduatın toplam varlıklara” oranı, “toplam kredilerin toplam varlıklara” oranı, “toplam kredilerin toplam mevduatlara” oranı, “kredilerin toplam kredilere” oranı, “likit varlıkların toplam varlıklara” oranı, “likit varlıkların kısa vadeli yükümlülüklerle” oranı, “faiz gelirinin faiz giderlerine” oranı, “toplam gelirlerin toplam giderlere” oranı gibi çeşitli faktörler arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir.

3.4.2. Yönteme Katkı Sağlayacak Analiz Verilerinin Seçimi

Bankalarda kârlılığın yönetimi, bilançonun yönetimini ya da aktif-pasif yönetimini de kapsamaktadır. Kârlılık, bankaların bilançonun aktif ve pasif bileşimini, varlıklarını ne düzeyde etkin ve verimli kullandıklarını göstermekte ve daha net bir şekilde faaliyetlerden elde edilen gelirlerin analiziyle ölçülmektedir. Bu çerçevede, kârlılığın temel belirleyici faktörleri varlık getirisi (ROA) ve öz kaynak getirisi (ROE)'dir (Güzel ve İltas, 2018, s.507).

Bu çalışmadaki model, banka kârlılığını etkileyen (ROA ve ROE) içsel ve dışsal değişkenler dahil edilerek oluşturulmuştur. Modelde kullanılacak içsel değişkenler, bankanın aktif büyüklüğü, öz kaynak büyüklüğü, banka yaşı, seçilmiş aktif kalitesi oranları, seçilmiş bilanço yapısı oranları sermaye yeterliliği, gelir-gider

yapısı ve seçilmiş likidite oranlarıdır. Modele dahil edilen dışsal değişkenler ise Toplam kredilerin Gayrisafı Yurtiçi Hasılaya oranı ve kredi faiz oranlarıdır. Banka yaşı, aktif toplamı ve öz kaynaklar değişkenleri modele dahil edilirken büyük rakamlar oldukları için ve bankadan bankaya çok büyük boyutlarda değişebildikleri için verilerin düzleştirilmesi amacıyla logaritmaları alınmıştır.

Modele dahil edilen değişkenler;

A. Kârlılık

- **Ortalama Aktif Kârlılığı (Seçilen)**
- **Ortalama Öz kaynak Kârlılığı (Seçilen)**
- Sürdürülen Faaliyetler Dönem Net Kâr (Zarar)'ın Toplam Varlıklara oranı

B. Finansal Durum Tablosu

- TP varlıklarının toplam varlıklara oranı
- **Yabancı para varlıklarının yabancı para yükümlülüklerine oranı (Seçilen)**
- TP mevduatlarının toplam mevduatlara oranı
- TP kredilerinin toplam kredilere oranı
- **Toplam mevduatların toplam varlıklara oranı (Seçilen)**
- Alınan kredilerin toplam varlıklara oranı

C. Varlık kalitesi

- (Net) finansal varlıkların toplam varlıklara oranı
- **Toplam kredilerin toplam varlıklara oranı (Seçilen)**
- **Toplam kredilerin toplam mevduatlara oranı (Seçilen)**
- Duran varlıkların toplam varlıklara oranı
- Tüketici kredilerinin toplam kredilere oranı

D. Likidite

- **Likit varlıkların toplam varlıklara oranı (Seçilen)**
- **Likit varlıkların kısa vadeli yükümlülükler oranı (Seçilen)**

- TP likit varlıklarının toplam varlıklara oranı

Modelde “aktif kârlılığı” ile “öz kaynak kârlılığı” bağımlı değişken olarak seçilmiş olup; “bankaların aktif büyüklüğü”, “öz kaynak büyüklüğü”, “banka yaşı”, “toplam mevduatların toplam varlıklara” oranı, “YP varlıkların YP yükümlülüklerine” oranı, "toplam varlıkların toplam kredilere" bölümü, “toplam kredilerin toplam mevduatlara” rasyosu, “likit varlıklarının toplam varlıklara bölümü, “likit varlıkların kısa vadeli yükümlülüklerine” oranı, “kredilerin gayri safi yurtiçi hasılaya” oranı ile “enflasyon” oranları da bağımsız değişken olarak seçilmiştir.

Tablo 11’ de bu değişkenlerin bankaların kârlılıklarına dair öngörülen sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 11. Modelde Kullanılan Değişkenler

		Oran Tanımı		
	Kârlılık	Aktif (Varlık) Kârlılığı (AK/ROA)	DNK/TA	İçsel Veri
	Kârlılık	Öz kaynakların Kârlılığı (ÖK/ROE)	DNK/ÖK	İçsel veri
		Bağımsız Değişkenler		
1		Aktif Büyüklüğü	AB	İçsel Veri
2		Öz kaynak Büyüklüğü	ÖB	İçsel Veri
3	Demografik Veri	Banka Yaşı	BY	İçsel Veri
4	Bilanço Yapısı	Toplam Mevduat /Toplam Varlıklar	TM/TV	İçsel Veri
5	Bilanço Yapısı	YP Varlıklar / YP Yükümlülükler	YPV/YPY	İçsel Veri
6	Aktif Kalitesi	Toplam Krediler/Toplam Varlıklar	TK/TV	İçsel Veri
7	Aktif Kalitesi	Toplam Krediler/Toplam Mevduat	TK/TM	İçsel Veri
8	Aktif Kalitesi	Donuk Alacaklar/Toplam Krediler	DA/TK	İçsel Veri
9	Likidite	Likit Varlıklar / Toplam Varlıklar	LV/TV	İçsel Veri
10	Likidite	Likit Varlıklar / Kısa Vadeli Yükümlülükler	LV/KVY	İçsel Veri
11	Sermaye Yeterliliği	Sermaye Yeterliliği Oranı	SYO	İçsel Veri
12	Gelir-Gider Yapısı	Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	Fgel/Fgid	İçsel Veri
13	Gelir-Gider Yapısı	Toplam Gelir / Toplam Gider	Tgel/Tgid	İçsel Veri
14		Toplam Krediler / GSYH	TK/GSYH	Dışsal Veri
15		Tahvil Faiz Oranları	-	Dışsal Veri

Tablo 12. Modelde Kullanılacak Değişkenlerin Tanımlanması

Boyut	Modele Dahil Edilecek Değişken	BAĞIMLI DEĞİŞKENLER	
Banka Kârlılığı	Ortalama Aktif Kârlılığı (ROA) $ROA = \frac{Dönem\ Net\ Kârı}{Toplam\ Aktif}$	Oran, bankanın varlıklarının kârlılığını ifade etmektedir.	
	Ortalama Öz kaynak Kârlılığı $ROE = \frac{Dönem\ Net\ Kârı}{Özkaynaklar}$	Oran, bankanın kendi sermayesinin getirisini göstermektedir.	
		BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	
Banka Yaşı		Bankanın kurulduğu tarihten bu güne kadar olan faaliyet yılı süresini ifade etmektedir.	Bankanın yaşı büyüdükçe kârlılığının artması beklenmektedir.
Aktif Büyüklüğü		Aktif büyüklüğü bankanın varlıklarının toplamı.	Aktif büyüklüğü arttıkça ROA'nın düşmesi beklenmektedir.
Öz kaynak Büyüklüğü		Öz kaynak büyüklüğü bankanın sahip ve ortakları tarafından konan değerlerin toplam büyüklüğü .	Öz kaynakların büyüklüğü arttıkça ROE'nin düşmesi beklenmektedir.
Bilanço Yapısı	$= \frac{Toplam\ Mevduat}{Toplam\ Varlıklar}$	Mevduatın toplam varlıklar ya da toplam kaynaklar içindeki payının artması ile bankanın kredi olarak kullanılabileceği daha fazla fona sahip olması nedeniyle banka kârlılığını artırması beklenir.	Oranın artmasıyla banka kârlılığının artması beklenmektedir.
	$\frac{YP\ Varlıklar}{YP\ Yükümlülükler}$	Oran bankanın YP varlıkları ile YP yükümlülüklerini karşılayabilme derecesi.	Oranın artmasıyla banka kârlılığının artması beklenmektedir.

Tablo 12. Modelde Kullanılacak Değişkenlerin Tanımlanması (devamı)

Aktif Kalitesi	$\frac{\text{Toplam Krediler}}{\text{Toplam Varlıklar}}$	Krediler toplamının aktif toplamının yüzde kaçını oluşturduğunu ifade eden orandır. Aktifler içinde kredilerin payı arttıkça bankaların kârlarının da artış göstermesi beklenmektedir	Oranın artış göstermesiyle banka kârlılığının artması beklenmektedir.
	$\frac{\text{Toplam Krediler}}{\text{Toplam Mevduat}}$	Bankanın kullandığı kredilerin topladığı mevduatlara oranla büyüklüğünü gösteren orandır.	Oranın artmasıyla banka kârlılığının artması beklenmektedir.
	$\frac{\text{Donuk Aktifler}}{\text{Toplam Krediler}}$	Bankaların toplam kredilerinin donuk aktiflerine bölünmesiyle ifade edilir.	Oranın artmasıyla banka kârlarında düşüş beklenmektedir.
Likidite	$\frac{\text{Likit Varlıklar}}{\text{Toplam Varlıklar}}$	Bankanın toplam varlıklarının ne kadarının likit varlıklardan oluştuğunu gösteren orandır.	Oranın artmasının banka kârlılığının azaltması beklenmektedir.
	$\frac{\text{Likit Varlıklar}}{\text{Kısa Vadeli Yükümlülükler}}$	Bankanın likit varlıkları ile kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama derecesini gösteren orandır.	Oranın yükselmesinin banka kârlılığını azaltması beklenmektedir.
Sermaye Yeterliliği	$\frac{\text{SYO Öz kaynaklar}}{\text{KRET + ORET + PRET}}$	Bankanın sermayesinin kredi riski, operasyonel riskler ve piyasa riskine karşılayabilecek düzeyde yeterli olup olmadığını gösteren bir orandır.	Oranın yükselmesi durumunda bankaların kârlılığının artması beklenmektedir.

Tablo 12. Modelde Kullanılacak Değişkenlerin Tanımlanması (devamı)

Toplam Krediler/(GSYH		Oran toplam bankacılık sisteminin kullandığı kredilerin GSYH'ya göre oranını ifade etmektedir.	Oran arttıkça bankaların kârlarının artması beklenmektedir.
Tahvil Faiz Oranları	TFO	Tahvil Faizi	Tahvillere uygulanan faiz oranları

3.4.3. Araştırma Modelinin Oluşumu

Modelin regresyon tahminci denklemleri (1) ve (2) nolu eşitlikte çalışmamızda tanımlanmıştır :

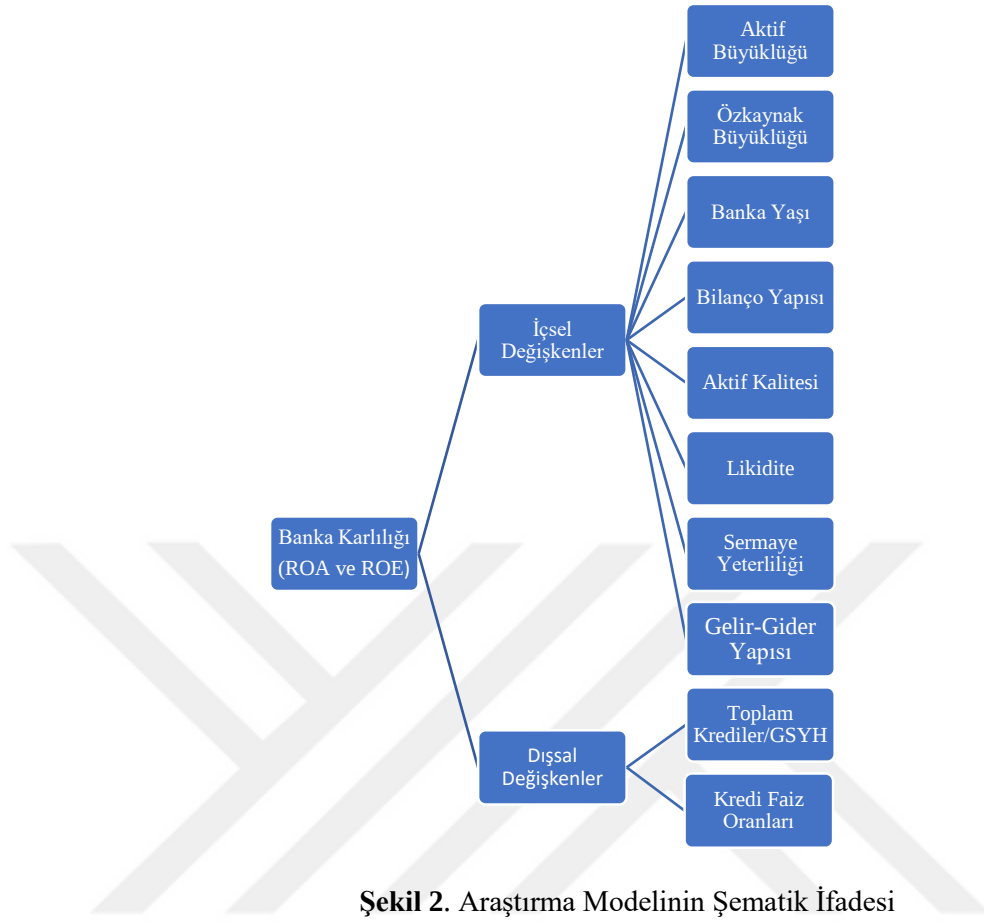
$$(1) ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 AB_{it} + \beta_2 \ddot{O}B_{it} + \beta_3 BY_{it} + \beta_4 (TM/TV)_{it} + \beta_5 (YPV/YPY)_{it} + \beta_6 (TK/TV)_{it} + \beta_7 (TK/TM)_{it} + \beta_8 (DA/TK)_{it} + \beta_9 (LV/TV)_{it} + \beta_{10} (LV/KVY)_{it} + \beta_{11} (SYO)_{it} + \beta_{12} (Fgel/Fgid)_{it} + \beta_{13} (Tgel/Tgid)_{it} + \beta_{14} (TK/GSYH)_{it} + \beta_{15} (KFO)_{it} + e_{it}$$

$$(2) ROE_{it} = \beta_0 + \beta_1 AB_{it} + \beta_2 \ddot{O}B_{it} + \beta_3 BY_{it} + \beta_4 (TM/TV)_{it} + \beta_5 (YPV/YPY)_{it} + \beta_6 (TK/TV)_{it} + \beta_7 (TK/TM)_{it} + \beta_8 (DA/TK)_{it} + \beta_9 (LV/TV)_{it} + \beta_{10} (LV/KVY)_{it} + \beta_{11} (SYO)_{it} + \beta_{12} (Fgel/Fgid)_{it} + \beta_{13} (Tgel/Tgid)_{it} + \beta_{14} (TK/GSYH)_{it} + \beta_{15} (TFO)_{it} + e_{it}$$

Tahminci denklemlerinde yer alan parametrelerin tanımlamaları şu şekildedir:

e = hata terimi, β = Sabit katsayı.

Örnekleme i indisi “1,2,3,4 ...,49” biçiminde banka sayısını, t indisi 2011, 2012, ..., 2021 biçiminde zaman aralığını göstermektedir.

3.4.4. Türkiye'de Bulunan Bankalarımız ve İstatiksel Olarak Gözlem Grubuna Eklenilecek Bankaların Seçimleri

Çalışmanın evrenini temsil eden Türk bankacılık sistemi içindeki listede yer alan 49 bankanın tamamı (çalışmanın diğer tablolardaki verileride tüm bankaları temsil ettiğinden) örnekleme dahil edilmiştir. Türk bankacılık sistemine göre varlık büyüklüklerine göre sıralama, kamu, özel ve yabancı sermayeli toplam 49 ticari bankayı içermektedir. Bu kapsamda uygulamaya dâhil edilecek bankalara ait örneklem aşağıdaki Tablo 13’de olduğu gibi oluşturulmuştur.

Tablo 13. Türk Bankacılık Sistemindeki Bankaların Aktif Büyüklüklerine Göre Sıralaması

Finansal Kuruluşlar	Başlangıç Tarihi	Varlıklar	Borçlar	Mevduat toplamı	Öz kaynaklar toplamı	Sermaye taahhüdü	Dönem Net Karı/Zararı	Dönem sonrası Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Personel Miktarı (Adet)
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası	1863	942,601	600,660	629,874	93,278	13,100	7,825	3.421,705	1,752	24,673
Türkiye Vakıflar Bankası	1954	698,897	439,487	414,044	46,485	3,906	5,010	8.084,652	936	16,748
Türkiye Halk Bankası	1938	680,026	449,745	457,286	42,931	2,474	2,600	2.225,015	1,013	20,171
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	593,902	365,522	368,876	67,781	4,500	6,811	1.793,919	1,227	23,518
Türkiye Garanti Bankası	1946	492,798	315,085	321,512	62,082	4,200	6,238	2.595,239	892	18,656
Yapı ve Kredi Bankası	1944	459,694	293,225	254,280	47,564	8,447	5,080	1.361,734	835	16,037
Akbank	1948	446,101	253,319	268,570	62,919	5,200	6,267	2.089,129	716	12,459
QNB Finansbank	1987	227,253	149,358	130,560	19,222	3,350	2,487	1.658,544	475	11,111
Türk Eximbank	1987	204,227	179,035	0	11,413	9,270	1,511	473,346	20	711
Denizbank	1997	199,256	135,018	123,366	22,889	5,696	1,793	1.197,873	696	11,932
Türk Ekonomi Bankası	1927	140,048	82,932	93,773	11,410	2,204	1,177	383,553	455	8,850
ING Bank	1984	61,225	38,725	40,205	8,954	3,486	627	333,337	191	3,442
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	1950	51,466	38,915	0	6,105	2,800	733	549,701	2	389
İller Bankası	1933	46,879	29,588	0	24,132	19,278	2,073	29,621	19	2,377
HSBC Bank	1990	43,482	26,269	30,990	3,497	652	430	317,240	77	1,948
Odea Bank	2011	40,036	21,260	25,639	3,456	3,289	134	244,260	48	1,109
Şekerbank	1953	37,504	25,927	30,744	2,636	1,860	53	886,505	238	3,272
Alternatifbank	1991	35,598	22,729	18,403	2,326	2,038	95	129,330	44	859
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası	1975	28,073	20,403	0	3,588	1,600	502	58,025	1	273
Fibabanka	1984	27,225	19,520	17,667	1,874	941	230	292,213	50	1,549
Anadolubank	1996	25,394	14,704	16,604	3,223	600	415	186,446	114	1,646
İstanbul Takas ve Saklama Bankası	1995	25,388	100	0	2,562	600	539	4.690,220	1	288
ICBC Turkey Bank	1986	24,863	9,969	12,036	1,315	860	58	120,741	39	730
Burgan Bank	1991	23,124	17,522	13,942	1,670	1,535	-267	205,986	32	951
Aktif Yatırım Bankası	1998	21,183	10,776	0	2,360	1,194	451	107,031	12	764
Intesa Sanpaolo SPA İtalya	2013	20,142	16,722	10,527	1,781	677	184	272	1	32
Citibank	1981	18,998	6,682	14,867	3,232	34	741	51,276	3	379
MUFG Bank Turkey	2012	13,805	8,854	5,037	1,164	528	136	10,368	1	82
Arap Türk Bankası	1977	5,576	1,725	2,855	1,153	440	97	5,049	7	279
Deutsche Bank	1988	4,407	2,366	1,686	818	135	85	29,904	1	111
Nurol Yatırım Bankası	1998	4,406	3,190	0	619	360	109	14,776	1	67
Birleşik Fon Bankası	1958	3,377	1,766	239	608	461	32	3,284	1	218
Turkland Bank	1991	3,068	2,177	2,280	481	1,000	20	13,609	14	303
Pasha Yatırım Bankası	1987	2,179	1,385	0	563	500	31	4,961	1	56
Bank of China Turkey	2017	2,004	590	204	1,592	1,051	119	2,194	1	44
Rabobank	2013	1,835	864	1	1,092	684	77	1,335	1	31
Turkish Bank	1981	1,633	1,029	1,203	213	175	1	16,350	8	167
Bank of America Yatırım Bank	1992	1,272	0	0	599	50	89	480	1	38
Bank Mellat	1984	1,237	142	730	490	200	31	3,030	3	45
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası	1998	922	767	0	284	337	-20	8,020	1	51
J.P. Morgan Chase, N.A. (Chase Bank)	1984	833	0	87	683	100	100	1,894	1	55
GSD Yatırım Bankası.	1998	533	473	0	304	240	47	14,043	2	36
Habib Bank Limited	1982	343	106	114	84	30	5	367	1	20
Golden Global Yatırım Bankası	2019	219	44	0	155	150	10	605	1	24
Diler Yatırım Bankası	1998	212	77	0	164	60	8	284	1	19
Standard Chartered Yatırım Bankası.	1990	124	0	0	113	40	15	0	1	31
Société Générale (SA)	1989	105	0	0	62	135	-3	188	1	36
Adabank	1984	59	0	0	57	80	0	1	1	25
Toplam		5.663,536	3.608,752	3.308,203	571,984	110,547	54,786	33.617,654	9,939	186,612

Kaynak: TBB (2021) Bankalarımız 2020 Kitabı, Ankara

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Bu kısımda Eviews 12 programının RStudio 4.1.2 versiyonunda gerçekleştirilmiş ve dengesiz (unbalanced) panel veri analizi ile elde edilen bulgulara yer verilecektir. Öncelikle modele ait verilerin SPSS programı ile analizi sonucunda elde edilen bulgulara ait tanımlayıcı istatistikler, korelasyon analizi, regresyon analizi sonuçları irdelenecek ve literatürdeki diğer çalışmalardaki bulgularla kıyas edilerek tartışması yapılacaktır. Çalışmada yıllara göre değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 14’de verilmiştir.

3.5.1. Yıllara Göre Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 14. Yıllara Göre Tanımlayıcı İstatistikler

Yıllar	Ortalama Aktif Karlılığı		Ortalama Öz kaynak Karlılığı		Sermaye Yeterliliği Oranı		YP Varlıklar / YP Yükümlülükler		Toplam Krediler / Toplam Varlıklar		Toplam Gelirler / Toplam Giderler	
ortalama±sd												
2011	1,245978	4,731676	9,520347	10,9739	32,15615	28,82042	90,91282	65,12604	55,307	22,39249	159,099	54,49191
2012	1,425059	2,249631	10,58683	9,55052	35,03512	34,98364	21846,32	142528,1	53,91077	20,13173	157,952	47,90092
2013	0,891649	4,438411	6,617682	8,756349	40,30688	55,61973	718,7044	3146,319	49,55024	23,35042	153,9248	47,16993
2014	1,786732	2,203524	8,103209	6,76126	48,69551	91,51111	29735,27	201076,5	47,15608	25,80193	166,6281	87,67681
2015	1,721635	2,168148	6,999279	7,993433	37,74853	48,54181	901,8012	5449,686	49,72842	20,83837	159,2845	66,17693
2016	1,746589	2,791983	8,512752	10,59831	32,34571	36,62145	20961,16	140011,3	51,2726	21,45026	174,6878	87,7619
2017	2,833056	3,986546	12,21999	7,443399	32,47909	36,01046	1247,588	7807,777	52,40407	22,8234	182,7296	102,0465
2018	4,077746	6,981557	13,42295	13,67284	39,137	44,07712	186,5148	609,8562	51,97482	24,15579	266,3229	196,7393
2019	3,58181	5,738671	8,685702	29,45449	36,45219	35,51246	109,2343	67,93864	52,45189	24,63513	275,2783	225,9644
2020	2,442958	3,414345	9,458324	7,312332	37,27391	35,92585	139,5998	287,2695	50,61481	24,13436	270,2374	188,8148
2021	3,376453	4,939975	14,80593	8,715782	35,57168	37,06058	179,4565	400,0143	51,36285	24,82026	324,387	341,4495
Toplam	2,3166611	4,335519	9,946991	12,80104	37,05117	46,85431	6863,989	85162,28	51,37863	23,01529	210,3206	172,0982

Tablo 14. Yıllara Göre Tanımlayıcı İstatistikler (devamı)

Yıllar	Toplam Krediler / Toplam Varlıklar		Toplam Krediler / Toplam Mevduat		Donuk Aktifler Toplam Krediler		Likit Varlıklar / Toplam Varlıklar		Likit Varlıklar / Kısa Vadeli Yükümlülükler		Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri	
ortalama±sd												
2011	49,5381	27,5684	103,1414	92,31946	273,7725	1362,283	41,48367	26,34892	220,7689	573,709	56647,78	298603,3
2012	51,26977	27,28357	98,45	67,53624	479,5341	2697,637	40,80234	25,73548	1325,193	7059,119	68574,3	429081,2
2013	51,57273	27,6442	254,5065	873,7687	4036,36	25616,74	39,14275	24,44567	674,2666	2158,093	136045,6	713122,5
2014	53,26739	27,1961	2837,391	12292,06	46,43023	273,9551	39,14993	25,90276	1000,186	3484,662	11374,29	41200,4
2015	55,73043	25,54738	888,4788	4432,728	4,695349	11,12224	36,65932	24,86258	1272,563	6438,556	20998,14	123558,7
2016	55,47826	25,63979	19707,08	112598,3	4,651163	13,12158	36,33397	24,35883	876,219	2620,662	5639,779	31913,93
2017	58,14783	25,27743	1641,418	8638,504	5,088372	15,68855	34,00728	24,53696	1289,392	5191,279	891,1135	2075,457
2018	53,33617	24,59611	238649,6	1314371	8,197727	22,06163	30,1798	24,80657	1171,926	4676,864	207472,2	1373860
2019	52,57021	25,28134	4718,6	26699,69	6,183721	7,400319	30,41553	24,21684	1131,341	3953,683	4872,155	20920,13
2020	52,6234	24,68262	1978,747	10867,5	5,062791	7,069755	31,23951	26,36199	1208,172	4761,334	2685,186	9945,855
2021	49,43333	23,13174	2447,174	13684,47	3,797727	5,590669	33,61159	23,69422	1596,961	6568,787	2807,933	8336,119
Toplam	53,0255	25,66006	25883,48	407107,5	434,4723	7718,312	35,58822	25,07918	1080,525	4711,009	45982,3	490124,7

3.5.2. Bankalara Göre Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 15'te çalışmaya dahil edilen bankaların tanımlayıcı istatistiklerine yer verilmiştir.

Tablo 15. Bankalara Göre Tanımlayıcı İstatistikler

Bankalar	Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri		Donuk Alacaklar / Toplam Krediler		Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler		Likit Aktifler / Toplam Aktifler		Ortalama Öz kaynak Karlılığı						
	ortalama	ss	n	ortalama	ss	n	ortalama	ss	n	ortalama	ss	n			
Adabank A.Ş.	2916,308	975,6797	7				8615,347	0049,13	11	94,81956	0,588549	11	2,778158	3,238145	11
Akbank T.A.Ş.	192,8857	19,47481	11	3,372727	2,138734	11	51,51022	9,05247	11	27,22088	10,33576	11	13,89422	2,266114	11
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	180,4056	22,98046	11	2,445455	1,115673	11	52,23854	3,73139	11	25,49686	5,551458	11	17,09656	5,570303	11
Alternatifbank A.Ş.	161,748	30,50019	11	4,5	0,83666	11	45,64607	5,14382	11	21,17707	4,821829	11	8,101646	4,94254	11
Anadolubank A.Ş.	174,055	33,46768	11	5,054545	2,941892	11	47,36678	27,18825	11	22,4819	5,797312	11	12,67379	2,601426	11
Arap Türk Bankası A.Ş.	492,2004	126,1526	11	1,618182	1,646097	11	105,447	28,13869	11	50,39539	11,37959	11	12,74175	2,483444	11
Bank Mellat	4102,962	3397,636	11	50,98182	47,6588	11	219,9039	18,28411	11	89,24291	7,031838	11	15,71629	13,75259	11
Bank of America Yatırım Bank A.Ş.	2896,065	6402,431	11	0	0	9	4846,695	798,017	11	76,47044	16,34029	11	18,59188	16,12592	11
Bank of China Turkey	2305370	4608586	4	0	0	4	8033,192	5068,05	4	47,09365	18,93155	4	12,98274	4,463374	4
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	214,8812	96,19122	11	11,22727	9,126565	11	209,4812	107,4013	11	16,77476	5,854578	11	-3,114837	10,00673	11
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	12338,39	26729,13	11	873	1258,444	11	1155,585	230,768	11	34,05663	18,67883	11	8,22945	4,975309	11
Burgan Bank A.Ş.	147,9137	11,59308	11	4,736364	2,77138	11	44,99975	3,46949	11	20,82269	7,895912	11	3,474422	8,305479	11
Citibank A.Ş.	325,6207	136,6553	11	4,209091	3,288299	11	72,84573	4,17982	11	54,02137	7,210876	11	18,68324	11,22869	11
D Yatırım Bankası A.Ş.	1348,746	NA	4	0	NA	1	106,015	NA	1	41,15513	NA	1	9,299358	NA	1
Denizbank A.Ş.	197,5945	25,52636	11	5,854545	2,354724	11	41,88447	3,18362	11	23,06291	7,003248	11	13,69018	4,925798	11
Deutsche Bank A.Ş.	494,962	356,8662	11	0	0	11	104,3073	23,15791	11	49,91404	12,53741	11	14,71849	6,941633	11
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	47154,68	41107,7	11	2,2	1,03634	11	233,2448	187,683	11	25,20823	11,08732	11	7,418654	3,294767	11
Fibabanka A.Ş.	164,2766	13,31797	11	2,7	1,721046	11	40,19862	10,20482	11	19,98213	5,823409	11	12,21942	4,109719	11
Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.	2347,563	500,0723	2	0	0	2	174,1258	105,8339	2	68,27699	1,023361	2	11,8228	0,781846	2
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	831,2387	571,1009	11	5,227273	5,152493	11	239,6419	197,6288	11	6,012388	7,108842	11	15,21444	10,29905	11
Habib Bank Limited	636,8876	380,7563	11	7,809091	4,315659	11	232,7488	27,9579	11	60,66411	9,09043	11	7,684255	3,562024	11
HSBC Bank A.Ş.	206,429	24,96959	11	5,181818	2,322851	11	65,37236	7,16852	11	38,61478	7,117433	11	5,951033	11,72152	11

Tablo 15. Bankalara Göre Tanımlayıcı İstatistikler devamı

ICBC Turkey Bank A.Ş.	182,3137	21,39157	11	3,009091	2,202932	11	55,65772	0,67754	11	25,80764	6,373289	11	4,115376	2,991674	11
İller Bankası A.Ş.	943441,5	1527248	11				144,6693	6,73151	11	22,98511	9,39241	11	6,194003	2,53288	11
ING Bank A.Ş.	211,9688	20,4043	11	4,018182	1,918238	11	42,46427	5,578472	11	24,02739	2,235066	11	9,837235	5,477849	11
Intesa Sanpaolo S.p.A.	2646,872	2555,08	6	0	0	8	139,7029	98,6878	8	21,86989	14,49624	8	15,01148	6,594384	8
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	708,351	670,1216	11	1,727273	3,019302	11	107,5578	5,744287	11	93,32535	3,702293	11	22,34631	6,539828	11
JPMorgan Chase Bank N.A.	689,4114	459,775	11				1160,942	97,8327	11	94,14989	6,025137	11	13,40783	5,090313	11
MUFG Bank Turkey A.Ş.	125722,5	375454,3	9	0	0	9	139,8954	62,4023	9	44,98078	18,6725	9	11,04547	8,52765	9
Nurul Yatırım Bankası A.Ş.	208,3137	24,59576	11	4,172727	5,880662	11	78,94213	37,2864	11	29,93388	10,21764	11	18,21594	9,927789	11
Odea Bank A.Ş.	174,4183	64,37543	10	5,34	4,929773	10	61,14811	48,6879	10	27,62124	8,787203	10	1,107449	7,339097	10
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	187,2485	14,65829	11	25,2	78,21095	11	538,7975	920,475	11	23,39671	14,49683	11	-3,510975	14,59766	11
QNB Finansbank A.Ş.	203,1314	18,9259	11	6,090909	0,860761	11	39,68333	2,28488	11	21,01615	5,950021	11	13,87958	3,418495	11
Rabobank A.Ş.	24997,29	50168,22	8	0	0	8	8222,407	5119,22	8	49,8582	26,07438	8	8,114928	3,594141	8
Şekerbank T.A.Ş.	178,2669	19,01169	11	6,645455	2,625019	11	31,79343	0,17146	11	18,52062	5,996794	11	3,690387	12,24042	11
Société Générale (SA)	822,056	873,0768	11	5,2375	6,853349	8	4003,149	2143,55	11	41,13303	11,35429	11	-4,567019	15,21666	11
Standard Chartered Yatırım Bankası	155973,4	164123,9	6	63885,83	88599,75	3	15562,89	3046,15	11	73,33853	11,41139	11	12,6343	12,14135	11
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	190,4344	15,31795	11	3,263636	1,153493	11	38,02438	7,194022	11	23,5972	2,654406	11	11,51449	2,153392	11
Türk Eximbank	247,9387	146,8782	11	0,490909	0,338982	11	216,2278	208,1883	11	5,538782	3,1599	11	11,55868	5,400179	11
Turkish Bank A.Ş.	193,0479	17,25637	11	4,836364	3,901095	11	66,4784	9,57404	11	34,95255	14,45301	11	1,570714	1,165575	11
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	185,3615	18,37617	11	2,027273	0,502177	11	38,5707	8,09125	11	24,77378	11,69125	11	14,99928	4,311746	11
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	210,4429	28,30018	11	3,390909	1,56106	11	44,65069	3,51951	11	24,64169	7,393913	11	14,64203	2,510607	11
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	165,7839	27,92492	11	3,345455	0,668377	11	29,50286	0,91511	11	17,37233	5,613902	11	13,82262	7,433605	11
Türkiye İş Bankası A.Ş.	192,9635	19,80065	11	3,136364	1,70896	11	39,9697	1,91017	11	22,68753	6,270077	11	13,56916	2,300195	11
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	352,1273	79,14343	11	2,663636	1,507496	11	1262,352	156,561	11	17,12558	5,64828	11	11,86703	6,058991	11

Tablo 15. Bankalara Göre Tanımlayıcı İstatistikler devamı

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	287,4449	65,78925	11	1,390909	1,595277	11	238,6788	14,5904	11	17,40953	10,77092	11	16,95026	2,251827	11
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	168,5118	20,28511	11	4,181818	0,713888	11	37,45454	2,24719	11	20,66207	6,566938	11	13,12059	2,669075	11
Turkland Bank A.Ş.	153,8336	21,55134	11	17,81818	18,20175	11	49,98659	0,44203	11	28,67048	5,203335	11	-17,6803	55,06751	11
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	184,4786	11,85676	11	4,718182	1,411962	11	40,76474	0,266214	11	21,72384	4,101404	11	13,23329	3,578939	11
Toplam	45982,3	490124,7	495	434,4723	7718,312	469	1080,525	711,009	504	35,58822	25,07918	504	9,946991	12,80104	504

Tablo 15. Bankalara Göre Tanımlayıcı İstatistikler devamı

Bankalar	Sermaye Yeterliliği Oranı			Toplam Gelirler / Toplam Giderler			Toplam Krediler / Toplam Mevduat			Toplam Krediler / Toplam Varlıklar			Toplam Mevduat / Toplam Varlıklar			YP Varlıklar / YP Yükümlülükler		
	Ortalama	SS	n	Ortalama	SS	n	Ortalama	SS	n	Ortalama	SS	n	Ortalama	SS	n	Ortalama	SS	n
Adabank A.Ş.	191,6943	21,34272	11	163,4463	74,66578	11	0	0	11	0	0	11	6,920412	6,357099	11	140,421	128,5891	11
Akbank T.A.Ş.	17,70637	2,918243	11	165,9506	18,2112	11	98,68182	7,408349	11	57,3	3,603609	11	58,15425	2,010643	11	84,29037	5,021424	11
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	13,43438	0,766815	11	149,2991	18,3679	11				58,90909	9,109386	11				70,05623	23,15668	11
Alternatifbank A.Ş.	16,78801	2,417346	11	132,5593	9,489457	11	121,7909	13,7777	11	65,2	4,958831	11	53,79741	3,543017	11	79,57258	14,97102	11
Anadolubank A.Ş.	16,255	1,875164	11	143,6939	11,78875	11	93,6	9,608746	11	65,77273	5,80174	11	70,64575	6,288609	11	83,11069	7,194649	11
Arap Türk Bankası A.Ş.	20,46328	4,084625	11	273,2736	104,3225	11	53,2	12,77325	11	33,03636	5,12587	11	65,57588	17,89157	11	96,71509	3,844776	11
Bank Mellat	75,54757	20,501	11	592,5728	493,88	11	11,66364	7,844268	11	6,618182	5,517756	11	54,98524	14,83099	11	114,8007	6,837724	11
Bank of America.	67,08463	24,84548	11	250,8053	177,9997	11				5,933333	3,384524	9				98,31039	44,1926	11
Bank of China Turkey A.Ş.	88,13981	69,55873	4	649,7444	113,6138	4	1916492	3832172	4	27,9	4,71805	4	7,12932	6,103024	4	1289,204	1934,213	4
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	25,23136	5,871352	11	140,8824	42,31526	11				70,5	6,399687	11				96,21376	10,58956	11
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	64,33924	21,01065	11	182,3977	55,47327	11	524,1636	587,4276	11	31,37273	25,52764	11	7,209535	8,157767	11	102,7343	7,829446	11
Burgan Bank A.Ş.	18,48765	2,496074	11	122,1358	10,05035	11	121,3818	17,22364	11	70,62727	8,91281	11	58,7229	7,785999	11	80,5876	8,366261	11
Citibank A.Ş.	22,67927	5,059236	11	178,0525	75,09863	11	52,35455	8,772042	11	38,30909	7,010771	11	73,26438	6,13019	11	70,44013	22,08663	11
D Yatırım Bankası A.Ş.	166,4608	NA	1	335,4598	NA	1				50,1	NA	1				2762,308	NA	1
Denizbank A.Ş.	16,72554	2,23834	11	151,6192	25,40444	11	104,9636	4,595057	11	63,35455	2,56022	11	60,41323	2,655787	11	76,02693	10,08031	11
Deutsche Bank A.Ş.	29,03333	8,549699	11	186,103	59,18914	11	154,9545	57,82559	11	42,54545	10,90462	11	30,01963	11,01503	11	84,13409	13,94429	11
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	50,65913	3,673314	11	392,31	177,8524	11				66,80909	18,65092	11				156,2926	82,57584	11
Fibabanka A.Ş.	16,64877	3,46339	11	136,7628	15,80631	11	111,1727	13,83713	11	72,94545	9,209708	11	65,95216	6,862556	11	97,30888	21,12615	11
Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.	83,02493	79,81837	2	197,6899	34,60633	2				19,25	1,202082	2				115,9281	23,51592	2
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	21,06588	9,390081	11	427,5898	333,4919	11				85,97273	10,21921	11				58,11672	43,63423	11
Habib Bank Limited	48,04097	14,16102	11	211,8771	37,96528	11	171,7727	106,1111	11	37,96364	8,471986	11	27,89397	11,23465	11	105,5611	8,655188	11
HSBC Bank A.Ş.	17,53585	2,064097	11	138,5416	24,47631	11	89,00909	20,74558	11	55,51818	7,381439	11	64,37259	10,28443	11	73,31939	18,6161	11
ICBC Turkey Bank A.Ş.	19,21997	5,293547	11	134,7655	22,52539	11	123,1091	45,33818	11	60,32727	12,31536	11	52,95932	15,89539	11	83,27394	16,74282	11
İller Bankası A.Ş.										73,1	10,27502	11				99,97844	0,166453	11
ING Bank A.Ş.	18,42456	4,745093	11	144,018	23,76035	11	124,6636	23,02752	11	68,70909	6,047223	11	56,24853	6,947417	11	68,3157	10,64613	11
Intesa Sanpaolo S.p.A.	30,83898	23,1694	8	731,2017	316,3832	8	2898,688	7662,523	8	76,1875	13,7813	8	39,54653	18,79099	8	99,31679	3,880052	8
Takasbank İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	22,52542	4,77579	11	426,232	346,7712	11				2,063636	1,480049	11				100,7447	1,744	11
JPMorgan Chase Bank N.A.	112,5132	18,10378	11	204,7876	50,07748	11	0	0	11	0	0	11	16,07789	20,10806	11	333906,3	527612,9	10
MUFG Bank Turkey A.Ş.	37,82224	62,48789	9	201,7607	107,9913	9	766,2222	1574,587	9	53,04444	21,40065	9	27,49537	16,0256	9	88,68468	11,41286	9
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	17,2826	2,01945	11	157,2415	30,97018	11				59,9	7,476497	11				93,79694	26,57517	11
Odea Bank A.Ş.	20,18278	7,085111	10	126,7197	22,82141	10	84,56	8,274486	10	51,51	8,913841	10	72,54862	5,779086	10	86,27772	7,820271	10
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	82,72858	71,51107	11	151,2837	11,57234	11				56,52727	28,49881	11				155,077	158,1241	11
QNB Finansbank A.Ş.	16,21703	1,22494	11	148,4291	14,24456	11	111,8545	8,016404	11	64,24545	3,196362	11	57,5854	3,132776	11	64,76822	7,883445	11
Rabobank A.Ş.	153,543	187,5058	8	360,8421	146,3254	8	191787	228225,2	8	49,125	26,22021	8	0,053637	0,048745		100,0029	2,012693	8
Şekerbank T.A.Ş.	14,33618	1,097542	11	132,8317	7,986831	11	97,79091	11,18494	11	67,63636	4,559446	11	69,7825	7,247323	11	71,31096	10,35141	11
Société Générale (SA)	27,2723	10,18465	11	171,598	74,54598	11	129,4364	178,4497	11	24,52727	23,76237	11	25,64364	26,62449	11	81,79766	43,76855	11
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	104,419	27,97424	11	194,5989	101,3909	11				0,009091	0,030151	11				4174,153	8401,343	5
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	15,68425	1,705487	11	135,5166	11,67588	11	104,9455	12,18707	11	67,51818	5,91216	11	64,5671	2,561917	11	70,15899	4,636477	11
Türk Eximbank	26,63489	23,35096	11	181,5788	60,32869	11				90,58182	4,059758	11				96,50626	3,757971	11
Turkish Bank A.Ş.	20,60624	5,706563	11	120,6333	16,30228	11	85,67273	18,53295	11	59,53636	14,59872	11	69,20205	7,09346	11	87,90189	12,11232	11
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	16,1311	1,815523	11	150,0692	10,75926	11	90,93636	17,95657	11	59,37273	9,133465	11	65,94051	4,284193	11	93,28732	7,325528	11
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	17,21705	1,746019	11	174,8646	38,64279	11	105,0273	9,847953	11	31,35455	3,258946	11	58,75861	4,786326	11	87,12364	6,388773	11
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	14,26494	0,835592	11	140,2365	14,65753	11	95,75455	9,344235	11	64,64545	3,197613	11	67,83208	3,603961	11	93,90051	4,82533	11
Türkiye İş Bankası	16,51598	1,862489	11	153,1635	18,001	11	105,5818	10,74	11	62,3	3,548803	11	59,26949	3,029646	11	85,66436	5,960848	11
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası	22,38712	12,51652	11	208,225	53,80176	11				77,64545	5,100659	11				99,31039	2,118925	11
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	17,82596	2,086237	11	241,2173	39,07809	11				71,66364	3,803228	11				85,16525	4,803589	11

Tablo 15. Bankalara Göre Tanımlayıcı İstatistikler devamı

Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	15,11555	1,282034	11	145,3401	8,486587	11	110,1818	9,254709	11	55,71818	3,181138	11	59,86915	3,7173	11	93,23528	4,416319	11
Turkland Bank A.Ş.	15,98652	1,601579	11	111,9121	10,56857	11	85,82727	10,65168	11	62,65455	6,776336	11	73,23947	4,034214	11	79,52896	13,25398	11
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	15,93701	1,68516	11	154,3563	17,67712	11	110,7727	5,170317	11	63,59091	3,764692	11	57,3957	1,80703	11	83,20426	3,332515	11
Toplam	37,05117	46,85431	504	210,3206	172,0982	504	25883,48	407107,5	358	53,0255	25,66006	502	51,37863	23,01529	358	6863,989	85162,28	497

3.5.3. Panel Veri Analizi Ön Testleri

Günümüzde, ekonomi çalışmalarında sıkça kullanılan panel veri analizi yöntemi, ekonometrik analizi içeren birçok çalışmada yaygın bir şekilde benimsenmiştir. Ekonometri alanyazında etkin ve inovatif bir durum alan, olağanüstü hızda gerçekleşen tahmin yöntemleri ve teorik altyapının gelişimi sayesinde, panel veri analizi satır ve kolonlardan oluşan çift eksenli matris olarak bir veri türü olması sebebiyle, kesitsel çalışmaların analizi için de uygun bir yöntemdir. Panel veri analizinde, gözlem sayısındaki yükseliş, çoklu doğrusal bağıntı sorununu çözme konusunda etkin olmakla birlikte zaman ve yatay kesit verilerini birleştirerek kapsamlı bir veri setiyle çalışmanın yanı sıra ileri serbestlik dereceleriyle tahmin yapma olanağı sağlar. Panel veri yönteminin birçok avantajı bulunmaktadır, bunlar arasında kapsamlı davranış modellerini test etme yeteneği, çoklu doğrusallık sorununu azaltma ve model spesifikasyon hatası kaynaklı problemleri çözme bulunmaktadır. Bu yöntem aynı zamanda yatay kesit heterojenitesini de dikkate alır (Anadi, 2011,s.51).

Panel veri modeli oluşturulurken Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi (HEKK), Sabit etkiler yöntemi (SE) ve Rassal etkiler (RE) yöntemleri'nden biri seçilmektedir (Baltagi 2021,s.6). HEKK yöntemi, birim ve zaman etkileri bağdaşık olduğunda ve hata terimi her iki etkiyi de içermediğinde etkili güvenilir tahminler sunar. Sabit Etkiler (SE) yaklaşımı, sabit parametrelerin birimler arasında değişiklik gösterdiği durumların birim etkilerini içerdiği durumlarda ele alır. Tüm yatay kesit birimleri için aynı olan eğim parametreleri eğer eğim parametreleri yatay kesitler arasında bir değişiklik ifade ediyorsa birimler ise tesadüfi olarak seçildiyse, Rassal Etkiler (RE) metodu tercih edilir. Panel veri modelinin uygunluğu Fark Testi, Lagrange Multiplier Testi, Chow Testi, Hausman Testi gibi araçlarla incelenmektedir.

Panel veri analizi ile kurulan model aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \alpha + X_{it} + U_{it}$$

Eşitlikte i ($i=1,2,...,N$) kesit değişkenlerini ve t ($t=1,2,...,T$) zaman dilimini tanımlamaktadır. U_{it} hata teriminin bütün zaman ve kesitler için bağımsız olduğu ve dağılıma sahip olduğu varsayımını sağlamaktadır.

$$u_{it} = IID(0, \sigma^2)$$

Panel veri analizlerinde, yatay kesit ve zaman serilerinin birlikte kullanılmasından doğan durumları incelemek önemlidir. Bu bağlamda, yatay kesit serilerinde görülen bağımlılık ve zaman serilerindeki birim kök varlığı üzerinde araştırmalar yapılmalıdır. Panel veri analizi serilerinin durağanlığını analiz etmek için aşağıdaki denklem kullanılmaktadır (Topaloğlu, 2018, s.22).

$$\Delta Y_{it} = a_{Yit} - 1 \sum_{j=1}^{pi} \beta_{ij} \Delta y_{it} - 1 + X_{it} \delta + \epsilon_{it}$$

Veri yapısına göre değişim gösterse de, panel veri modellemesinde genelde sabit etkiler modeli ve rastgele etkiler modeli tercih edilmektedir. Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişkinin açıklanması için kurulacak model için tek yönlü ve çift yönlü sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modelleri ayrı ayrı incelenerek, hangi modelin daha uygun olduğuna Hausman, Lagrange ve Chow testleri kullanılarak karar verilmiştir.

Modelin belirlenebilmesi için öncelikle araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri için birim kök testi işlemine geçilmiştir.

3.5.3.1. Panel Veri Analizi Öncesi Birim Kök Testi

Tablo 16’da birim kök testi sonucuna göre, yatay kesit birimlerinde incelenen tüm değişkenlerin birim kök testine ait bulguları gözlemlenmiştir (Akkaynak 2019, s.114). Panel veri analizi öncesi birim kök testi, veri setinde bulunan değişkenlerin zaman serisi özelliklerini değerlendirmek için yapılır. Panel veri setleri genellikle zaman serisi ve kesitsel verilerin bir kombinasyonudur. Bu veri setlerindeki değişkenlerde birim kök olması, zaman serilerinin durağan olmadığı anlamına gelir. Panel veri analizinde birim kök testi yapılması, durağan olmayan değişkenlerin tespit edilmesine ve analizin doğruluğunun artırılmasına yardımcı olur. Birim kök testi,

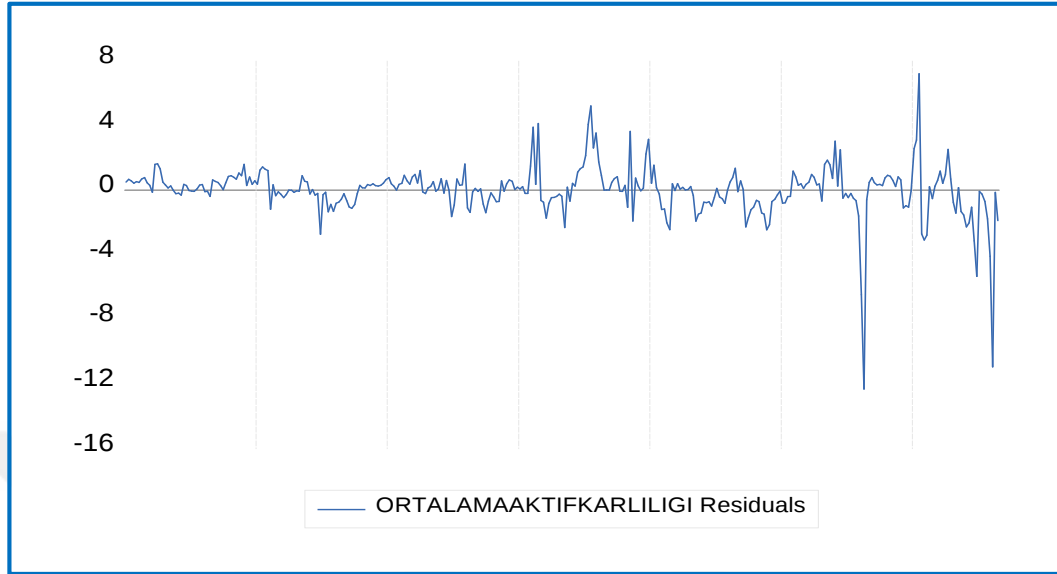
panel veri modelinde birim kök problemi olup olmadığını test etmek için kullanılan bir istatistiksel testtir. Birim kök problemi ise, bir panel veri kümesinde zaman çerçevesinde bir örneklem grubunun değişkenlerinde birim köklerin bulunması durumudur. Birim kökler, veri üzerinde yapılan regresyon analizlerinin istatistiksel sonuçlarını etkileyebilecek olasılık değerleridir. Eğer birim kökler bulunmuşsa, bu durum modelin tahmin edici gücünü azaltabilir ve dolayısıyla modelin istatistiksel sonuçlarını yanıltabilir. Bu nedenle, birim kök testi yapılması önemlidir ve sonuçlarına göre, birim kök problemi olan bir panel veri modelinde, birim köklerin önlenmesi için özel bir model kullanılması gerekebilir. Bir araştırmada model analizlerine geçilmeden yapılması gereken işlemlerden bir diğeri artıkların durağan olup olmadığına bakılmasıdır. Artıkların durağanlığı, birim kök testinde ekonometrik modellerde kullanılan bir terimdir ve bir değişkenin zaman içinde değişim gösterip göstermediğini belirlemeye yarar. Durağan bir değişken, zaman içinde değişim göstermez ve sadece ortalama değerinden farklılık gösterir. Öte yandan, durağan olmayan bir değişken, zaman içinde değişim gösterir ve ortalama değerinden farklılık gösterirken aynı zamanda trendlerde gösterir. Birim köklerde durağanlık, bir panel veri modelinde birim köklerin zaman çerçevesi içinde sabit kalması durumudur. Birim kökler, bir panel veri kümesinde zaman çerçevesinde bir örneklem grubunun değişkenlerinde bulunan olasılık değerleridir ve birim köklerde durağanlık durumunda, bu değerler zaman içinde değişmez.

Tablo 16. Değişkenlerin Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	İstatistik	p
Donuk Alacaklar / Toplam Krediler		
Levin, Lin & Chu t*	-241,152	0
İm, Pesaran and Shin W-stat	-32,786	0
ADF - Fisher Chi-square	105,19	0,01
PP - Fisher Chi-square	129,98	0,0001
Likit Aktifler / Toplam Aktifler		
Levin, Lin & Chu t*	-316,35	0,00
İm, Pesaran and Shin W-stat	-151,17	0,00
ADF - Fisher Chi-square	143,92	0,00
PP - Fisher Chi-square	186,39	0,00
Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri		
Levin, Lin & Chu t*	-6.298,78	0,00
İm, Pesaran and Shin W-stat	-603,20	0,00
ADF - Fisher Chi-square	162,72	0,00
PP - Fisher Chi-square	253,96	0,00
Sermaye Yeterliliği Oranı		
Levin, Lin & Chu t*	-85,36	0,00
İm, Pesaran and Shin W-stat	14,26	0,00
ADF - Fisher Chi-square	192,57	0,00
PP - Fisher Chi-square	250,33	0,00
Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler		
Levin, Lin & Chu t*	-36,24	0,00
İm, Pesaran and Shin W-stat	7,71	0,00
ADF - Fisher Chi-square	178,06	0,00
PP - Fisher Chi-square	261,18	0,00
Toplam Gelirler / Toplam Giderler		
Levin, Lin & Chu t*	-8,13	0,00
İm, Pesaran and Shin W-stat	-0,26	0,39
ADF - Fisher Chi-square	111.996,00	0,07
PP - Fisher Chi-square	150,81	0,00
Toplam Krediler / Toplam Mevduat		
Levin, Lin & Chu t*	-347,22	0,00
İm, Pesaran and Shin W-stat	-53,31	0,00
ADF - Fisher Chi-square	80,44	0,06
PP - Fisher Chi-square	98,53	0,00
Toplam Krediler / Toplam Varlıklar		
Levin, Lin & Chu t*	-14,84	0,00
İm, Pesaran and Shin W-stat	-1,62	0,05
ADF - Fisher Chi-square	122,49	0,01
PP - Fisher Chi-square	207,26	0,00
YP Varlıklar / YP Yükümlülükler		
Levin, Lin & Chu t*	-14,75	0,00
İm, Pesaran and Shin W-stat	-4,26	0,00
ADF - Fisher Chi-square	158,32	0,00
PP - Fisher Chi-square	242,01	0,00
Toplam Mevduat / Toplam Varlıklar		
Levin, Lin & Chu t*	-8,73	0,00
İm, Pesaran and Shin W-stat	-1,06	0,14
ADF - Fisher Chi-square	81,14	0,10
PP - Fisher Chi-square	131,63	0,00

Tablo 16’da yapılan birim kök testi sonucuna göre, yatay kesit birimlerinde incelenen tüm değişkenler ($p < 0,05$ olduğu için) durağandır. Panel veri analizinde birim kök testine ihtiyaç duyulmasının ana nedenleri, zaman serilerinin durağanlığını belirlemek, doğru tahminler yapmak ve uygun veri dönüşümleri veya modelleri seçmektir. Bu testler, analiz sonuçlarının güvenilirliğini artırır ve yanıltıcı sonuçların önüne geçer.

Bu kapsamda Şekil 3’te, oluşturulacak model için de artıkların durağanlığı bir grafik ile gösterilmiştir.

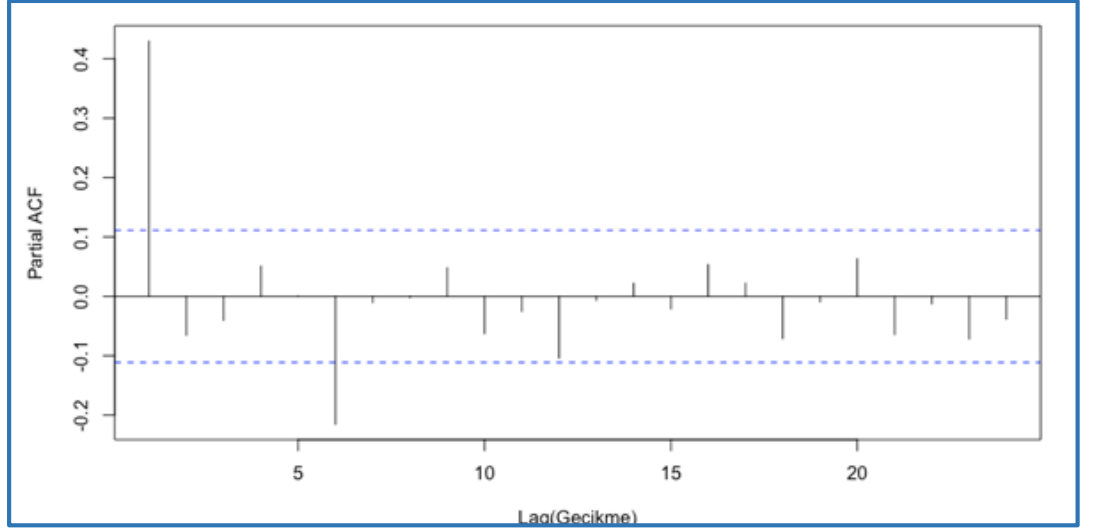

Şekil 3. Model İçin Artıkların Durağanlığı

Bu grafik 0 etrafında dengeli bir değişim gösterdiği için (bir noktada yığılmalar olamadığı için) bu araştırma verileri için artıkların durağan olduğu gözlemlendiğinden; “Otokorelasyon Analizi” aşamasına geçilmiştir.

3.5.3.2. Panel Veri Analizi Öncesi Otokorelasyon Analizi

Otokorelasyon, bir değişkenin zaman içindeki değerleri arasında bir ilişki olduğunu gösterir (Topaloğlu 2018, s.28). Örneğin, bir değişkenin bir önceki periyodunun değerine göre tahmin edilebilir olması otokorelasyonu gösterir. “Ortalama Aktif Kârlılığı” için oluşturulan model için “Artıkların Otokorelasyon Grafiği/ACF”ye Şekil 4’te verilmiştir.

Şekil 4. Ortalama Aktif Kârlılığı Modeli İçin Artıkların Otokorelasyon Grafiği

Şekil 4’te yer alan ACF grafiğine bakıldığında grafikteki mavi olan çizgiler güven sınırlarını göstermektedir ve genel olarak elde edilen değerlerin güven sınırlarında ve bir bölgeye yığılma olmadan seri dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sonuca göre değişkenler arasında otokorelasyon olduğu tespit edilmiş ve daha sonra “Panel Veri Analizi İçin Model Seçimi” işlemine geçilmiştir.

3.5.3.3. Panel Veri Analizi İçin Model Seçimi

Panel veri analizi için kullanılacak veride eksik gözlemlerin varlığı söz konusu olduğunda alternatif tahmin yöntemleri kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden en yaygın olanları “dengesiz panel veri modeli” yöntemi ve “beklenti maksimizasyonu” algoritmasıyla oluşturulan "dengeli panel veri modeli" yönteminin kullanılmasıdır. Yapılan araştırma için kullanılan veri setinde eksik gözlemlerin varlığı söz konusudur, bu nedenle yapılacak olana analizler için “Dengesiz Panel Veri Modeli” seçilmiş ve “Panel Veri Analiziyle Ortalama Aktif Kârlılığının Tespiti” işlemine geçilmiştir.

3.5.4. Panel Veri Analizi ile Ortalama Aktif Kârlılığın Tespiti

Bu kısımda, “Ortalama Aktif Kârlılığın Tespiti” için önce “Otokorelasyon Analizi”, “Heteroskedastiti Analizi”, “Hausman Testi” ve panel veri modelinin tespiti yapılarak; bankaların ortalama aktif kârlılığa etkisi analiz edilmiştir

3.5.4.1. Ortalama Aktif Kârlılığının Tespiti Öncesi Heteroskedastite Analizi

Bu ortalama aktif kârlılığının tespiti öncesi heteroskedastitenin varlığını test etmek için “Heteroskedastite Analizi” yapılmıştır . Heteroskedastite, ekonometrik modellerde kullanılan bir terimdir ve bir değişkenin varyansının zaman içinde değişip değişmediğini belirler (Albayrak 2008, s. 113). Örneğin, bir değişkenin bir önceki periyodun varyansına göre daha yüksek veya daha düşük olması heteroskedastiteyi gösterir. Heteroskedastite, ekonometrik modellerde önemlidir, çünkü modelin tahmini doğruluğunu etkileyebilir. Özellikle zaman serisi verileriyle çalışırken, heteroskedastitenin varlığını test etmek ve eğer gerekliyse modeli düzgün hale getirmek önemlidir. Ortalama Aktif Kârlılığı için heteroskedastisite; Goldfeld-Quandt analizi ile değerlendirilmiş ve bulgular Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17. Ortalama Aktif Kârlılığı için Heteroskedastite Goldfeld-Quandt (GO) Testi Sonucu

Heteroskedastisite Testi	
Ortalama Aktif Kârlılığı	
Goldfeld-Quandt Testi (GQ)	p
0,54755	0,9998

Tablo 17 incelendiğinde; “Ortalama Aktif Kârlılığın” bağımsız değişken olarak alınarak kurulmuş olan modelde, p değeri 0,05’ten yüksek olması sebebiyle ($p=0,9998 > 0,05$) heteroskedastisite yoktur, yani hata terimleri arasında değişen varyans sorunu yoktur ve hata terimlerinin varyansı sabittir, bu nedenle, Hausman testinin yapılmasına karar verilmiştir.

3.5.4.2. Ortalama Aktif Kârlılığın Tespiti Öncesi Hausman Testi

“Sabit Etkili” ve “Rastgele Etkili” modeller, hata terimlerinin özellikleri ve katsayıların değişkenliğiyle alakalı birbirinden ayrı varsayımlar altında çeşitli modellerle, panel veri analiziyle elde edilebilir. “Sabit Etkili” ve “Rastgele Etkili” modellerde hata terimlerinin normal olarak dağıldığı öngörülmekte, zaman içinde değişen katsayıları içerdikleri düşünülen modellere ise “Sabit Etkili Model” adı verilmektedir. Sabit etkili modeller araştırmalarda kullanılan yaygın bir yöntem olmakla birlikte rastgele etkili modeller de araştırmada kullanılan yaygın bir yöntemdir. Bu iki modelin arasında tercih yapabilmek için “Hausman Testi” kullanılmaktadır (Baltagi, 2001, s.15).

Araştırmalarda Hausman Testi yaygın olarak sabit etkili modellerin ve rastgele etkili modellerin karşılaştırılmasında kullanılırken, tutarlı öngörülerde bulunabilmek adına doğru modelin tercih edilmesine karar vermeyi sağlar. Hausman test istatistiğinde hesaplanan p değerinin anlamlılık düzeyi α 'dan büyük ise yokluk hipotezi olarak kabul edilir, yokluk hipotezi kabul edildiğinde, rastgele etki modeli veriyi sabit etki modeline göre daha etkin bir şekilde tanımlar. Diğer bir ifade ile yapılan test sonucunda model anlamlılığı için hesaplanan p değeri 0,05 kritik değerinden küçük olması durumunda sabit etkili modellerin, büyük olması durumunda ise rastgele etkili modellerin kullanılmasına karar verilmektedir.

Tablo 18. Ortalama Aktif Kârlılığı için Model Belirlenmesinde Hausman Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	Ortalama Aktif Kârlılığı		p
	Karışık Etki	Sabit Etki	
Değişkenler			
Donuk Alacaklar/Toplam Krediler	0,000913	0,000773	0,3109
Likidite oranı	-0,000056	-0,000061	0,5176
Net Likidite	0,024482	0,024983	0,9251
Sermaye Yeterliliği Oranı	0,005145	0,006653	0,1805
Toplam Gelir/ Toplam Gider	0,003982	0,004171	0,5882
Toplam Kredi/Toplam Mevduat	-0,000001	-0,000001	0,9967
Toplam Kredi/Toplam Varlık	0,025911	0,01863	0,1213
Toplam Mevduat/ Toplam Varlık	-0,010744	-0,017257	0,269
YP Varlık/YP Yükümlülükler	0,006187	0,010847	0,0186
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	-0,000001	-0,000002	0,0008
Toplam Kredi/GSYH	-0,000312	-0,000326	0,2408
Tahvil Faiz Oranları	0,002487	0,003565	0,4737
χ^2 TESTİ	0,1662		0,0831
Breusch-Pagan Test	78,39774		0,000

Bu kapsamda Tablo 18'de model tercihi için Hausman testi sonuçları verilmiştir öte yandan tabloyu incelediğimizde, p değerinin 0,05'ten yüksek olması ($p = 0,0831 > 0,05$), rastgele etkili model yönteminin tercih edilmesi için bir sebep olarak gösterilmiştir.

3.5.4.3. Ortalama Aktif Kârlılığı için Panel Veri Analizi

“Ortalama Aktif Kârlılık Oranı”nda (ROA)'ın, bankaların temel bir performans göstergesi olarak değerlendirilmesinin temel nedeni; banka varlıklarının kazanç sağlama amacıyla kullanılmasının gösterilmesi, bu durumu önemli bir etkinlik ölçütü haline getirir. Ortalama Aktif kârlılığı belirli dönemler için gerçekleşen net kâr miktarının, aktifler toplamına oranlanmasıyla elde edilmektedir (Saydar ve Saçıldı, 2012, s.77). Dolayısıyla, bankaların ortalama aktif kârlılık oranının belirlenebilmesi için panel veri modelinden yararlanılmış ve yapılan analizler sonucunda elde edilen modele ait test istatistikleri ve regresyon kat sayıları Tablo 19’da verilmektedir.

Tablo 19. Ortalama Aktif Kârlılığı (ROA) için Panel Veri Analizi

	Kat Sayı	Standart hata	t Statistiği	p
C (Regresyon Sabit Katsayısı)	-1,304	1,01	-1,28	0,19
Donuk Alacaklar/Toplam Krediler	0,0007	0,0003	2,13	0,03
Likit Varlıklar/Kısa Vadeli Yükümlülükler	-6,11E-05	3,69E-05	-1,65	0,09
Likit Varlıklar/Toplam Varlıklar	0,0249	0,0101	2,46	0,01
Sermaye Yeterliliği Oranı	0,0066	0,003	2,16	0,03
Toplam Gelir/ Toplam Gider	0,0041	0,0006	6,66	0,00
Toplam Kredi/Toplam Mevduat	-1,44E-06	1,63E-06	-0,87	0,37
Toplam Kredi/Toplam Varlık	0,0186	0,01	1,72	0,08
Toplam Mevduat/ Toplam Varlık	-0,0172	0,006	-2,62	0,009
YP Varlık/YP Yükümlülükler	0,0108	0,0027	3,89	0,0001
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	-2,34E-06	1,19E-06	-1,96	0,05
Toplam Kredi/GSYH	0,0054	0,0223	1,54	0,03
Tahvil Faiz Oranları	0,0254	0,0212	2,56	0,02
R2	0,347		F	17,172
D-W İstatistiği	1,43		p	0,00

Tablo 19 incelendiğinde; “Ortalama Aktif Kârlılığı” (ROA) için oluşturulan “Panel Veri Modeli”nin tamamı için bulunan D-W istatistiği (Durbin-Watson istatistiği regresyon analizindeki otokorelasyonu kontrol etmek için kullanılan bir test istatistiği olup otokorelasyonun varlığını veya yokluğunu belirlemeye yarar) sonucu $p = 0.05$ ’ten küçük olması sebebiyle ($p = 0,00 < 0.05$) elde edilen modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Ancak, tablo geneli tek tek incelendiğinde; “donuk alacakların toplam kredilere” oranı, “toplam varlıkların likit varlıklara” oranı, “sermaye yeterliliği” oranı, “toplam gelirlerin toplam giderlere” rasyosu, “toplam mevduatların toplam varlıklara” oranı, “YP varlıkların YP yükümlülüklerine” oranı, “faiz giderlerinin faiz gelirlerine” oranı, “toplam kredilerin GSYH” ye rasyosuyla “tahvil faiz” oranları değişkenlerinin bulunan p değerleri 0,05’ten küçük olduğundan “Ortalama Öz kaynak Kârlılığı” açısından olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğu saptanmıştır. Ezcümle neticede, oluşturulan model, öz kaynak kârlılığını açıklamakta yeterlidir. Buna karşılık tablo’da “likit varlıkların kısa vadeli yükümlülüklerine” oranı, “toplam kredilerin toplam mevduatlara” oranı, “toplam kredilerin toplam varlıklara” oranı değişkenleri için bulunan p değerleri 0,05’ten büyük olduğundan “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı” üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığına karar verilmiştir. Bu aşamadan sonra her bir bankanın “Ortalama Aktif Kârlılık” üzerindeki etkisinin tespiti işlemlerine geçilmiştir.

3.5.4.4. Bankaların Ortalama Aktif Kârlılığına Etkisi

Analize dahil edilen bankalara ait model sonucunda elde edilen kesit etkileri Tablo 20’de verilmektedir. Burada her bir bankanın “Ortalama Aktif Kârlılık” üzerindeki etkisi verilmiştir. Kat sayılar, yatay kesit değişkenleri olan bankaların bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerindeki tahmini etkisini temsil eder. Pozitif bir katsayı, yatay kesit değişkenindeki bir artışın bağımlı değişkendeki bir artışla ilişkili olduğunu gösterirken, negatif bir katsayı, yatay kesit değişkenindeki bir artışın bağımlı değişkendeki bir azalmayla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 20. Bankalar ve Ortalama Aktif Kârlılığa Etkisi

BANKALAR	Ortalama Aktif Kârlılığına Etkisi olan Kat Sayılar
Akbank T.A.Ş.	0,51
Alternatifbank A.Ş.	-0,36
Anadolubank A.Ş.	0,76
Arap Türk Bankası A.Ş.	0,17
Bank Mellat	0,13
Bank of China Turkey A.Ş.	1,58
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	-0,12
Burgan Bank A.Ş.	-0,59
Citi Bank A.Ş.	1,62
Denizbank A.Ş.	0,37
Deutsche Bank A.Ş.	0,69
Fibabanka A.Ş.	-0,18
Habib Bank Limited	0,31
HSBC Bank A.Ş.	-0,43
ICBC Turkey Bank A.Ş.	-0,6
ING Bank A.Ş.	0,08
Intesa Sanpaolo S.p.A.	-1,61
MUFG Bank Turkey A.Ş.	-0,92
Odea Bank A.Ş.	-0,69
QNB Finansbank A.Ş.	0,46
Rabobank A.Ş.	1,06
Société Générale (SA)	-1,93
Şekerbank T.A.Ş.	-0,14
Turkish Bank A.Ş.	-0,71
Türk Eximbank A.Ş.	-1,73
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	0,2
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	0,4
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,48
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	0,38
Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,42
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	0,05
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	0,3

Pozitif bir kat sayısı, yatay kesit değişkenindeki bir artışın bağımlı değişkendeki bir artışla ilişkili olduğunu gösterirken, negatif bir kat sayısı, yatay kesit değişkenindeki bir artışın bağımlı değişkendeki bir azalmayla ilişkili olduğunu

gösterir. Bu kapsamda Tablo 20 incelendiğinde; **“Citibank”, ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde en yüksek pozitif etkisi olan (1,62) banka; “Société Générale” (SA) ortalama öz kaynak kârlılığına en düşük negatif etkisi olan (-1,93) bankadır.** Bu durumda Citibank’ın; bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde +1,62 oranında artan (pozitif yönlü) etkisi olmuştur. Buna karşılık Société Générale (SA)’nın bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde -1,93 oranında azaltıcı (negatif yönlü) etkisi olmuştur. Ayrıca tablo üzerinde yer alan diğer bankalara ait katsayılar incelendiğinde; Akbank, Anadolu Bank, Turkish-Arab Bank, Mellat Türk Bankası, Çin Bankası Türkiye Temsilciliği, Deniz Bank, Deutsche Bank, Habib Bank Limited, ING Bank, QNB Finansbank, Rabobank, Türk Ekonomi Bankası, T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Garanti Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye İş Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Yapı ve Kredi Bankası’nın; bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde artan (pozitif yönlü) etkisi olmuştur. Buna karşılık Alternatif Bank, Birleşik Fon Bankası, Burgan Bank, Fiba Bank, HSBC Bank, ICBC Turkey Bank, Intesa Sanpaolo Bank, MUFG Bank Turkey, Odea Bank, Şekerbank, Turkish Bank, Turkland Bank bankalarının; bağımlı değişken olan “Ortalama Aktif Kârlılık” üzerinde azalan (negatif yönlü) etkisi olmuştur.

3.5.5. Panel Veri Analizi ile Öz Kaynak Kârlılığının Tespiti

Bu kısımda, “Öz Kaynak Kârlılığının Tespiti” için önce “Hausman Testi”, “Pesaran CD Testi” ve “Panel Veri Modeli”nin tespiti yapılarak; bankaların öz kaynak kârlılığına etkisi analiz edilmiştir.

3.5.5.1. Öz Kaynak Kârlılığının Tespiti Öncesi Heteroskedastiti Analizi

Bu kısımda model analizi geçilmeden önce heteroskedastitenin varlığını test etmek için “Heteroskedastite Analizi” yapılmıştır. Ortalama öz kaynak kârlılığı için heteroskedastisiti; Goldfeld-Quandt testi ile analiz edilip sonuçlar tablo 21’de tanımlanmıştır.

Tablo 21. Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı için Heteroskedastiti Goldfeld-Quandt (GO) Testi Sonucu

Heteroskedastisiti Testi	
Ortalama Öz kaynak Kârlılığı	
Goldfeld-Quandt Testi (GQ)	p
0,81927	0,884

Tablo 21 incelendiğinde, “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı” değişkeni ile kurulan modelde de heteroskedastisiti yoktur ($p=0,884>0.05$). Ortalama öz kaynak kârlılığı için de anlamlılık düzeyi olarak ifade ettiğimiz p değeri 0,05’ten yüksek olduğu için hata terimleri arasında heterojen varyans sorunu bulunmamaktadır ve hata terimlerinin varyansı sabittir, Bu nedenle, hausman testinin yapılmasına karar verilmiştir.

3.5.5.2. Ortalama Öz Kaynak Kârlılığının Tespiti Öncesi Hausman Testi

Bu kısımda, “Hausman Testi” kapsamında ikinci olarak “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı”nı etkileyen değişkenler araştırılmıştır. Bu kapsamda yapılan, model belirlenmesi için Hausman testi sonuçları Tablo 22’de yer almıştır.

Tablo 22. Ortalama Öz kaynak Kârlılığı için Modelin Belirlenmesinde
Hausman Testi Sonuçları

Bağımlı değişken	Ortalama Öz kaynak kârlılığı		
Değişkenler	Karışık Etki	Sabit Etki	p
Donuk Alacaklar	-0,002503	-0,00208	0,2811
Donuk Alacaklar/Toplam Krediler	-0,000014	-0,000046	0,6184
Likidite Oranı	-0,002226	0,014582	0,361
Net likidite	-0,011663	-0,015777	0,4975
Sermaye Yeterliliği Oranı	0,015275	0,015101	0,9217
Toplam Gelir/ Toplam Gider	-0,00003	0,00	0,1216
Toplam Kredi/Toplam Mevduat	0,000605	0,004381	0,4395
Toplam Kredi/Toplam Varlık	0,006832	- 0,002622	0,0429
Toplam Mevduat/ Toplam Varlık	0,00	0,000001	0,4934
YP Varlık/YP Yükümlülükler	0,000302	0,002465	0,4236
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	0,000597	0,003652	0,3568
χ^2 Testi	10,199	-	0,3346
Breusch-Pagan Testi	52,48396	-	0.000

Tablo 22 incelendiğinde “Ortalama Öz kaynak Kârlılığı” için yapılan “Breusch-Pagan Testi” sonrası bulgulanan “p değeri” 0,05’ten yüksek olması sebebiyle ($p= 0,3346 > 0,05$) rastgele etkili model yönteminin tercih edilmesine karar verilmiştir.

3.5.5.3. Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı için Panel Veri Analizi

Bu kısımda, Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı (ROE) için oluşturulan Panel Veri Modelinin anlamlı olup olmadığı araştırılmıştır. Bu kapsamda, yapılan analizler sonucunda elde edilen modele ait test istatistikleri ve regresyon kat sayıları tablo 23’de verilmektedir.

Tablo 23. Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı için Panel Veri Modeli

	Katsayı	Standart Hata	t Statistiği	p
C (Regresyon Sabit Katsayısı)	-7,05	9,06	-0,778	0,43
Donuk Alacaklar/Toplam Krediler	-0,0007	0,003	-0,233	0,81
Likit Varlıklar/Kısa Vadeli Yükümlülükler	4,72E-05	0,00E+00	-0,141	0,88
Likit Varlıklar/Toplam Varlıklar	0,1342	0,09	1,48	0,13
Sermaye Yeterliliği Oranı	-0,0031	0,027	-0,112	0,91
Toplam Gelir/ Toplam Gider	0,013	0,005	2,448	0,014
Toplam Kredi/Toplam Mevduat	9,47E-07	1,45E-05	0,065	0,94
Toplam Kredi/Toplam Varlıklar	0,1387	0,096	1,43	0,151
Mevduat oranı	0,026	0,056	0,45	0,64
YP Varlık/YP Yükümlülükler	0,0039	0,024	0,15	0,87
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	-2,34E-06	1,19E-06	- 1,96	0,05
Toplam Kredi/GSYH	0,054	0,043	0,32	0,53
Tahvil Faiz Oranları	0,0045	0,014	0,17	0,68
R2	0,03		F	1,01
D-W İstatistiği	1,607		p	0,42

Tablo 23 incelendiğinde; “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı” (ROE) için oluşturulan “Panel Veri Modeli”nin tamamı için bulunan Durbin-Watson istatistiği sonucu “p değeri” 0.05’ten yüksek olması nedeniyle ($p = 0,42 > 0.05$) elde edilen modelin anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Ancak, tablo geneli tek tek incelendiğinde; “toplam gelirlerin toplam giderlere” oranı (**0,014**) ve “faiz gelirlerinin faiz giderlerine” oranı (**0,05**) yani “ $p < 0.05$ ” çıktığı için bu değişkenler “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı” üzerinde etkilidir. Diğer tablo değişkenleri tek tek incelendiğinde “donuk alacakların toplam kredilere” oranı, “likit varlıkların kısa vadeli yükümlülüklerine” oranı, “likit varlıkların toplam varlıklara” oranı, “sermaye yeterliliği” oranı, “toplam kredilerin toplam mevduatlara” oranı, “toplam kredilerin toplam varlıklara” oranı, “toplam mevduatın toplam varlıklara” oranı, “Yabancı Para varlıkların Yabancı Para yükümlülükleri” oranı değişkenlerinin “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı”, “toplam kredilerin GSYH” oranı ve “Tahvil Faiz Oranları”nın **“Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı” üzerinde olumlu anlamda (pozitif yönde) anlamlı katkısının** olmadığı bulgulanmıştır. Bu aşamadan sonra her bir bankanın “Ortalama Aktif Kârlılık” üzerindeki ne kadar etkisinin olduğunun analizi işlemlerine geçilmiştir.

3.5.5.4. Bankaların Ortalama Öz Kaynak Kârlılığına Etkisi

Bu kısımda bankaların bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Analize dahil edilen bankalara ait, model sonucunda elde edilen kesit etkileri Tablo 24’de yer almaktadır.

Tablo 24. Bankalar ve Ortalama Öz Kaynak Kârlılığına Etkisi

BANKALAR	KAT SAYILAR
Turkland Bank A.Ş.	-21,06
Société Générale (SA)	-7,7
Turkish Bank A.Ş.	-6,31
Odea Bank A.Ş.	-6,11
Burgan Bank A.Ş.	-4,32
Şekerbank T.A.Ş.	-3,91
ICBC Turkey Bank A.Ş.	-3,25
HSBC Bank A.Ş.	-2,88
Rabobank A.Ş.	-2,1
Habib Bank Limited	-1,98
Intesa Sanpaolo S.p.A.	-1,95
Bank of China Turkey A.Ş.	-0,24
Alternatifbank A.Ş.	-0,15
Bank Mellat	0,17
ING Bank A.Ş.	0,39
MUFG Bank Turkey A.Ş.	0,96
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1,78
Fibabanka	2,00
Turkish-Arab Bank	2,12
Anadolubank A.Ş.	2,75
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	3,31
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	3,47
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	3,66
Denizbank A.Ş.	3,9
Türkiye İş Bankası A.Ş.	3,93
Akbank T.A.Ş.	4,15
QNB Finansbank A.Ş.	4,29
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	4,37
Deutsche Bank A.Ş.	4,4
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	4,45
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	5,03
Citibank A.Ş.	6,77

Kat sayılar, yatay kesit değişkenleri olan bankaların bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerindeki tahmini etkisini temsil eder. Pozitif bir kat sayı, yatay kesit değişkenindeki bir artışın bağımlı değişkendeki bir artışla ilişkili olduğunu gösterirken, negatif bir kat sayı, yatay kesit değişkenindeki bir artışın bağımlı değişkendeki bir azalmayla ilişkili olduğunu gösterir. ***Bu kapsamda Tablo 24 incelendiğinde;*** Turkland Bank A.Ş. bankası ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde en yüksek negatif etkisi olan **(-21,06)** banka; Citibank ortalama öz kaynak kârlılığı en yüksek pozitif etkisi olan **(6,77)** bankadır. Bu sonuçlara göre Turkland bankasının; bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde -21,06 oranında azaltıcı (negatif yönlü) etkisi olmuştur. Buna karşılık Citibank'ın; bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde +6,77 oranında artan (pozitif yönlü) etkisi olmuştur. Ayrıca tablo üzerinde yer alan diğer bankalara ait katsayılar incelendiğinde; Bank Mellat ING Bank, MUFG Bank Turkey, TEB Bankası, Fibabanka, Arap Türk Bankası, Anadolubank, Birleşik Fon Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Denizbank, Türkiye İş Bankası Akbank, QNB Finansbank, Türkiye Halk Bankası, Deutsche Bank, Türkiye Garanti Bankası ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası bankalarının; bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde artan (pozitif yönlü) etkisi olmuştur. Buna karşılık, Société Générale (SA), Turkish Bank, Odea Bank, Burgan Bank, Şekerbank, ICBC Turkey Bank., HSBC Bank, Rabobank, Habib Bank Limited, Intesa Sanpaolo S.p.A., Bank of China Turkey, Alternatifbank A.Ş. bankalarının; bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde azalan (negatif yönlü) etkisi olmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı; “Ticari Bankalarda kârlılığın bilanço yapısı, aktif kalitesi ve likidite ile olan ilişkisinin incelenmesi”dir. Araştırma kapsamında, 2011-2021 döneminde 49 farklı bankadan elde edilen veriler kullanılarak kesitsel bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla gerçekleştirilen ekonometrik analizde aktif kârlılığı, öz kaynak kârlılığı şeklinde iki bağımlı değişken kullanılmıştır ve iki model kurulmuştur. Bu araştırma kapsamında, banka yaşı, aktif büyüklüğü, öz kaynak büyüklüğü, belirli finansal durum tablosu rasyoları, seçilmiş likidite rasyoları, sermaye yeterliliği rasyosu ile mali tablo oranları gibi içsel değişkenler temel alınmıştır.

Bankaların sorunlu krediler dolayısıyla aktif kalitesinin bozulması ek likidite ihtiyacının artmasına ve neticede bilanço yapısında olan dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Bankalar kaynaklarını gelecek için verimli bir şekilde kullanmaları durumunda; kriz dönemlerinde oluşabilecek riskleri azaltma ya da karşılama gücü artmaktadır. Buna karşılık bankalar daha yüksek kâr elde etmek amacıyla daha riskli kredi kullandırma işlemlerini gerçekleştirdiklerinde; sermaye sıkıntısı, likidite riski, ödeme güçlüğü gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir. Ayrıca bankaların karşılaşılabilecekleri risklerden bazıları; likidite riski, kredi riski, faiz oranlarında oluşan risk ve döviz kurlarında meydana gelen riskler şeklinde sağlanabilir. Bu nedenle bankaların kârlılık oranlarını yükseltebilmeleri için alacakları riskleri ve verecekleri krediler için uygulayacakları faizleri, piyasadaki gelişmelere göre belirlemeleri gerekmektedir. Bankalarda sermaye yeterliliğinin yönetilebilmesi için likidite, kârlılık ve risk arasındaki dengenin sağlanması çok önemlidir.

Bankalar yapılan kredi taleplerini karşılarken, sağlanan kâr ve likidite oranını çok dikkatli bir şekilde ayarlamak durumundadırlar. Bankaların likiditesi arttıkça, bilanço'da yer alan aktiflerin getirisinin de azalması beklenir. Diğer taraftan bankalara yapılan yeni kredi taleplerinin karşılanabilmesi için ortaya çıkacak likidite açıklarının kapatılabilmesi amacıyla her an kullanabilecekleri yeni fonlama ihtiyaçları olmaktadır. Bunun için bankalar dışarıdan sendikasyon kredileri sağlamaktadır. Bu durumda bankaların aktiflerindeki likidite oranı arttıkça, kredi verme olanağı azalmakta, bu da bankaların kârlılığını düşürebilmektedir. Dolayısıyla

bankaların likidite ve kârlılık arasındaki ilişkide optimum noktanın en iyi şekilde belirlenebilmesi için bilimsel ağırlıklı çalışmaların yapılması önem kazanmaktadır.

Ticari bankaların sermaye yeterlilikleri ile banka kârlılıkları arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Sermayenin kredi riskini, operasyonel riskleri ve piyasa riskini yönetebilecek büyüklükte bulundurulması ticari bankaların kârlarını artırması beklenmektedir. Bankaların kârlılıklarını etkileyen birçok etken vardır buna rağmen finansal krizlerin etkilenmesi sebebiyle, bankacılık sektörüne yönelik uluslararası düzenlemeler, bankalar alabilecekleri riskleri kendi öz sermayeleriyle ilişkilendirerek daha az risk alma veya daha fazla sermaye bulundurma konusunda idari bir tercihe yönlendirilen bir idari seçimle karşı karşıya kalmaktadır.

Çalışmanın sonucunda yabancı sermayeli bankaların aktif kalitelerinin daha iyi olduğu, gelir-gider oranları açısından ve aktif kârlılığı açısından birinci sırada yer aldıkları, sermaye yeterliliklerinin de diğer banka gruplarından yüksek olduğu görülmektedir. Kamu sermayeli bankaların faaliyette bulundukları sürelerin daha yüksek olduğu, aktif büyüklüğü ve öz kaynak büyüklüğü açısından ilk sırada geldikleri, bilanço yapısının sağlamlığı açısından yine ilk sırada geldikleri görülmektedir.

Çalışmanın genel sonuçlarına bakıldığında, Türkiye'deki bankaların varlıklardan sağlanan getiriler (ROA) ile öz varlıklardan sağlanan getirilere (ROE) önemli bir etkisi olan faktörlerin, belirlenen ve analizlere dahil edilen oranlar ile finansal tablolar seviyesindeki finansal oranlar, düzenleyici otoriteler tarafından belirlenmiş olarak saptanmıştır. Ekonomik büyüme hedefine ulaşılmasında ve ticari bankaların istikrarlı bir bünyeye sahip olmalarının sağlanmasında bankacılık sisteminin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bankaların yönetimlerinin ve düzenleyici otoritelerinin bankacılık faaliyetlerinde kârlılığı arttıracak politikaları belirlemesi ve düzenlemelere gitmesi önem taşımaktadır.

Yapılan panel veri analizleri ile ticari bankalarda “Ortalama Aktif Kârlılığı” ve “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığını” etkileyen değişkenler için yapılan analizler sonrasında; “donuk alacakların toplam kredilere” oranı, “likit varlıkların toplam varlıklara” oranı, “sermaye yeterliliği” oranı, “toplam gelirlerin toplam giderlere” oranı, “toplam mevduatın toplam varlıklara” oranı, “YP varlıklarının YP yükümlülüklerine” oranı, “faiz giderlerinin faiz gelirine” oranı, **“toplam kredilerin GSYH” ya oranı ve “Tahvil Faiz Oranları”** değişkenlerinin bulunan p değerleri,

0,05'ten küçük olduğundan "Ortalama Aktif Kârlılığı" üzerinde olumlu yönde anlamlı bir etkisi olduğu saptanmıştır.

Buna karşılık; “**donuk alacakların toplam kredilere**” oranı, “likit varlıkların kısa vadeli yükümlülüklerle” oranı, “likit varlıkların toplam varlıklara” oranı, “sermaye yeterliliği” oranı, “toplam kredilerin toplam mevduata” oranı, “toplam kredilerin toplam varlıklara” rasyosu, “mevduatların varlıklara” rasyosu, “yabancı para borçlarının yabancı para varlıklarına” rasyosu değişkenlerinin “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı”, “toplam kredilerin GSYH”ye oranı ve “**Tahvil Faiz Oranları**”nın “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı” üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı ancak “ faiz maliyetlerinin faiz gelirlerine” rasyosu ile “ toplam harcamaların toplam gelirlere” rasyosu “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı” üzerinde anlamlı bir etki yarattığı tespit edilmiştir.

Bankaların; bağımlı değişken olan “Ortalama Öz Kaynak Kârlılığı” ve üzerinde azalan (negatif yönlü) etkisi incelendiğinde; Citibank, ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde en yüksek pozitif etkisi olan **(1,62)** banka; Birleşik Fon Bankası A.Ş. ortalama öz kaynak kârlılığına en düşük negatif etkisi olan **(-0,12)** bankadır. Bu kapsamda Tablo 24 incelendiğinde; Turkland Bank A.Ş. bankası ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde en yüksek negatif etkisi olan **(21,06)** banka; Citibank ortalama öz kaynak kârlılığı en yüksek pozitif etkisi olan **(6,77)** bankadır. Bankaların; bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde azalan (negatif yönlü) etkisi olmuştur.

Bu kapsamda; **Citibank, ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde en yüksek pozitif etkisi olan (1,62) banka; Soci  t   G  n  rale (SA) ortalama öz kaynak kârlılığına en d    k negatif etkisi olan (-1,93) bankadır.** Bu durumda Citibank’ın; bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde +1,62 oranında artan (pozitif yönlü) etkisi olmuştur. Buna kar  şılık Soci  t   G  n  rale (SA)’nın bağımlı değişken olan ortalama öz kaynak kârlılığı üzerinde -1,93 oranında azaltıcı (negatif yönlü) etkisi olmuştur.

Yapılan analizler sonucunda; bazı bankaların k  r ettiği bazı bankaların ise zarar ettiği gözlemlenmiştir. Paranın zaman değeri kapsamında d          nde, para bankaya yatırıldığında, veya değerli kağıtlar alındığında eğer sonuçta k  r elde ediliyorsa, paranın zaman değeri pozitif olarak yani k  r olarak sonuçlanmaktadır. Yapılan çalışmanın analizlerinde de bazı bankaların zamanla k  r

elde ettiği, buna karşılık bazı bankaların zarar ettikleri gözlemlenmektedir. Sonuç olarak para zaman değeri pozitif yönde artış sağlamaktadır.

Türkiye’de sanayinin gelişmesi, kurulması, faaliyetlerin sağlıklı şekilde yürütülmesinde, ödemelerde, kredi işlemlerinde, mevduatlarda, transfer işlemlerinde bankaların rolü büyüktür. Hizmet çeşitliliği ile Türk bankaları modern ve süreklilik içerisinde, özerk ve güçlü sermaye yapılarıyla sürekli olarak büyümektedir.

Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de düzenleyici otoriteler tarafından belirlenen ve analizlere dahil edilen oranlar ile finansal tablolar seviyesindeki finansal oranların ticari bankaların gerek aktif kârlılığını gerekse öz kaynak kârlılıklarını önemli ölçüde etkilediği görülmüştür. Ekonomik büyüme hedefine ulaşılmasında ve ticari bankaların istikrarlı bir bünyeye sahip olmalarının sağlanmasında bankacılık sisteminin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bankaların yönetimlerinin ve düzenleyici otoritelerinin bankacılık faaliyetlerinde kârlılığı arttıracak politikaları belirlemesi ve düzenlemelere gitmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın bulgularının ticari bankaların kârlılıklarının artırılmasında, banka kârlarının yönetilmesinde ve istikrarlı bir banka bünyesinin oluşturulmasında hem bankalara hem de bankaları denetleyen denetim kuruluşlarına ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmanın kısıtları çalışmadaki inceleme döneminin 11 yıllık bir dönemi kapsaması ve tek bir ülke seviyesinde ticari bankaların analiz edilmesidir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda özellikle kullanılan dışsal değişkenlerin sayısı artırılarak ülkeler arasında karşılaştırma yapılarak veya farklı analizler ve teknikler kullanılarak bankaların aktif kârlılığını ve öz kaynak kârlılığını etkileyen faktörlerin belirlenmesine ilişkin çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Agrawal R. C. (2009). *Risk Management*. ABD: Publishers, Jaipur.
- Akgüç, Ö. (1989a). *Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık*. 2. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Ö. (1989b). *Finansal Yönetim*. 5. Baskı, İstanbul: Muhasebe Enstitüsü Yayın No. 56.
- Akgüç, Ö. (2012). *Banka Finansal Tablolarının Analizi*. İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akkaynak, B. (2019). Türev Finansal Araçların Sermaye Yapısına Etkisi: Türkiye’deki Bankalar Örneği, Doktora Tezi, Erzincan, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, C. (1986). Faizsiz Bankacılık ve Yapılandırma: Ticari Bankalarda Performans Yönelişleri (Türkiye 2001-2004 Örneği). (Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Albayrak, A. S. (2008). Değişen Varyans Durumunda En Küçük Kareler Yönteminin Alternatif Ağırlıklı Regresyon Analizi ve Bir Uygulama. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 111-134.
- Alhassan, A. L., Brobbey F. O. ve Asamoah M. E. (2013). Does Asset Quality Persist On Bank Lending Behaviour? Emprical Evidence From Ghana. *Global Journal Of Management And Business Research Finance*, 13(4), 1-2.
- Alev, N. (2023). Likidite Riski ve Finansal Performans İlişkisi: Özel ve Yabancı Sermayeli Bankalar İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz.: *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(45), 600-635.
- Allan W. X. (2002). *An Examination of China's Nonperforming Loan Issue*. USA: Massachusetts Institute of Technology Department of Architecture.
- Altan M. (2004). Türkiye’de Banka Gruplarının Bilanço Dışı İşlemleri ve Bu İşlemlerin Bankaların Kârlılık, Sermaye Yeterliliği, Aktif Kalitesi ve Likiditesi Üzerinde Yarattığı Etki. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 19-37.
- Altıntaş, M. A. (2006). Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. *Basel I ve Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde, Turhan Kitapevi, Ankara*.
- Altıntaş, A. (2012). *Değişkenlere Dayalı Olarak Tahmini ve Stres Testleri – Türk Bankacılık Sektörü İçin Ekonometrik Bir Yaklaşım*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 281, İstanbul.

- Altıntaş, M. A. (2017). *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği - 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Basel-I ve Basel-II Düzenlemeleri Çerçevesinde*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Altıntaş, A. M., 2018. Bankacılıkta Risk ve Sermaye Yönetimi, Yayın Tarihi : Ocak 2018, 11.
- Anadi, N.O. (2011), The Impact of Three Strikes Laws on Crime Rates in the United States: A Panel Data Analysis, PhD, Baton Rouge, Louisiana, Southern University, The Faculty of the Graduate School, ProQuest Dissertations Publishing
- Artun T. (1983). *Türkiye’de Bankacılık*. 2. baskı, Ankara: Tekin Yayınevi.
- Artun, T. (1983). *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık*. 2. Basım, İstanbul: Tekin Yayınları.
- Asomedy (2006). Türkiye’de Bankacılık ve Finans Krizleri. <http://www.aso.org.tr/html/TUR/asomedy/mart2001-ft.html>.
- Ata, H. A. (2009). Kriz Sonrası Türkiye’de Mevduat Bankaları Kârlılığına Etki Eden Faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 137-151.
- Atasoy H. (2007). *Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Kârlılık Performansının Belirleyicileri*. (Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Avcı, A., (2019), “Kurumsal Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyetine Etkisi: Kazakistan Cumhuriyeti İştirak Bankası Sberbank A.Ş. Üzerine Bir Uygulama” (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Aydın, A. (2000). Bilanço Dışı İşlemler. *Bankacılar Dergisi*, (34), 65-76.
- Balci, E. (2020). *Bankacılıkta veri zarflama analizi ve malmquist endeksi yaklaşımı ile etkinlik ve verimlilik analizi* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü), İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s.14
- Baltagi, Badi (2001), *Econometric Analysis of Panel Data*, 2nd Ed., UK: John Wiley & Sons Ltd.
- Baltagi, B. H. (2021), *Econometric Analysis of Panel Data*, (6th ed.), Syracuse, New York: John Wiley & Sons.
- Baykara, H. V. (2012). *Katılım Bankalarında Etkinlik Ve Verimlilik Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

- BDDK (2006). Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği. 1/11/2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmî Gazete.
- BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) (2001). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Ankara.
- Berger, A. N. ve Mester A. J. (1997). Inside the Black Box: What Explains Differences in the Efficiencies of Financial Institutions. *The Wharton School, Financial Institutions Center Working Paper*, No: 97-04.
- Berger, A. N. ve Udell P. (2006). Capital Structure and Firm Performance: A New Approach to Testing Agency Theory and an Application to the Banking Industry. *Journal of Banking and Finance*, 30(4), 1065-1102.
- Bessis, J. (2010). *Risk Management in Banking*, 3rd Edition, İngiltere: John Wiley & Sons.
- Black J., Hashimzade N. ve Myles G. (2009). *Dictionary of Economics*. Third Edition, USA: Oxford.
- Bozdemir T. (2007). *Türk Bankacılığının Tarihsel Gelişimi Ve Reel Sektöre Katkısına İlişkin Bir Araştırma*. (Doktora Tezi). T.C. İstanbul Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bumin M. (2015). Yeniden Yapılandırma Sonrası 2004-2014 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü. *Maliye Finans Yazıları*, (105), 177-222.
- Büberkökü, Ö. (2018). *Küresel Finans Krizinin Mevduat Bankalarının Sistemik Risk Düzeyi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: AR(p)-DCCFIGARCH (p,d,q) ve Asimetrik AR(p)-DBEKK-GARCH (p,q) Modellerine Dayalı Bir Analiz*. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 33(1), 39-73.
- Büyükağaoğlu Ş. I. (2011). *Ticari Bankalarda Fon Yönetimi Ve Fon Yönetiminde Karşılaşılan Finansal Riskler*. (Doktora Tezi). T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Programı, İzmir.
- Büyükoğlu, B. (2023). *Yerli ve Yabancı Mevduat Bankalarında İçsel ve Dışsal Faktörlerin Karlılığa Etkileri. Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 15(28), 104-121.
- Candan H., Özün A. (2006). *Bankalarda Risk Yönetimi ve BASEL II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Curak, M. P., Klime-Pepur, S. (2012). Profitability Determinants of the Macedonian Banking Sector in Changing Environment. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, (44), 406-416.

- Çakırcalı, A. E. (2015). *Kârlılık Analizi ve Makroekonomik Değişkenlerle İlişkisi Üzerine Banka Sektöründe Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çevik K. N. ve Boran, A. (2020). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Ticaret Bankalarının Kârlılığını Etkileyen İçsel Faktörler: 2005-2016 Yılları Arası Panel Veri Analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(4) 1735-1750
- Delis M. D., ve Kouretas G. P., (2011). Interest Rates and Bank Risk-Taking. *Journal of Banking & Finance*, 35(4), 840-855.
- Demir, M. ve Sever, E. (2008). Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz ve Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(25), 170-196.
- Demirhan D. (2010). Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Kârlılık Üzerine Etkileri, *MÖDAV Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 157-158.
- Dietrich, A. W. (2014). The Determinants of Commercial Banking Profitability in Low, Middle-, and High-Income Countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 1-18.
- Dilley D. K. (2008). *Essentials of Banking*. England: John Wiley & Sons, Inc.
- Dinçer, H, & Görener, A. (2011). Performans değerlendirmesinde AHP-VIKOR ve AHP-TOPSIS yaklaşımları: Hizmet sektöründe bir uygulama. *Sigma: Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 29(3), 244-260.
- Dizgil E. (2017). Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Kârlılığını Etkileyen Mikro Düzeyli Faktörler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 11(2), 31-52.
- Doyran, M. A. (2013). Net Interest Margins and Firm Performance in Developing Countries: Evidence from Argentine Commercial Banks. *Management Research Review*, ss.720-742.
- Durmuş, A. (2008). Fıkıhî Açıdan Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri. Marmara Üniversitesi (Turkey).
- Dursun G. D., Bozkır B. (2018). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Ticari Bankaların Aktif Kalitesinin Topsis Yöntemi İle Ölçümü. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 243-258.
- Emir M. ve Atukalp M. E. (2018). Türk Bankacılık Sisteminde Mevduat Bankalarının Aktif Kalitesi ve Kârlılık Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(3), 577-600.
- Eğilmez, M. (2013). Ortodoks ve Heterodoks Ekonomi Politikaları. Mahfi Eğilmez Kişisel Web Sayfası (Kendime Yazılar), 24, 2019.

- Erb, C., Harvey, C. R. ve Viskanta T. E. (1995). Inflation and World Equity Selection. *Financial Analysts Journal*. CFA Institute, 51(6), 28-42.
- Erkişi, K., ve Boğa, S. (2023). Does Financial Inclusion Improve Income Equality? The Case of Türkiye. *Economics*, 11(2).
- Eroğlu, Z. A. (2001). *Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti. MSPD Çalışma Raporları*. Ankara: BDDK Yayınları, 1-28
- Ertuğrul A., Zaim O. (1996). *Türk Bankacılığında Etkinlik*. Ankara: Bilkamat İşletme ve Finans Yayınları.
- Ertürk H. (2010). Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler Ve Risk Yönetimi. *Denetim Dergisi*, 4(1), 62-70.
- Frost, S. M. (2005). *The Bank Analyst's Handbook: Money, risk and conjuring tricks*. John Wiley & Sons.
- Greenwood, J., ve Jovanovic, B. (1990). Financial development, growth, and the distribution of income. *Journal of political Economy*, 98(5, Part 1), 1076-1107.
- Gülhan, Ü., ve Uzunlar, E. (2011). Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 341-368.
- Gündoğdu F., Aksu H. (2011). Mevduat Bankacılığında Kârlılık Ve Makroekonomik Değişkenler İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 243-270.
- Güngör, B. (2007). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yerel ve Yabancı Bankaların Kârlılık Seviyelerini Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 258(9): 40-63.
- Güzel, A., ve İltaş, Y. (2018). Ticari Bankalarda Kârlılığın Belirleyicileri: Türkiye Örneği (2003-2016). *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 505-534.
- Hazine Müsteşarlığı (2005). Sektörel Gelişmeler ve Rekabet Gücü Göstergeleri Raporu.
- Heffernan S. (2005). *Modern Banking*. England: John Wiley & Sons Ltd.
- Hester, D. D. ve Zoellner J. F. (1966). The Relation Between Bank Portfolios and Earnings: An Econometric Analysis. *The Review of Economics and Statistics*, 48(8), s.372-386.
- Jones S. (2007). *JP Morgan Chase at Sibos*. Boston: Goldes Publishing Corp.

- Kahveci, E. ve Sayılğan G. (2006). Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Sermaye Yapılarının Net Faiz Gelirleri Üzerindeki Etkisi (2002-2004 Panel Veri Analizi), 10. *Ulusal Finans Sempozyumu*, İzmir.
- Kambay Mesut (2018). Türkiye’de Bankaların Kârlılığını Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analiziyle İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı Antalya.
- Kara Ç., Babuşçu, Ş., Hazar, A. (2021). Türkiye’deki Büyük Ölçekli Mevduat Bankalarında Faiz Dışı Gelirlerin Banka Performansına Etkisi. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 62-72.
- Karabıyık, C. (2021). Bankacılık Sistemi Likiditesi ve Makroekonomik Değişkenler arasındaki Etkileşim: Vektör Hata Düzeltme Yaklaşımı. *Journal of Empirical Economics and Social Sciences*, 3(2), 1-18.
- Karadağ Ak, Ö., Hazar, A., & Babuşçu, Ş. (2024). Türki Cumhuriyetlerin Banka Finansal Performanslarının Analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 51-68.
- Kaval, H. (2000). *Bankalarda Risk Yönetimi*, Ankara: Yaklaşım Yayınları.
- Kaya M. G. (2012). *Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Programı Sonrası Etkinlik Analizi: Ampirik Bir Uygulama*. (Doktora Tezi). T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Konya.
- Kaya, Y. T. (2001). Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi, *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu MSPD Çalışma Raporları*. 2001(4), 1-31.
- Kaya, Y. T. (2002). *Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri: 1997-2000*, BDDK Ankara: Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları No: 2002-1.
- Keskin, E.(1993). Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sistemi, *Finans Dünyası Dergisi*, Sayı;35, İstanbul.
- Kırbaşı, M., Güzveli, N. (2020). *Bankacılığa Giriş, Ders Notu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Bankacılık Programı, 3-50
- Küçükbaş F. (2017). Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Avrupa Birliği Bankaları ve Türk Bankaları Arasında Bir Karşılaştırma. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(1), 137-149.
- Levinson, M. (2014). *Guide to Financial Markets: Why They Exist and How They Work*. London: Profile Books Limited.
- Mimmel C. (2011). Banks’ Exposure to Interest Rate Risk, Their Earnings From Term Transformation, and the Dynamics of the Term Structure. *Journal of Banking & Finance*, (35)

- Molyneux, P. ve Thornton, J. (1992). Determinants of European Bank Profitability: A Note. *Journal of Banking and Finance*, 16(6), 1173-1178.
- O'hara M. (1983). A Dynamic Theory of the Banking Firm. *The Journal of Finance*, 38(1), 119-133.
- Okay E. (2002). Türk Bankacılık Sektöründe Risk Ve Kriz. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 95-122.
- Okuyan H. A., Karataş Y. (2017). Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılık Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 17(3), 395-406.
- Öcal, H. (2022). Financial analysis of pure-play internet banks: South Korea (Kakao Bank, K Bank) and England (Atom Bank, Monzo Bank) experience. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(1), 41-57.
- Öçal, T. ve Çolak, Ö.F., (1999), Finansal Sistem ve Bankalar, Nobel Yayınları, Ankara, 56
- Öncü, S. ve Aktaş, R. (2007) “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1.
- Özan, M. (2021). Süreç yönetimi ve süreç iyileştirmenin işletme performansına etkilerinin analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 1144-1161.
- Özcan, M. (2021). Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performans Göstergeleri: BIST Mali Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(2), 389-406.
- Özcan, H., Çelik, A., ve Timuray, T. (2024). Prim Üretimi Yüksek Bankalarda Bankasürans ve Kârlılık İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği. *BDDK Bankacılık Ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 17(2), 153-164.
- Özsoy İ., Görmez B., Mekik S. (2013). Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 20(1), 187-206.
- Paçacı, İ. (2021). Cumhuriyetin Modernleşme Projesi Olarak “Ulusal Yayıncılık Kongreleri”. *Uluslararası Kültürel Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 229-248.
- Pallage, S. J. (1991). An Econometric Study of the Belgian Banking Sector in Terms of Scale and Scope Economies. *Cahiers Economiques de Bruxelles*, (130), 126-143.
- Parasız, İ. (2013). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

- Pasiouras, F. and Kosmidou, K. (2007). Factors Influencing the Profitability of Domestic and Foreign Commercial Banks in the European Union. *Research in International Business and Finance*, 21(2), 222-237.
- Reis Ş. G., Kılıç Y., Buğan M. F. (2016). Banka Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (Ekim), 21-36.
- Rose P. S., Hudgins S. C., (2005). *Bank Management & Financial Services*. New York: McGraw-Hill.
- Samırkaş, M. C., Evci, S. ve Ergün, B. (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8), 117-134.
- Sarı, S., Konukman, A. (2021). Türk Bankacılık Sektöründe Sektörel Kredi Yoğunlaşması ve Risk-Kârlılık İlişkisi . *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 1-28 .
- Sarikale H., Kayahan C. (2019). Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısındaki Değişim Ve Gelişimler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 209-222.
- Saydar, Ö., & Saçıldı, İ. S. (2012). İMKB’de İşlem gören Ticari Bankaların kârlılığını etkileyen faktörler. s.14
- Selçuk, H. , Tunay, K. B. (2014). *Ticari Banka Yönetiminin Temelleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd. Şti.
- Sevim U., Eyüboğlu K. (2016). Ticari Banka Performansının İçsel Belirleyicileri: Borsa İstanbul Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(2), 211-223.
- Somashekar N. T. (2009). *Banking*. New Age International (P) Ltd., Publishers
- Sönmez F., Zontul M., Bülbül Ş. (2015). Mevduat Bankalarının Kârlılığının Yapay Sinir Ağları İle Tahmini: Bir Yazılım Modeli Tasarımı. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 9(1), 9-45.
- Sönmezler, G. (2008). Dışlama Etkisi ve Banka Bilançolarına Yansıması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 1-21.
- Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 485-508.
- Şakar, H. (2002). *Risk Yönetimi Açısından Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi*. İstanbul: Akdeniz Yayıncılık.
- Şenel, C. (2020). Banka Kredileri ve Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Uluslararası Karşılaştırmalı Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 810-825.

Şenol Z., Öncül M., Alıcı M. S. (2019). Bankalara Özgü Finansal Risklerin Banka Kârlılığına Etkisi. *Uluslararası Yönetim Eğitim ve Ekonomik Perspektifler Dergisi*, 7(2), 101-109.

Şimşek, K. Ç. (2014). *Bankacılıkta Kur Riski ve Kur Riski Yönetiminde Türevler*. (Doktora Tezi). T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, İşletme Ana bilim Dalı, Ankara.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2002) 2002 Tarihli Niyet Mektubu, Erişim Adresi: http://www.hazine.gov.tr/standby/mektup/mektup11/nmektub_tr.htm (Erişim Tarihi: 11.04.2022)

Taşkın, F. D. (2011). Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289-298.

TBB (1998) Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, <http://www.tbb.org.tr/v12/1997.asp>. (Erişim Tarihi: 01.07.2022)

TBB (2004). Türk Bankacılık Sektörü, Türkiye Bankalar Birliği’nin 2004 Türkiye İktisat Kongresi Raporu. *Bankacılar Dergisi*, (49), 69-83.

TBB, (2008), Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, 11

<https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/806/2Bankalarimiz2008.pdf>

(Erişim Tarihi: 06.02.2022)

TBB (2011), 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Yayın no-273, İstanbul, 18

<https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/userfiles/file/Duzenlemeler/P461%20Bankacilik%20Kanunu.pdf> (Erişim Tarihi: 19.03.2023) (Erişim Tarihi: 29.10.2023)

TBB, (2020a), Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, 31

https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7766/Bankalarimiz_2020.pdf (Erişim Tarihi: 29.05.2023)

TBB, (2020b), Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, 8

https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7766/Bankalarimiz_2020.pdf

(Erişim Tarihi: 22.05.2023)

TBB, (2021), Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, 30-39

https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/8850/Bankalarimiz_2021.pdf

(Erişim Tarihi: 11.04.2023)

TBB (2022), Bankacılık Sektöründe Sürdürülebilirlik: Sektör Görünüm Raporu, 5-6

https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/8929/Bankacilik_Sektorunde_Surdurulebilirlik-Sektor_Gorunum_Raporu_03042023.pdf (Erişim Tarihi: 30.12.2023)

Tezel, Y. S. (1986). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), 2. Baskı, Ankara: Yurt Yayınları.

Trujillo-Ponce, A. (2013). What Determines The Profitability of Banks Evidence from Spain. Accounting and Finance, 53 (2), 561-586.

Topaloğlu, E. E. (2018). Bankalarda Finansal Kırılganlığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 13(1), 15-38. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.344856>

Tunalı, H., & Erönel, Y. Y. (2016). Enflasyon ve faiz oranı ilişkisi: Türkiye’de Fisher Etkisinin Geçerliliği. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(4), 1415-143.

Ünal, M. (2014). Türkiye’de Finans Sektöründe Bankacılığın Yeri. İzmir Ticaret Odası Arge Bülteni, 8-14

Ünal, O., & Altın, H. (2015). Döviz Kur Riski ile Şirket Değeri Arasındaki İlişkinin İMKB Otomotiv Sektöründe Analizi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (26)

Yağcılar G. G., Kalaycı Ş. (2020). Türk Bankacılık Sektöründe Net Faiz Marjının Mikro-Belirleyicileri: Küresel Mali Krizin Etkileri. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 10(19), 7-34.

Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu Ve Türk Bankacılık Sistemi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), 107-117.

Yılmaz, O. (2018), Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Kamu Bankalarının Sektör İçindeki Yeri (Yüksek Lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 8-12

Yiğitbaş, Ş. B. (2012). Bankaların Kredi Verme Davranışı Üzerine Asimetrik Bilginin Etkisi ve Reel Sektör Yansıması, Türkiye Analizi (2002-2010). İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 288.

Yiğitoğlu, A. İ. (2015). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. Sosyoekonomi, 1(1), 115-125.

Yücememiş, B. T. ve Sözer, İ. A. (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Takipteki Krediler: Mukayeseli Kriz Performansı. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 18(2): 89-119.

Zarakolu, A. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No. 61.

